

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİMDALI
İDARE HUKUKU BİLİM DALI**

BİLGİ EDİNME HAKKI VE BİLGİ EDİNME HAKKININ İSTİSNALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Danışman
Prof.Dr. Gül AKYILMAZ**

**Hazırlayan
Maviye YILMAZOĞLU**

ANKARA 2009

ONAY

Maviye YILMAZOĞLU tarafından hazırlanan "Bilgi Edinme Hakkı ve Bilgi Edinme Hakkının İstisnaları" başlıklı bu çalışma 09/01/2009 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Kamu Hukuku Anabilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof.Dr. Gül AKYILMAZ
(Unvanı, Adı ve Soyadı)

Üye : Prof.Dr. Bahtiyar AKYILMAZ
(Unvanı, Adı ve Soyadı)

Üye : Doç.Dr. Ali AKYILDIZ
(Unvanı, Adı ve Soyadı)

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
KISALTMALAR.....	v
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BİLGİ EDİNME HAKKI

I. BİLGİ EDİNME HAKKI İLE İLGİLİ KAVRAMLAR.....	4
A. Yönetimde Açıklık/Saydamlık.....	4
B. Bilgi Edinme ve Verilere Ulaşma Özgürlüğü.....	9
C. Bilgi Verme Yükümlülüğü.....	10
II. BİLGİ EDİNME HAKKININ TANIMI VE ÖNEMİ	11
A. Tarihsel Gelişim.....	11
B. Uluslararası Belgelerde Bilgi Edinme Hakkı.....	13
C. Bilgi–Belge Kavramı.....	15
D. Bilgi Edinme Hakkı.....	17
E. Bilgi Edinme Hakkının Önemi.....	18
III. BİLGİ EDİNME HAKKININ KONUSU VE SINIRI.....	19
A. Bilgi Edinme Hakkının Konusu.....	19
B. Bilgi Edinme Hakkının Sınırı.....	21
1. Gizlilik Türleri.....	22
a. Devlet Gizliliği.....	23
b. Görev Gizliliği.....	23
c. Mesleki Gizlilik.....	24
d. Haberleşmenin Gizliliği.....	25
2. Gizlilik İhlalinin Yaptırımları.....	25
3. Gizliliğin Sonuçları.....	26
IV. BİLGİ EDİNME HAKKININ NİTELİĞİ.....	26
V. BİLGİ EDİNME HAKKININ BENZER HAKLAR İLE	
KARŞILAŞTIRILMASI.....	29

A. İdari Usul ve Bilgi Edinme Hakkı.....	29
B. Dilekçe Hakkı ve Bilgi Edinme Hakkı.....	31
C. Savunma Hakkı ve Bilgi Edinme Hakkı.....	32
D. Başvuru Yollarının Gösterilmesi ve Bilgi Edinme Hakkı.....	35
VI. BİLGİ EDİNME HAKKININ KAYNAĞI.....	36
A. Bilgi Edinme Hakkının Anayasal Kaynağı.....	37
B. Bilgi Edinme Hakkının Yasal Kaynağı	38
VII. BİLGİ EDİNME HAKKININ SUJELERİ, SUJELERİNİN HAK VE YÜKÜMLÜLÜKLERİ.....	40
A. Bilgi Edinme Hakkının Aktif Sujesi: Hak Sahibi.....	40
1. Hak Sahibi Kimdir?.....	40
2. Hak Sahibinin Hak ve Yükümlülükleri.....	42
B. Bilgi Edinme Hakkının Pasif Sujesi: Yükümlü İdare.....	44
1. Yükümlü İdare Hangisidir?.....	44
2. Yükümlü İdarenin Hak ve Yükümlülükleri.....	46
VIII. BİLGİ EDİNME HAKKININ KULLANILMASI.....	47
A. Bilgi Edinme Başvurularında Usul	47
B. İstenecek Bilgi veya Belgenin Niteliği.....	49
C. Bilgi veya Belgeye Erişim Süreleri.....	50
D. Bilgi veya Belgeye Erişim Başvurularının Cevaplandırılması.....	51
E. Bilgi veya Belgelere Erişim Usulü.....	52
XI. BİLGİ EDİNME DEĞERLENDİRME KURULU	54
A. Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu'nun Yapısı	55
B. Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu'nun Görevi	56
C. Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu Kararlarının Niteliği.....	57
D. Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu'na İtiraz.....	59
X. BİLGİ EDİNME HAKKININ İHLALİNİN MÜEYYİDESİ VE YARGISAL KORUNMA.....	61

İKİNCİ BÖLÜM

BİLGİ EDİNME HAKKININ İSTİSNALARI

I. GENEL OLARAK.....	63
II. YARGI DENETİMİ DIŞINDA KALAN İŞLEMLER.....	67
III. DEVLET SIRRINA İLİŞKİN BİLGİ VE BELGELER.....	68
A. Sır Kavramı.....	69
B. Devlet Sırrı	70
C. Devlet Sırrına İlişkin Mevzuatımızda Yer Alan Düzenlemeler.....	72
1. Devlet Sırları Kanun Tasarısı.....	72
2. Türk Ceza Kanunu.....	73
3. Ceza Muhakemesi Kanunu.....	76
4. Devlet Memurları Kanunu.....	77
5. Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü.....	78
D. Devlet Sırrının Tespiti.....	79
IV. ÜLKENİN EKONOMİK ÇIKARLARINA İLİŞKİN BİLGİ VE BELGELER..	80
V. İSTİHBARATA İLİŞKİN BİLGİ VE BELGELER.....	82
VI. İDARİ SORUŞTURMALARA İLİŞKİN BİLGİ VE BELGELER.....	83
VII. ADLİ SORUŞTURMA VE KOVUŞTURMAYA İLİŞKİN BİLGİ VE BELGELER.....	85
VIII. ÖZEL HAYATIN GİZLİLİĞİ İLE İLGİLİ BİLGİ VE BELGELER.....	88
A. Özel Hayat Kavramı.....	88
B. Özel Hayatın Gizliliği Kavramı.....	89
C. Özel Hayatın Gizliliğinin İhlali.....	91
D. Özel Hayatın Gizliliği İle İlgili Mevzuatımızda Yer Alan Düzenlemeler.....	91
1. Türk Medeni Kanunu.....	92
2. Türk Ceza Kanunu.....	93
3. Ceza Muhakemesi Kanunu.....	94
4. Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Kanununu.....	95
E. Özel Hayatın Gizliliği ile Bilgi Edinme Hakkı İlişkisi.....	96
IX. HABERLEŞMENİN GİZLİLİĞİ İLE İLGİLİ BİLGİ VE BELGELER.....	99

A. Haberleşmenin Gizliliği Kavramı.....	99
B. Haberleşmenin Gizliliğinin İhlali.....	101
C. Haberleşmenin Gizliliği ile Bilgi Edinme Hakkı İlişkisi.....	102
X. TİCARİ SİRLARA İLİŞKİN BİLGİ VE BELGELER.....	103
A. Ticari Sır Kavramı.....	103
B. Ticarî Sır, Banka Sırrı Ve Müşteri Sırrı Hakkında Kanun Tasarısı.....	105
C. Ticari Sır ile Bilgi Edinme Hakkı İlişkisi.....	107
XI. FİKİR VE SANAT ESERLERİ.....	109
XII. KURUM İÇİ DÜZENLEMELER İLE İLGİLİ BİLGİ VE BELGELER.....	111
XIII. KURUM İÇİ GÖRÜŞ, BİLGİ NOTU, TEKLİF VE TAVSİYE NİTELİĞİNDEKİ BİLGİ VE BELGELER.....	114
XIV. TAVSİYE VE MÜTALAA TALEPLERİ.....	116
XV. GİZLİLİĞİ KALDIRILAN BİLGİ VE BELGELER.....	119
XVI. ÇEVRE KANUNU İLE GETİRİLEN İSTİSNA.....	120
SONUÇ.....	121
KAYNAKÇA.....	124
ÖZET.....	133
ABSTRACT.....	135

KISALTMALAR

AAD	: Askeri Adalet Dergisi
ABD	: Ankara Barosu Dergisi
AD	: Adalet Dergisi
AİD	: Amme İdaresi Dergisi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
A.Ş.	: Anonim Şirket
AÜHF	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜSBFD	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
AYİM	: Askeri Yüksek İdare Mahkemesi
BEDK	: Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu
BEHK	: Bilgi Edinme Hakkı Kanunu
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu
CADA	: İdari Dokümanlara Erişme Komisyonu
D	: Dergisi
DD	: Danıştay Dergisi
DİBGK	: Danıştay İçtihadı Birleştirme Genel Kurulu
DXD	: Danıştay X Dairesi
E.	: Esas
GMD	: Güncel Mevzuat Dergisi
GÜİİBFD	: Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi
HDD	: Hukuk Dünyası Dergisi
HSYK	: Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu
İBD	: İzmir Barosu Dergisi
İHİD	: İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi
İYUK	: İdari Yargılama Usulü Kanunu
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname

K.	: Karar
KPDS	: Kamu Personeli Dil Sınavı
KPSS	: Kamu Personeli Seçme Sınavı
KS	: Karar Sayısı
KT	: Karar Tarihi
LHD	: Legal Hukuk Dergisi
MEHTAP	: Merkezi Hükümet Teşkilatı Araştırma Projesi
ÖSYM	: Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi
PTT	: Posta Telefon Telgraf
s.	: Sayfa
SÜHFD	: Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
SÜSEAD	: Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi
Sy.	: Sayı
TBB	: Türkiye Barolar Birliği
TBBD	: Türkiye Barolar Birliği Dergisi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TİD	: Türk İdare Dergisi
TODAİE	: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
ÜHFD	: Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
YAŞ	: Yüksek Askeri Şura

GİRİŞ

Bilgi edinme hakkı, yönetimin şeffaflaşması ve yönetimde açıklığın benimsenmesine paralel olarak, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişmeye başlayan bir kavramdır. Devletin ekonomik ve kültürel hayata müdahalesindeki artışlar, devlet yönetimindeki yozlaşma ve yolsuzluklar, eğitim düzeyi ile teknolojiadaki gelişmeler, yönetimde açıklık düşüncesinin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Bilgi edinme hakkı, devlet karşısında bireylerin eşya konumundan, vatandaş-tüketici konumuna geçişini ifade eden bir gelişme olup, yönetimde açıklık ilkesinin benimsenmesi neticesinde gelişen bir olgudur¹.

Yönetimde açıklık ilkesinin gerçekleştirilmesi için öncelikle, yönetimin işlem ve eylemlerinde izleyeceği prosedürün, yönetilenler tarafından bilinmesi gerekmektedir. Bu da yönetim tarafından gerçekleştirilecek işlem ve eylemlerde uygulanacak usulün genel bir idari usul yasası ile düzenlenmesini zorunlu kılmaktadır. Genel idari usule ilişkin düzenlemelerin içeriğinde yer alan ve idari usul ilkeleri olarak adlandırılan ilkeler; dinlenilme hakkı, bilgi edinme ve belgelere erişim hakkı, hukuki yardım ve temsil ilkesi, gerekçe ilkesi, işleme karşı başvuru yollarının gösterilmesi ilkesi ve yönetime katılma ilkeleridir.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 28.09.1977 tarihinde kabul edilen idarenin işlemleri karşısında bireyin korunması hakkındaki tavsiye kararında da idari usulün ilkelerinin, dinlenilme hakkı, enformasyon kaynaklarından yararlanma hakkı, hukuki yardım ve adli müzaheret, idari işlemlerin nedeni ve itiraz yollarının bildirilmesi olduğu belirtilmektedir².

¹ EKEN Musa, "Bilgi Edinme Hakkı", İnsan Hakları Yıllığı, Muzaffer Sencer'e Armağan, C. 17-18, 1995-1996, s. 61.

² KUNTBAY İhsan, "İdarenin İşlemleri Karşısında Bireyin Korunması Hakkında Karar", AİD, C. 11, Sy. 4, Aralık 1978, s. 6.

Bilgi edinme hakkı, yönetimde açıklık ilkesinin tamamlayıcı bir unsuru niteliğindedir. Yönetimde açıklık ile ilgili olarak bireylerden gelen talepler ancak bireylere bilgi edinme hakkının tanınmasıyla karşılık bulabilmektedir.

Bilgi edinme hakkı sadece yazılı belgeleri değil, idarenin elinde tuttuğu ses kaydı, görüntü kaydı gibi her türlü bilgi ve belgeyi de kapsamaktadır. Bilgi edinme hakkının yönetimin açıklığı ilkesinden farklı olan yönü, bilgi ve belgeleri edinmenin ilgili için bir hak olmasına karşın, yönetimin açıklığının idare için bir ödev olmasıdır³.

4709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun ile Anayasamızın 40. maddesine şu hüküm eklenmiştir: “Devlet, işlemlerinde, ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilere başvuracağını ve sürelerini belirtmek zorundadır.”

Başvuru yollarının gösterilmesi ilkesinin anayasal bir ilke olarak kabul edilmesi, Türk idaresinin klasik, gelenekselleşmiş işlem yapma usulünün terk edilerek, işlem yapma sürecinin devlet için bir yükümlülük, birey için bir hak niteliğindeki ilk genel düzenlemesidir⁴. Bu genel düzenlemeden sonra 09.10.2003 tarihinde 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu kabul edilmiştir.

Bilgi edinme hakkı, temel bir insan hakkıdır. Demokrasinin ve hukukun üstünlüğünün gereklerinden biri olan bilgi edinme hakkı, yönetimin şeffaflığını ve açıklığını sağlayan, idarenin keyfi davranışlarını önleyerek kamu hizmetinden yararlananların demokratik yollarla idareden hesap sorabilmesine imkân veren, vatandaşlara daha yakın ve daha katılımcı bir yönetim sağlayan, halkın devlet yönetimine karşı güven duymasına yardımcı olan bir haktır.

³ BEREKET Zuhul, Hukukun Genel İlkeleri ve Danıştay, Ankara 1996, s. 24; ÖZKAN Gürsel, “İdari Usul Kanununda Düzenlenmesi Gereken Genel İdari Usul İlkeleri”, T.C. Başbakanlık İdari Usul Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu (17-18 Ocak 1998), Ankara 1998, s. 61.

⁴ AKYILMAZ Bahtiyar, “Bir İdari Usul İlkesi Daha: Anayasa m. 40/2 Başvuru Yollarının Gösterilmesi”, Yıldızhan Yayla'ya Armağan, İstanbul 2003, s. 83.

Ayrıca idarenin karar alma sürecine ilişkin kural ve ilkelerin istikrarlı bir şekilde uygulanması, idarenin daha etkin ve verimli olabilmesinin gereklerinden biridir. Bu bağlamda ilgililere bilgi edinme hakkının tanınması ve karar alma sürecine katılımlarının sağlanması, idare karşısında bireyi daha güvenceli kılmaktadır⁵. Bireylerin yönetime katılımı, yönetimin denetlenmesi ve gizliliğin ortadan kaldırılması bireylerin bilgilenmesine bağlıdır. Dolayısıyla bilgi edinme hakkı, demokratik sistemlerin tamamlayıcı ve vazgeçilmez bir unsurudur.

Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, kamuoyu denetimini güçlendirmeyi, kamu güveni daha yüksek ve bireylere daha yakın, demokratik ve şeffaf bir yönetim oluşturmayı, böylece devletin demokratik karakterini güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

Bilgi Edinme Hakkı Kanunu Türk vatandaşları ile Türk hukukuna göre kurulmuş olan tüzel kişilerin, herhangi bir şarta tâbi olmadan; Türkiye’de ikamet eden yabancılar ile faaliyette bulunan yabancı tüzel kişilerin ise kendileriyle veya faaliyet alanlarıyla ilgili olmak kaydıyla ve karşılıklılık ilkesi çerçevesinde bilgi edinme hakkından yararlanmalarını öngörmektedir.

İki bölümden oluşan çalışmamızın birinci bölümünde bilgi edinme hakkının niteliği açıklanmaya çalışılmış, 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu’na göre bilgi edinme hakkından yararlanabilecek kişiler, bilgi edinme başvuru usulü, istenecek bilgi ve belgelerin niteliği ve erişimin usulüne ilişkin bilgilere yer verilmiş, ikinci bölümünde ise bilgi edinme hakkının istisnaları ele alınmıştır.

⁵ KUTLU GÜRSEL Meltem, “İdare Hukuku Bağlamında Yönetime Katılma ve İdare Hukukunun Sujelerinden Biri Olarak Bireyin Niteliğindeki Gelişim”, Yıldızhan Yayla’ya Armağan, İstanbul 2003, s. 317.

BİRİNCİ BÖLÜM

BİLGİ EDİNME HAKKI

I. BİLGİ EDİNME HAKKI İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Hak, hukuk tarafından korunan bir menfaattir. Hakkın bireylere hukuk tarafından tanınan menfaat ve ondan yaralanma konusunda verilen bir yetki olduğu da kabul edilmektedir⁶. Bilgi edinme hakkı ise, kişinin toplumda oluşan olaylar ve bunların temelinde yatan nedenlere, bilgilere ve belgelere özgürce, sınırlama ve kısıtlama altında kalmaksızın ulaşmasıdır⁷. Bilgi edinme hakkı yönetimde açıklık, bilgi edinme ve verilere ulaşma özgürlüğü, bilgi verme yükümlülüğü ile yakından ilgilidir.

A. Yönetimde Açıklık/Saydamlık

Demokratik ve şeffaf yönetim, eşitlik, tarafsızlık ve açıklık ilkelerine saygı gösteren ve bu ilkeler doğrultusunda işleyen veya işletilen bir yönetim şeklidir⁸. Yönetimde açıklık, idarenin herkes tarafından görülebilmesidir. İdari etkinliklerin, dosyaların görülmesi, her türlü bilgi ve belge alınması, idari yerlerin gezilmesi bu kapsamdadır. Açıklığın genel ilke olması, her türlü bilginin, isteyen herkese verilmesi ve sınır ötesi bilgi alışverişinin hukuksal engele çarpmadan yapılabilmesidir. Açıklık ilkesine uluslararası düzeyde ilk kez Birleşmiş Milletler Evrensel Bildirgesi'nde yer verilmiştir. Daha sonra Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde aynı ilke genişletilmiştir⁹.

⁶ TAN Turgut, İdari İşlemin Geri Alınması, Ankara 1970, s.115.

⁷ BAYRAKTAR Köksal, "Bilgi Edinme Hakkı ve Sır Kavramı", Kazancı Hukuk, İşletme ve Maliye Bilimleri D, Sy. 3, Ekim 2004, s. 8-9.

⁸ EROL Ahmet, Dilekçe Hakkı ve Bilgi Edinme Hukuku, Ankara 2005, s. 13.

⁹ AKILLIOĞLU Tekin, "Yönetimde Açıklık-Gizlilik ve Bilgi Alma Hakkı", 1. Ulusal İdare Hukuku Kongresi (1-4 Mayıs 1990), İkinci Kitap, Kamu Yönetimi, Ankara 1990, s. 806-815; AKILLIOĞLU Tekin, "Yönetimde Açıklık-Gizlilik ve Bilgi Alma Hakkı", AÜSBFD, C. 46, Sy. 3-4, Haziran-Aralık 1991, s. 2-9; ŞENGÜL Ramazan, "Bilgi Edinme Hakkı Kanunu Türk Kamu Yönetimini "Camdan Eve" Dönüştürür mü?", AÜSBFD, Sy. 60-3, Temmuz-Eylül 2005, s. 228.

Fransa’da kamu yönetiminde şeffaflığı sağlamak amacıyla üç kanun yürürlüğe girmiştir. Bu kanunlar, 06.01.1978 tarihli Bilgi İşlem, Fişler ve Özgürlükler Hakkındaki Kanun, 17.07.1978 tarihli İdari Belgeleri Öğrenme Hakkına İlişkin Kanun ile 11.07.1979 tarihli İdari Kararların Gerekçesi ve İdare ile Halk Arasındaki İlişkilerin İyileştirilmesi Hakkındaki Kanun’dur¹⁰. Amerika’da ise idare edilenlerin idari karar alınması sürecine katılımı konusunda Günışığında Yönetim Kanunları kabul edilmiştir. Bu kanunlar, 1946 tarihli Yönetmelik Yöntem Kanunu, 1966 tarihli Bilgi Edinme Özgürlüğü Kanunu ve 1974-1976 yıllarında kabul edilen Günışığında Yönetim Kanunları’dır. Ülkemizde de 09.10.2003 tarihinde kabul edilen Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, Türk kamu idaresinin saydamlaşmasına yönelik önemli bir adımdır¹¹. Nitekim Bilgi Edinme Hakkı Kanunu’nun 1. maddesine göre; bu Kanunun amacı; demokratik ve şeffaf yönetimin gereği olan eşitlik, tarafsızlık ve açıklık ilkelerine uygun olarak kişilerin bilgi edinme hakkını kullanmalarına ilişkin esas ve usulleri düzenlemektir.

BEHK’nın 30. maddesi kanunun uygulanmasına ilişkin rapor hazırlanmasını öngörmektedir. Kurum ve kuruluşlar, bir önceki yıla ait kendilerine yapılan bilgi edinme başvurularının sayısını, olumlu cevaplanarak bilgi veya belgelere erişim sağlanan başvuru sayısını, reddedilen başvuru sayısını, gizli ya da sır niteliğindeki bilgiler çıkarılarak ya da bu nitelikteki bilgiler ayrılarak bilgi veya belgelere erişim sağlanan başvuru sayısını, başvurunun reddedilmesi üzerine itiraz edilen başvuru sayısını ve bunların sonuçlarını gösterir bir rapor hazırlayarak, bu raporları her yıl Şubat ayının sonuna kadar BEDK’ya gönderirler. BEDK, hazırlayacağı genel raporu, kurum ve kuruluşların raporları ile birlikte her yıl Nisan ayının sonuna kadar TBMM’ye gönderir. Bu raporlar takip eden iki ay içinde TBMM Başkanlığınca

¹⁰ ÖZKAN Gürsel, “İdari Rejim Olarak Örnek Aldığımız Fransa’da, İdari Usul ve Bilgi Edinme Hakkına İlişkin Düzenlemeler”, GÜHFD, Prof. Dr. İhsan Tarakçıoğlu’na Armağan, C. II, Sy. 1-2, Haziran-Aralık 1998, s. 283; ŞENGÜL Ramazan, Bilgi Edinme, s. 216-217; ŞENGÜL Ramazan, “Fransa’da Yönetmelik Açıklık Prensiplerinin Uygulanması Kapsamında 17 Temmuz 1978 Tarihli Yasa”, TİD, Yıl: 72, Sy. 427, Haziran 2000, s. 180.

¹¹ ŞENGÜL, Bilgi Edinme, s. 217.

kamuoyuna açıklanır. Bu raporların kamuoyuna açıklanması da idarenin açıklığı sürecine katkıda bulunacaktır.

İdari anlamda şeffaflık, genel olarak devletin; hedeflerini, bu hedeflere ulaşmak için hayata geçirdiği politikaları ve bu politikaların yarattığı sonuçları izlemek için gerekli olan bilgiyi düzenli, tutarlı, anlaşılabilir ve güvenilir bir şekilde sunmasıdır¹². Yönetimde şeffaflığın iki temel aracı bilgi verme ödevi ve bilgi edinme hakkıdır. Bilgi verme ödevi, yönetim tarafından yerine getirilmesi gereken bir yükümlülüktür. Bilgi edinme hakkı ise, bireyler tarafından kullanılan ve yönetimin eylem, işlem ve kararları hakkında bireylerin bilgi sahibi olmasını sağlayan bir haktır¹³. Bu çerçevede Belçika'da 1994 tarihli Kanun aktif ve pasif olmak üzere iki açıklık ilkesi getirmiştir. Aktif açıklık, idareye ilgililerden herhangi bir şikâyet olmaksızın kendiliğinden bilgi vermesini öngörürken, pasif açıklık, ilgililerden bir talebin gelmesini gerektirir¹⁴.

Çoğulcu ve demokratik bir toplumda kamu yönetiminin saydamlığını ve kamu yararını ilgilendiren konularda bilginin kolayca erişilebilir olmasının önemi göz önüne alınarak eşitlik ilkesine ve açıklık kurallarına uygun olarak resmi belgelere daha fazla erişim sağlanmalıdır¹⁵.

Demokrasi en yaygın tanımı ile halkın, halk tarafından ve halk için yönetim şeklidir¹⁶. Yönetimde demokrasi için başta saydamlık olmak üzere

¹² SÖYLER İlhami, "Kamu Mali Yönetim Sisteminin Modern Bütçe İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi", GÜİİBFD, C. 8, Sy. 1, Aralık 2006, s. 195.

¹³ EKEN Musa, "Gizlilik Geleneğinden Şeffaf Yönetime Doğru", AİD, C. 38, Sy. 1 Mart 2005, s. 116; YERGÖK Ziya, "Anayasa ve İnsan Hakları Bağlamında Bilgi Edinme Kanunu", TBB Bilgi Edinme Hakkı Paneli, 5 Mayıs 2004, Ankara, s. 16.

¹⁴ GOFFAUX Patrick, "Transparence Administrative Et Motivation Formelle Des Actes Administra En Belgique", T.C. Başbakanlık İdari Usul Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu (17-18 Ocak 1998), Ankara 1998, s. 167.

¹⁵ KAYA Cemil, "Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Resmi Belgelere Erişme Konusunda Üye Devletlere Tavsiye Kararı Rec (2002) 2", TBBD, Yıl:18, Sy. 58, Mayıs-Haziran 2005, s. 189.

¹⁶ KANLIGÖZ Cihan, Katılımcı Demokrasi ya da "İdari Usul Kanunu Hazırlığı" Uluslararası Sempozyumu Üzerine, AÜHFD, C. 45, Sy. 1-4, Ankara 1998, s. 168; KAPANİ Münici, Politika Bilimine Giriş, Ankara 1983, s. 106.

bir takım şartların sağlanması gerekmektedir. Bu şartlardan birisi de idarenin elindeki bilgilere bireylerin ulaşabilmesinin sağlanmasıdır. Saydamlık ilkesi, idareye sadece gizliliği ortadan kaldırma yükümlülüğü getirmez, aynı zamanda idareye duyuruda bulunma ve ilgililerle görüşme yükümlülüğü de getirmektedir. İdare öncelikle karar alma sürecinde saydamlığı gerçekleştirerek bireylerin de yönetime katılabilmesini sağlamalıdır¹⁷. Zira çağdaş devlet ve toplum anlayışında, sadece devletin vatandaşlarına iyi ya da saygılı davranması yeterli değildir. Demokratik sistem, vatandaşların devlet ya da toplumla ilgili kararlara siyasi katılım yollarını kullanarak katılmasına, yönetimi ve dolayısıyla kendi kaderlerini etkilemelerine de açık olmalıdır¹⁸.

Günümüz demokrasilerinde bireyin bilgilenmesini içine sindiren yönetim, açık yönetimdir. Demokrasilerde siyasi iktidarın bireyden saklayacağı bir şey olamayacağı kabul edildiği için, günümüzde demokrasi ile açık yönetim ve genişletilmiş yönetim neredeyse eş anlamlıdır. Açık yönetim, bireyin bilgilenme hakkının işlerliğini sağlar. Bilgilenme aşaması da bilgilenmiş bireyi yaratır. Bilgilenmiş birey, sağlıklı tercihleri ile siyasal ve demokratik katılımı sağlar. Bilgilenme, bu açıdan günümüzün doğrudan demokrasisidir¹⁹.

Kamu idaresinin açıklığı, bazı amaçları gerçekleştirmeye yöneliktir. Açıklık, her şeyden önce kamu idaresinin verimliliğini arttırmayı amaçlamaktadır. Diğer taraftan, idarenin tüm faaliyetlerini gizli olarak nitelendirmesi, aşırı gizlilik uygulamaları nedeniyle gizli bilgilerin değerlerini yitirmesine neden olabilir. Başka bir deyişle aşırı gizlilik, gizliliği öldürebilir. Açıklık, idareyi aydınlatmaya yönelik olduğundan idareyi çevreleyen bulutları

¹⁷ KUTLU GÜRSEL, s. 317-325.

¹⁸ İYİMAYA Ahmet, Ortak Değer Olarak "İyi Yönetim" Yaklaşımı, Ankara Barosu Dergisi, Sy. 1, Ankara 2005, s. 79.

¹⁹ ÖZEK Çetin, Basın Özgürlüğünden Bilgilenme Hakkına, İstanbul 1999, s. 61.

dağıtmayı, onu örten örtüyü yırtmayı, kendisini koruyan sessizlik duvarını kaldırmayı da amaçlamaktadır²⁰.

İdarenin açıklığının yararları da açıktır. İdarenin açıklığı, her şeyden önce bir işin muhatabının ve sorumlusunun belli olmasıdır. Sorumlular, konularıyla ilgili gelişmelere, eleştirilere, sorgulamalara ve hesap vermeye açık olmalıdırlar. Dolayısıyla sorumlular, hesabını veremeyecekleri işleri yapmayacaklardır. İdarenin açıklığı, idarede tarafsızlığı sağlar, kayırmaları önler. Ayrıca bilgi toplumunun bir gereği olarak, halkın bilgi edinmesini, bilgi ve belgelere ulaşabilmesini mümkün kılar; halkın kendisi ile ilgili kararlara katılmasını sağlar, yolsuzluk ve yozlaşmaları asgariye indirir²¹. Kısaca, kapalılıktan açıklığa geçiş, idareye güvenilirliği, inanılabilirliği, idarenin işlemlerinde ve işleyişinde nesnelliği, dürüstlüğü, adilliği, isabeti, kararlılığı ve etkinliği sağlayacaktır²².

Devletler bakımından daha fazla şeffaflığın sağlanması, sorumluluk, etkinlik, tarafsızlık ve katılım gibi kavramlar karşımıza iyi yönetim kavramını çıkarmaktadır. İyi yönetim, toplumun güven ve desteğini sağlayan etkin ve sorumlu bir devletin olmasıdır²³. Başka bir deyişle iyi yönetim, bireyin, insan onuruna yakışır bir muameleye tabi tutulduğu, makul ve haklı her türlü beklentisinin gerçekleştiği, her durumda yanında hissettiği, kendisine güven duyduğu açık bir yönetimdir²⁴. Bunun için de bilginin paylaşılması ve işbirliği yapılması gerekmektedir.

²⁰ ŞENGÜL, Bilgi Edinme, s. 222-223.

²¹ FİNDİKLİ Remzi, "Yönetimde Açıklık-Açık Yönetim", TİD, Yıl:68, Sy. 412, Eylül 1996, s. 107-108.

²² DURAN Sait, "Yönetimde Açıklık", İHİD, Yıl: 3, Sy. 1-3, 1982, s. 105.

²³ ÖZTÜRK Namık Kemal, "Bürokratik Devletten Etkin Yönetime Geçiş: İyi Yönetişim", TİD, Yıl: 74, Sy. 437, Aralık 2002, s. 28-33.

²⁴ AKYILMAZ Bahtiyar, "İyi Yönetim ve Avrupa İyi Yönetim Yasası", Gazi ÜHFD, C. VII, Sy. 1-2, 2003, s. 144.

B. Bilgi Edinme ve Verilere Ulaşma Özgürlüğü

Bireylerin, kamu otoritelerinin faaliyetleri, yetkileri, kararları hakkında bilgi sahibi olması ve gerektiğinde idarenin kararlarına katılabilmesi, temel bir insan hakkı olarak görünen “bilgi edinme özgürlüğü” ile mümkün olmaktadır²⁵. İdarede açıklığın sağlanabilmesi için bilgi edinme özgürlüğünün sağlanması gerekmektedir²⁶.

Birey merkezli bu sistem, gücü evcilleştiren, hukukla sınırlayan bir özgürlük teminatıdır. Bilgi edinme özgürlüğü, güven oluşturan bir dinamik olup, yabancılaşmayı önleyen ana değerlerdendir. Doğru bilginin sağlayacağı bireysel ve toplumsal denetim, idareyi objektif kararlara yönlendirir²⁷. Dolayısıyla bilgi ve belgeler, idarenin faaliyetlerini ve aldığı kararları haklı çıkarır. Bilgilere ulaşma ilkesi bir kez yerleştirilince idare kendisini korumak ve fazla eleştirilmemek için mevcut kayıtlarının kararlarını doğrulayacak niteliğe sahip olmasına çaba sarf edecektir²⁸.

Bilgi edinme özgürlüğünün ülkemizdeki en büyük engeli, birçok kanunda öngörülmüş olan sır tarifleridir²⁹. Bilgi edinme özgürlüğünü ve dolayısıyla saydam yönetimi güvenceye almak, ancak bireysel bilgilenme hakkının kabul edilmesi, devlet sırrı kavramının sınırlandırılması ve bilgi dolaşımını engelleyen sınırların giderilmesi ile sağlanabilir³⁰.

Bilgilenme hakkı, saydam bir yönetimi sağladığı için, çağımızın doğrudan demokrasisi olarak anlaşılmaktadır. Ayrıca giderek bilgilenme

²⁵ KAYA Cemil, “2000 Tarihli İngiltere Bilgi Edinme Hakkı Yasası Üzerine Bir İnceleme”, Yıldızhan Yayla’ya Armağan, İstanbul 2003, s. 327.

²⁶ FINDIKLI, s. 106.

²⁷ İYİMAYA Ahmet, “Bilgi Edinme ve Verilere Ulaşma Özgürlüğü”, ABD, Yıl: 61, Sy. 1, 2003, s. 42.

²⁸ EKEN, Kamu Yönetiminde Açıklık ve Bilgi Edinme Hakkı, Doktora Tezi, İzmir 1993, s. 72.

²⁹ İYİMAYA, Bilgi Edinme, s. 46.

³⁰ ÇÖKELEK Mehmet, “Bilgi Edinme Hakkı”, AAD, Yıl: 33, Sy. 122, Temmuz 2005, s. 52.

hakkı olmaktan çıkarılarak, bireyin bilgilenme görevine dönüştürülmektedir³¹. Bireyin bilgilenme hakkının niteliğinin değişerek görev sayılması, bireyin siyasal iktidardan bilgi edinme isteminde bulunmak hakkına sahip olması anlamına gelmektedir³².

C. Bilgi Verme Yükümlülüğü

Bilgi verme yükümlülüğünün içeriğini belirlemede idareye geniş bir takdir yetkisi tanınmaktadır. Bu sistemde ilgililer ancak idarenin bilgi verme yükümlülüğü düzenlenmiş ise bilgi isteme hakkına sahiptirler. Ülkemizde BEHK kabul edilmeden önce çeşitli yasal düzenlemeler bu sistemin benimsendiğini göstermektedir. Bu sistemde idarenin genel bir bilgi verme yükümlülüğü söz konusu değildir. Bir yükümlülükten söz edebilmek için bunun açıkça bir kanun tarafından belirtilmesi gerekir. Buna karşılık bilgi vermek bir kanun ile yasaklanmış olmadıkça, idarenin takdir yetkisine girer. Bilgi edinme hakkının genel olarak düzenlenmiş olduğu sistemlerde ise idare, her konuda bilgi verme yükümlülüğü altındadır. İlgililer için bu bir haktır³³.

BEHK'nın 5. maddesiyle idarenin açıklığının sağlanması konusunda idareye bilgi verme yükümlülüğü getirilmektedir. Buna göre; kurum ve kuruluşlar, bu kanunda yer alan istisnalar dışındaki her türlü bilgi veya belgeyi, başvuranların yararlanmasına sunmak ve bilgi edinme başvurularını etkin, süratli ve doğru sonuçlandırmak üzere, gerekli idari ve teknik tedbirleri almakla yükümlüdürler.

İdareyi, halka bilgi ve belge vermekle yükümlü tutan bütün ülkeler, açıklık ilkesini kabul etmiş olan ülkelerdir. Açıklık, idarenin, idare edilenler

³¹ ERİNÇ Orhan, "Basın Özgürlüğünden Bilgilenme Hakkına", Prof. Dr. Çetin Özek Armağanı, İstanbul 2004, s. 35.

³² ÖZEK, s. 61.

³³ AKILLIOĞLU, Bilgi Alma, s. 816; AKILLIOĞLU, Yönetimde Açıklık, s. 9.

tarafından denetlenmesidir. Bu denetim de, bireylerin resmi bilgi ve belgelere ulaşmasıyla mümkün olmaktadır³⁴.

II. BİLGİ EDİNME HAKKININ TANIMI VE ÖNEMİ

Bilgi edinme hakkı kısaca, idarenin elinde tuttuğu bilgilere ulaşabilme anlamına gelmektedir. Bilgi edinme hakkı, tarihsel süreç içerisinde genellikle idari uygulamaya veya bu konudaki geleneğe bırakılmış iken, son yıllarda çeşitli ülkelerde bu konu, genel idari usul yasaları içinde veya ayrı bir yasa tarafından düzenlenmiş bulunmaktadır³⁵.

A. Tarihsel Gelişim

Tarihsel gelişmelere bakıldığında, yönetimde gizliliğin uzun süre egemen olduğu, günümüzde ise açıklığın ve buna paralel olarak bilgi edinme hakkının önem kazandığı görülmektedir³⁶.

Batı demokrasilerinde altmışlı yıllara kadar geçmiş olan bilgi edinme hakkı, ülkemizde seksenli yıllarda doktrin tarafından dile getirilmeye başlanılmış ve çeşitli resmi raporlarda eksikliğini doğurduğu sonuçlar vurgulanmıştır. Ülkemizde yönetime katılımın sağlanması için yeni bir yapılanmaya duyulan gereksinim içinde bilgi edinme hakkının tanınması ve fiilen kullanılabilmesi için gereken hukuki araçların yaratılmasının taşıdığı önem üzerinde durulmuştur³⁷.

Bilgi edinme hakkına ilişkin ilk uygulamaların Avrupa'da İskandinav ülkelerinde ortaya çıktığı kabul edilmektedir. İsveç'te 1766 yılında kabul edilen ifade ve yayın özgürlüğü konusundaki kanun aynı zamanda halkın

³⁴ FINDIKLI, s. 105.

³⁵ AKILLIOĞLU Tekin, "Bireyin Yönetmel İşlemler Karşısında Korunması ve Yönetim Hukukumuz", AİD, C. 14, Sy. 3, Eylül 1981, s. 55.

³⁶ AKILLIOĞLU, Bilgi Alma, s. 806; AKILLIOĞLU, Yönetimde Açıklık, s. 2.

³⁷ TANSUĞ Çağla, "4982 Sayılı Kanun Uyarınca Bilgi Edinme Hakkının İçeriği", Galatasaray ÜHFD, Yıl: 2, Sy. 1, Ocak 2003, s. 121.

arşivlerdeki belgelere ulaşmasını mümkün kılmış ve yönetimde açıklığı sağlamıştır³⁸. 1951’de Finlandiya, 1970’de Norveç ve Danimarka’da bilgi edinme hakkına ilişkin kanunlar çıkarılmıştır. İskandinav ülkelerinden sonra Amerika Birleşik Devletleri’nde 1966’da, Kanada’da 1982’de bilgi edinme kanunları kabul edilmiştir³⁹.

1789 tarihli İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi’nde dolaylı da olsa bilgi edinme hakkı anayasal bir hak olarak tanınmıştır. 1215 tarihli Magna Carta Libertatum ile ilk kez ayak seslerinin duyulduğu bilgi edinme hakkı, ilk somut evrensel ifadesini 1948 tarihli Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nde bulmuştur. Daha sonra 1950 tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin “İfade Özgürlüğü” başlıklı 10. maddesinde ise ismen olmasa da nitelik olarak bilgi edinme özgürlüğü düzenlenmektedir⁴⁰. Ayrıca 1966 tarihli Birleşmiş Milletler Siyasi ve Medeni Haklar Sözleşmesi’nin 19. maddesinde de bilgi edinme hakkına yer verilmiştir⁴¹.

Amerika Birleşik Devletleri’nin dünyada bilgi edinme hakkını ilk olarak tanıyan ülkeler arasında yer almasına rağmen 11 Eylül sonrası başlayan güvenlik paranoyası ile kamu kurumlarının daha seçici davrandıkları, ülke genelinde bilgilerin bir veri havuzunda toplanarak ulusal güvenlik açısından incelendiği, birtakım programları kullandığı görülmektedir. Amerika Birleşik Devletleri’nde diğer haklar ve özgürlükler alanında olduğu gibi bilgi edinme hakkı açısından da bir geriye gidişin yaşandığı açıktır⁴².

Türk Anayasa tarihinde bilgi edinme hakkı ile ilgili ilk düzenlemeye 1924 Anayasası’nda rastlamak mümkündür. 1924 Anayasası, 1921

³⁸ EKŞİ Oktay, “Anayasa ve İnsan Hakları Bağlamında Bilgi Edinme Kanunu”, TBB Bilgi Edinme Hakkı Paneli, 5 Mayıs 2004, Ankara, s. 4.

³⁹ UZUN Turgay, “Kamu Yönetiminde Değişim ve Bilgi Edinme Hakkı”, SÜSEAD, Yıl:5 Sy. 9, Nisan 2005, s. 237-238; ÖZEK, s. 63.

⁴⁰ ANLAR Umut, “Bilgi Edinme Hakkı”, Hukuk Gündemi, Sy. 4, Mart-Nisan-Mayıs 2006, s. 102.

⁴¹ TANSUĞ, s. 122.

⁴² UZUN, s. 241.

Anayasası'nın aksine neredeyse üçüncü kuşak hak ve özgürlüklerin tamamına yer vermiştir. Tarihimizin en özgürlükçü anayasası olarak nitelendirilen 1961 Anayasası'nın düşünceyi açıklama hürriyeti ile hak arama konusundaki hükümlerinde bilgi edinme hakkının izlerini görmek mümkündür. 1982 Anayasası'nda ise bilgi edinme hakkı; düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti, dilekçe hakkı ile temel hak ve hürriyetlerin korunması maddeleri ile ilişkilendirilmektedir⁴³.

B. Uluslararası Belgelerde Bilgi Edinme Hakkı

Birleşmiş Milletler Evrensel Bildirgesi'nin iletişim özgürlüğünü düzenleyen 19. maddesi, her insanın düşüncelerini özgürce açıklamaya hakkı olduğunu, ülke sınırları söz konusu olmaksızın bilgi ve düşünceleri her türlü araç ve yolla aramak, elde etmek ve yaymak hakkını tanımıştır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde bu kurala geniş şekilde yer verilmiştir⁴⁴. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ifade özgürlüğünü düzenleyen 10. maddesi, herkesin ifade özgürlüğüne sahip olduğunu, bu hakkın kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ulusal sınırlar dikkate alınmaksızın, görüşlere sahip olma ve bilgi ve düşünceleri edinme ve bunları yayma özgürlüğünü içerdiğini belirtmektedir. Ancak maddenin ikinci fıkrası, bu özgürlüğün kullanımı sırasında gizli bilginin edinilerek açığa çıkmasının önlenmesi amacıyla sınırlamalar getirilebileceğini düzenlemektedir⁴⁵.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, İsveç'in memur alma politikası konusunda bir İsveç vatandaşının başvurusunu incelemiştir. Leander/İsveç davası (26.03.1987, No: 81/9248), görevin gerektirdiği güvenlik şartını taşımadığı ileri sürülerek kamu hizmetine kabul edilmeyen kişi ile ilgilidir. Davacı, hakkındaki olumsuz iddiaları çürütmek ve durumu açıklığa kavuşturabilmek için hükümetten kendisine ait dosyanın içeriği ile ilgili bilgi

⁴³ ANLAR, s. 102.

⁴⁴ BEREKET, s. 25.

⁴⁵ İYİMAYA, İyi Yönetim, s. 81.

verilmesini talep etmiş, ancak bu talebi reddedilmiştir. Mahkeme, kamu hizmetine atanmanın sözleşme ile garanti altına alınmış bir hak olmadığını dolayısıyla olayın bilgi alma özgürlüğü kapsamında değerlendirilmeyeceğine karar vermiştir⁴⁶.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 28.09.1977 tarihinde kabul edilen idarenin işlemleri karşısında bireyin korunması hakkındaki tavsiye kararında, bilgi kaynaklarından yararlanma hakkı, “isteği üzerine, ilgiliye, yönetsel işlemlerden, bu işlemin yapılmasında kullanılan bütün öğeler hakkında verilmesi olanaklı her bilgi uygun biçimde iletilir.” şeklinde ifade edilmiştir. Dolayısıyla idarenin tek yanlı karar alma, kamu gücünü kullanma yetkisi karşısında zayıf durumda bulunan ilgili için korunma yollarından birisi de idari belgelere, yani bu belgelerdeki bilgilere ulaşma hakkıdır⁴⁷.

Bilgi edinme hakkı ile ilgili olarak yakın bir tarihte meydana gelen bir başka uluslararası gelişme de Birleşmiş Milletler Siyasi ve Medeni Haklar Sözleşmesi’dir. Türkiye, 14.08.2000’de sözleşmeye taraf olmuştur. Bu sözleşmenin ifade özgürlüğünü düzenleyen 19. maddesi; herkesin bir müdahale ile karşılaşmaksızın fikirlere sahip olma ve ifade özgürlüğü hakkı olduğunu, bu hakkın her türlü bilgi ve düşüncüyü arama, edinme ve ulaştırma özgürlüğünü de içerdiğini düzenlemekle bilgi edinme hakkı tanımlanmaktadır⁴⁸.

Bilgi edinme hakkı ile ilgili uluslararası belgelerden bir diğeri ise, Çevresel Sorunlarda Bilgiye Erişim, Karar Almaya Katılma ve Yargıya Erişim; Aarhus Konvansiyonu’dur. Bu konvansiyon, 1998 tarihinde imzalanmış, Türkiye konvansiyonu parafe etmiş, ancak henüz onaylamamıştır. Aarhus Konvansiyonu, çevresel konularla ilgili olarak bilgi edinme hakkını

⁴⁶ KINALITAŞ Vahit, Bilgi Edinme Hakkı, TODAİE Adalet Yönetimi Yüksek Lisans Programı, Dönem Projesi, Ankara 2002, s. 12.

⁴⁷ SEZGİNER Murat, “İdari Belgelere Ulaşma Hakkı –Fransa Örneği”, Prof.Dr. Süleyman Arslan’a Armağan, SÜHFD, Yıl: 1998, C. 6. Sy, 1-2, s. 303.

⁴⁸ AKYILDIZ Necat, 1982 Anayasa’sının İnsan Hakları Rejimi ve “Bilgi Edinme Hakkı”, Kazancı Hukuk, İşletme ve Maliye Bilimleri D, Sy. 3, Ekim 2004, s. 41.

düzenlemektedir. Bu konvansiyonun en önemli özelliği, bilgi edinme hakkının temel unsurlarını belirten yeni bir tanımlama getirmesidir. Buna göre; bilgi edinme hakkı çevre ile ilgili bilgi ve belgelere ulaşabilme, alınan kararlara katılabilme ve yargıya ulaşabilme imkânıdır⁴⁹.

Ayrıca Avrupa Birliği Temel İnsan Hakları Şartının 11. ve 41. maddeleri, ifade ve bilgi özgürlüğü ile iyi yönetim hakkı düzenlenmektedir. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin 21.02.2002 tarihli toplantısında da bilgi edinme hakkının ideal norm ve ölçütleri karara bağlanmış ve alınan tavsiye kararında, bilgi edinme hakkı konusunda yasal düzenleme yapmak isteyen üye ülkelere önerilerde bulunulmuştur⁵⁰. Bu öneriler, çoğulcu ve demokratik bir toplumda saydam yönetimin ve halkı ilgilendiren konulardaki bilgilerin halka açık olması, eşitlik ilkesinin daha iyi koşullarda uygulanması, gizlilik kültürünün azaltılarak açıklığın, saydamlığın ve hesap verebilirliğin devlet yönetimlerinde yerleşik kılınması için kişilerin resmi belgelere ulaşım hakkının anayasal ve yasal güvence altına alınmasıdır⁵¹. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin, öneri niteliğinde aldığı kararda öngörülen ölçütlerin hemen tümü Bilgi edinme Hakkı Kanunu'nda yerine getirilmiştir⁵².

C. Bilgi – Belge Kavramı

Kelime anlamı olarak bilgi, bir yargılama yapabilmek ve bir yargıya varabilmek için gereken öğelerin her birini, bir şeyi bilme durumunu ifade etmektedir. Belge ise bir olguyu gösteren ya da savın doğru olduğuna açıkça inanç veren şey, bir kimsenin niteliğini ya da bir şey üzerinde hakkını veya kendisine verilen hakkı bildiren kâğıt ve materyaller anlamına gelmektedir⁵³.

⁴⁹ YAŞAMIŞ F. Demir, “Anayasa ve İnsan Hakları Bağlamında Bilgi Edinme Hakkı”, <http://www.bilgilenmehakkı.org>, 15.05.2008, s. 28-29.

⁵⁰ YAŞAMIŞ F. Demir, “Anayasa ve İnsan Hakları Bağlamında Bilgi Edinme Kanunu”, TBB Bilgi Edinme Hakkı Paneli, 5 Mayıs 2004, Ankara, s. 30.

⁵¹ YAŞAMIŞ, Bilgi Edinme, s. 17.

⁵² AKYILDIZ, s. 42.

⁵³ PÜSKÜLLÜOĞLU Ali, Öz Türkçe Sözlük, Ankara 2003, s. 94-109.

Bilgi, algılanabilen ve kişiler arası aktarılabilen her şeyin toplamı veya bu toplamın herhangi bir parçasıdır. Bilgilenme ve bilgi verme anlamında günlük hayatta bilgi, belirsizliği azaltan veya ortadan kaldıran, göz ardı etmenin çaresi olan algıdır. Bilgi, tek başına herhangi bir kayıt altına alınmaksızın hukuken bir anlam ifade etmemekte, bilginin kayıt altına alınması ise belge kavramını karşımıza çıkarmaktadır. Bu durumda belgenin niteliği ve anlamı önemli hale gelmektedir⁵⁴.

Bilgi edinme hakkında ve idari usulde bilgi, idari makam veya idari işlemten etkilenecek kişiler bakımından idari faaliyetle ilgili belirsizliği ortadan kaldıran, idare ile kişiler arasında iletişim sağlayan ve karşılıklı olarak aktarılabilen, algılanabilen her şeyi; belge ise, idari işlemleri, raporları, etütleri, manyetik bantları, mektupları, filmleri, bilgisayar kayıtlarını ifade etmektedir⁵⁵. Resmi belge de hazırlık aşamasında olan belgeler hariç olmak üzere, kamu otoritelerinin sahip olduğu ve bir kamu veya idari fonksiyona bağlı, herhangi bir şekilde kaydedilmiş, hazırlanmış veya alınmış tüm bilgiler anlamına gelmektedir⁵⁶.

BEHK'nın 3. maddesine göre bilgi, kurum ve kuruluşların sahip oldukları kayıtlarda yer alan bu Kanun kapsamındaki her türlü veriyi; belge ise kurum ve kuruluşların sahip oldukları bu Kanun kapsamındaki yazılı, basılı veya çoğaltılmış dosya, evrak, kitap, dergi, broşür, etüt, mektup, program, talimat, kroki, plân, film, fotoğraf, teyp ve videokaseti, harita, elektronik ortamda kaydedilen her türlü bilgi, haber ve veri taşıyıcılarını ifade etmektedir. Kanunda belirtilenlerden farklı bir şekilde kayda geçirilmiş bir belge olması durumunda, söz konusu bentte sayılan şekiller sınırlayıcı değil örnek kabilindendir.

⁵⁴ KINALITAŞ, s. 3-4.

⁵⁵ AKYILMAZ Bahtiyar, İdari Usul İlkeleri Işığında İdari İşlemin Yapılış Usulü, Ankara 2000, s. 59-160.

⁵⁶ KAYA, Tavsiye Kararı, s. 191.

D. Bilgi Edinme Hakkı

Bilgi edinme hakkı, idarenin tek taraflı iradesiyle hukuk düzeninde yapacağı değişiklikler hakkında ilgililerin, işlemin niteliği ve sonuçları hakkında bilgi alabilmesi ve idarenin elinde bulunan bilgi ve belgelere bireylerin hiçbir bir kısıtlama olmaksızın ulaşabilmesi olarak tanımlanabilir⁵⁷.

Eken'e göre, bilgi edinme hakkı dar anlamda; hakkında eylem, işlem yapılacak/yapılmış veya karar alınacak/alınmış kişilerin yönetimden gereksinim duydukları bilgileri öğrenebilmeleri temeline dayanmaktadır. Geniş anlamda ise, yönetimin elinde bulundurduğu her türlü bilgi, belge ve verilere ulaşabilme anlamına gelmektedir⁵⁸. Bayraktar'a göre bilgi edinme hakkı, vatandaşların veya yabancıların her türlü bilgi ve belgeden yararlanabilmesi için serbestçe yetkili makamlara başvurması, bilgi ve belgeye en kısa zamanda ulaşmasıdır⁵⁹.

Bilgi edinme hakkının temel amacı, idarenin alacağı kararları hukuka uygun biçimde etkileyebilmek için bireylerin bilgilenmesini sağlamaktır. Bilgi edinme hakkı sadece yapılmakta olan idari işlemler hakkında değil yapılmış ve bitmiş olan idari işlemler hakkında da bireylerin bilgilenmesini amaçlamaktadır⁶⁰.

Bilgi edinme hakkı ile ilgili olarak, kişilerin kendilerini ilgilendiren konularda talep ettikleri bilgi ve belgeleri alma ve inceleme hakkı gündeme gelmektedir. Ancak bunun dışında, idarenin düzenli olarak kamuoyunu bilgilendirmesi de bu hakkın kapsamındadır. Nitekim Bilgi Edinme Hakkı Yönetmeliği'nin 6. maddesi, kamu kurum ve kuruluşlarını, bilgi edinme

⁵⁷ KAYA Cemil, İdare Hukukunda Bilgi Edinme Hakkı, Ankara 2005, s. 41.

⁵⁸ EKEN Musa, Yönetimde Şeffaflık Teori - Uygulama, Aralık 2005, s. 63.

⁵⁹ BAYRAKTAR Köksal, "Bilgi Edinme Hakkı ve Sır Kavramı", Kazancı Hukuk, İşletme ve Maliye Bilimleri D, Sy. 3, Ekim 2004, s. 8-9.

⁶⁰ YILDIRIM Ramazan, "İdare Hukuku Açısından Bilgi Edinme Hak ve Özgürlüğü", T.C. Başbakanlık İdari Usul Kanunu Hazırlığı Sempozyumu (17-18 Ocak 1998), Ankara 1998, s. 228-229.

hakkının etkin olarak kullanılabilmesi ve bilgi edinme başvurularından kaynaklanan iş yükünün en aza indirilebilmesi amacıyla, kamuoyunu bilgilendirmesi ile yükümlü kılmakta, ayrıca yayınlaması gereken dosyalara ve ilan etmesi gereken temel kararlara dikkat çekmektedir⁶¹.

E. Bilgi Edinme Hakkının Önemi

Bilgi edinme hakkının, idarenin karar alma sürecinde yapacaklarının önceden kanunla belirlenmesi ve elinde bulundurduğu bilgi ve belgelere ulaşmayı mümkün kılması nedeniyle birçok yararı vardır. Her şeyden önce bilgi edinme hakkı ile hukuk devletinin temeli olan yasallık ilkesi gerçekleşmekte, böylece çıkarlar korunarak kamu yararına daha kolay ulaşılabilir⁶².

Kamu otoriteleri kamu yararı maksadıyla görev ifa etmektedirler. Bu görevi ifa ederken de çeşitli bilgiler toplamaktadırlar. Bu bilgileri gizli tutmalarının kamu yararına hizmet ettiği söylenemez. Bu durumda kamu otoriteleri ancak kamu yararını zedeleyebilecek bilgileri gizli tutabilmelidir. Öte yandan bireylerin kamu otoritelerini denetleyebilmeleri için onların faaliyetler hakkında bilgi sahibi olması gerekir. Dolayısıyla bilgiye ulaşma ve açıklığın, kamu otoritelerinin denetimini sağlamada hayati bir öneme sahip olduğu söylenebilir⁶³.

Bilgi edinme hakkı, yönetimin elindeki bilgi ve belgenin yönetim tarafından kendi çıkarları doğrultusunda, istediği şekilde kullanmasını ve yönetimin keyfiliğini önlemek için vazgeçilmez bir unsurdur. Katılımcı demokrasinin en önemli şartlarından biri bireylerin bilgi edinmesi ve devletin kurum ve kuruluşlarında neler olup bittiğini bilmesidir. Ayrıca bilgi edinme hakkı, şeffaf yönetimin olmazsa olmazları arasındadır. Bilgi edinme ve

⁶¹ GÜLAN Aydın, "İdare ve Ceza Hukuku Açısından Bilgi Edinme Hakkı", TBB Bilgi Edinme Hakkı Paneli, 5 Mayıs 2004, Ankara, s. 103.

⁶² ÖZAY İlhan, *Günüşğinde Yönetim*, İstanbul 2002, s. 4.

⁶³ KINALITAŞ, s. 19.

belgelere erişim hakkı, devleti memura karşı, vatandaşı da devlete karşı korur. Bürokratik devlet anlayışı, yerini demokratik devlet anlayışına bırakacağından bu yönüyle bilgi edinme hakkı, bir dönüşüm projesidir ⁶⁴.

Danıştay bir kararında, radyo ve televizyon yayınlarının serbest bırakılmasının, basın özgürlüğü anlayışındaki gelişimin doğal bir sonucu olduğunu, bu özgürlük alanının, toplumun doğru bilgi edinme hakkı ve genel kamu yararı gözetilerek, kamuya sunulan hizmetin yansız, objektif biçimde yürütülebilmesi için düzenlenmesi gerektiğine karar vermiştir⁶⁵.

Bilgi edinme hakkı, kamu yönetiminin çağdaşlaşması açısından da önem taşımaktadır. Çağdaş kamu yönetimi, toplumun gereksinimlerine karşı duyarlı bir yönetimdir. Ayrıca çağdaş kamu yönetimi kamu hizmetlerine ilişkin süreçleri ve yöntemleri standartlaştıran ve bu standartları kamuya benimseten bir yönetimdir⁶⁶.

III. BİLGİ EDİNME HAKKININ KONUSU VE SINIRI

Bilgi edinme hakkının konusu kural olarak idarenin sahip olduğu bilgi ve belgelerdir. Bireylerin herhangi bir talebi olmaksızın idarenin kendiliğinden aleni hale getirdiği bilgi ve belgeler ise teknik anlamda bilgi edinme hakkı kapsamında değildir⁶⁷. Bir özgürlüğün sınırının diğerinin başladığı yerde bitmesi gibi bilgi ve belgelere erişim hakkının da bir sınırı vardır.

A. Bilgi Edinme Hakkının Konusu

Genel olarak bilgi edinme hakkının konusu olan dokümanlar şunlardır:

⁶⁴ HIZ Yüksel-YILMAZ Zekeriya, Bilgi Edinme ve Dilekçe Hakkı, Ankara 2004, s. 47.

⁶⁵ DİBGK, KT 10.04.2001, E 2001/1, K 2001/4, <http://www.kazanci.com>, 20.04.2007; D13D, KT 22.02.2005, E 2005/196, K 2005/914, <http://www.danistay.gov.tr>, 10.05.2007.

⁶⁶ YAŞAMIŞ F. Demir, "Kamu Yönetimi Kuramında Ve Uygulanmasında Yeni Gelişmeler", TİD, Sy. 417, Ankara 1997, s. 17.

⁶⁷ KAYA, Bilgi Edinme, s. 45.

- İdarenin elindeki yazılı belgeler, ses ve görüntü kayıtları ile bilgisayar kayıtları,
- Kamu politikası kararları, düzenleyici işlemler, kanuni düzenlemeler, sirkülerler, direktifler, kanun ve kararların uygulanmasına yönelik açıklayıcı notlar, araştırma ve inceleme raporları,
- Uzman kuruluşlara yaptırılan ekonomik ve sosyal bilgileri içeren inceleme ve araştırmalar,
- Faaliyet denetim raporları,
- İdare ile bazı uzman kuruluşlar arasındaki danışma niteliindeki toplantılar ve çalışmalar ile söz konusu kuruluşların görüş ve önerileri,
- İdare tarafından tutulan kişisel bilgiler

Belirtilen bu bilgi ve belge kategorilerine başka eklemeler yapılabilir. Çünkü bilgi edinme hakkı kanunla düzenlendiği için, bazı temel istisnalar dışında her türlü bilgi ve belge bilgi edinme hakkı kapsamındadır⁶⁸. Fransa'da bilgi edinme hakkının kullanımında ne tür bilgilerin daha çok istendiği konusunda yapılan bir araştırmada, en çok bireysel dokümanların talep edildiği, geri kalanların ise çeşitli türden bilgi ve belgeleri içerdiği ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlar diğer ülkeler bakımından da benzerlik göstermeyebilir. Ülkelerin ekonomik, sosyal ve kültürel yapıları ile idari sorunları, talep edilen bilgi türündeki yoğunlaşmayı etkilemektedir⁶⁹.

BEDK'nın bir kararına göre, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'na tabi personel için bağlayıcılığı söz konusu olan Kanunun sicillerle ilgili bölümünde, özlük dosyaları ile sicil dosyalarının gizli veya gizlilik dereceli olacağına dair hiçbir hüküm bulunmamaktadır. Devlet Memurları Sicil Yönetmeliği'nde ise söz konusu dosyaların gizli olacağının düzenlenmiş olduğu, olumsuz sicil alan memura yapılacak uyarı yazısının gizli olacağı şeklindeki hüküm ise ilgili memurun diğer memurlara karşı kişilik haklarını korumaktan kaynaklanmakta ve Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun 5.

⁶⁸ YILDIRIM, s. 233-234; EKEN, Bilgi Edinme, s. 65; EKEN, Tez, s. 70.

⁶⁹ EKEN, Tez, s. 70-71.

maddesinin 2. fıkrasındaki amir hüküm karşısında Devlet Memurları Sicil Yönetmeliği'nin Kanun ile çeliştiği bu gerekçe ile de sicil dosyalarına ilişkin bilgi ve belgelerin⁷⁰ başvuruda bulunana verilmesi gerektiğine karar vermiştir.

BEDK, KPDS sınavında çıkan soruların başvurana verilmesi konusunda, idarenin savunmasını Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nu ile Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun Uygulanmasına İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik'te öngörülen herhangi bir sınırlamaya dayandırmadığını, talep sınırlamalara girmiyorsa başvurana erişimin açılmasının Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun 5. maddesinin amir hükmü olduğunu bu nedenle sınav sorularının başvurana verilmesi gerektiğine karar vermiştir⁷¹.

B. Bilgi Edinme Hakkının Sınırı

Bilgi edinme hakkına devlet güvenliği, diplomasi, milli savunma, özel hayatın korunması amacıyla sınırlamalar getirilmektedir⁷².

Bilgi ve belge, belli ve az sayıda bireyler arasında paylaşılmakta ise gizlilikten, çok sayıda bireyler tarafından elde edilebilir veya herkese açık ise açıklıktan bahsedilir. Başka bir deyişle gizlilik, belli sayıda bireylere yönelik açıklık olarak tanımlanabilir⁷³. Kapalılık ise kamu kurum ve kuruluşlarının dıştan gelen her türlü etkiye karşı duyarsız olması, işlem ve eylemlerinin çoğunun dıştan görülmemesi ve alınan kararların gerekçelerinin açıklanmamasıdır⁷⁴. Gizlilik, idare hukukunda "yönetimde gizlilik" veya

⁷⁰ BEDK, KT 10.09.2004, KS 2004/62, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 18.04.2007; BEDK, KT 10.09.2004, KS 2004/63, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 18.04.2007; BEDK, KT 05.07.2004, KS 2004/12, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 12.05.2008.

⁷¹ BEDK, KT 01.11.2004, KS 2004/173, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 15.05.2007; BEDK, KT 11.02.2005, KS 2005/91, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 18.04.2008; BEDK, KT 20.09.2004, KS 2004/76, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 18.04.2008; BEDK, KT 11.02.2005, KS 2005/86, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 12.05.2008.

⁷² EKEN, Bilgi Edinme, s. 65.

⁷³ AKILLIOĞLU Tekin, "Yönetimde Açıklık-Gizlilik ve Bilgi Alma", 1. Ulusal İdare Hukuku Kongresi (1-4 Mayıs 1990), Bildiri Özetleri, Ankara 1990, s. 110.

⁷⁴ EKEN Musa, "Kamu Yönetiminde Kötü Yönetim Olgusu", TİD, Yıl: 70, Sy. 419, Haziran 1998, s. 136; AKILLIOĞLU, Bilgi Alma, s. 807; FINDIKLI, s. 104.

"kapalı idare" kavramları ile ifade edilmektedir⁷⁵. İdarenin kapalı kapılar ardında karar almasını ifade eden yönetimde gizlilik, otoriter ve keyfi bir idare görünümü sergiler ve demokrasiyle de bağdaşmaz⁷⁶. Gizlilik ve dışa kapalılık bir madalyonun iki yüzü⁷⁷ olduğu gibi kamu kurum ve kuruluşlarının hizmet sunduğu yönetilenlere karşı duyarsız davranmasıdır. Ayrıca idarenin kendi başına, sorumsuz ve denetimsiz bir şekilde çalışmasına ortam hazırlamaktadır⁷⁸.

Devletin siyasi örgütlenmesi (otoriter, totaliter veya demokratik olması) kamu yönetiminde gizliliğin mi açıklığın mı egemen olacağını belirlemektedir. Kural olarak çoğulcu demokratik rejimler, otoriter rejimlere nazaran bireylere daha az gizlilik alanı yaratırlar. Otoriter rejimlerde bireyin dışlandığı tek yönlü bir ilişki söz konusudur. Katılım ve bilgi almanın mümkün olmaması veya iktidarın öngördüğü kadarıyla olması nedeniyle yönetimde gizlilik egemendir. Demokratik rejimlerde ise halk, demokratik katılım mekanizmaları aracılığı ile bürokrasi ve iktidarla karşılıklı bir etkileşim içerisinde. Bu ilişkilerin güvencesini de hukuk kuralları oluşturur. Ayrıca alternatif bilgi ve iletişim kaynakları söz konusudur. Bunlar da gizlilik alanlarını sınırlamaktadırlar⁷⁹.

1. Gizlilik Türleri

Gizlilik, uzun süre yönetim geleneği olarak varlığını sürdürdükten sonra demokratik toplumlarda etkisini kaybetmeye başlamış ve bazı istisnalar dışında şeffaf yönetim genel kabul görmüştür⁸⁰. Gizliliğin çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Bunlar siyasi rejimin niteliği, devlet güvenliği ve diplomasi,

⁷⁵ KAYA, Bilgi Edinme, s. 47.

⁷⁶ DURAN Lütfi, "İdari Usul İlkeleri ve Kapsadığı Konular", T.C. Başbakanlık İdari Usul Kanunu Hazırlığı Sempozyumu (17-18 Ocak 1998), Ankara 1998, s. 28; AZRAK A.Ülkü, "İdari Usul ve Yasalaştırılması", 1. Ulusal İdare Hukuku Kongresi (1-4 Mayıs 1990), İkinci Kitap, Kamu Yönetimi, Ankara 1990, s. 823.

⁷⁷ KARAMAN TOPRAK Zerrin-ATAK Şermin, "Kamu Yönetiminde Gizlilik Faktörünün Çevre Korumacı Politikalara Etkisi", TİD, Yıl: 68, Sy. 412, Eylül 1996, s. 111.

⁷⁸ EKEN, Kamu Yönetimi, s.136.

⁷⁹ CİHANER İlhan, İnsan Hakkı Olarak Bireysel Bilgi Alma Hakkı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2001, s. 63-64.

⁸⁰ ŞENGÜL, Bilgi Edinme, s. 222.

özel hayatın korunması, otorite kazanma eğilimi, yönetimde etkinliği ve tarafsızlığı sağlama düşüncesi, kötü yönetim uygulamaları, memurların kendilerini denetim riskinden korumak istemeleridir⁸¹.

a. Devlet Gizliliği

Devlet gizliliği diğer bir ifadeyle devlet sırrı tanımlanması güç bir kavramdır. Bazı bilgi ve belgelerin devlet gizliliği kapsamına alınmasının amacı, devletin ulusal güvenlik ve savunma politikalarını, uluslararası çıkarlarını korumaktır. Devlet gizliliği kavramının yasal bir tanımı yapılmadığı takdirde bu kavramın içeriğini doldurma yetkisi, idarenin takdirine bırakılmış olur. Dolayısıyla idare istediği bilgi ve belgeleri devlet gizliliği kapsamına alarak bilgi edinme hakkını engelleyebilir⁸².

İdare dışına veya gizli bilgi tutma yetkisi bulunanlar dışına bilgi aktarılması⁸³ 5237 sayılı TCK'da "Devlet Sırlarına Karşı Suçlar ve Casusluk" başlığı altında 326. ile 339. maddeleri arasında düzenlenmiştir. TCK'da devletin güvenliği, iç ve dış siyasal yararları devlet sırrı kapsamında görüldüğü halde, BEHK'da devletin emniyeti, dış ilişkileri, millî savunması ve milli güvenliği gibi unsurların bu kapsamda olduğu belirtilmiştir. Bu maddelerden devlet sırrı kavramının, devlet güvenliği, devletin iç ve dış siyasal yararları, yetkili makamların açıklanmasını yasakladığı bilgiler ile ilişkili olduğu söylenebilir⁸⁴.

b. Görev Gizliliği

Kamu görevlilerinin görevleri sırasında ya da görevleri sebebiyle öğrendikleri gizli bilgi ve belgeleri açıklama yasağı görev gizliliği kavramıyla

⁸¹ EKEN, Tez, s. 14.

⁸² YILDIRIM, s. 236-237.

⁸³ AKILLIOĞLU, Bilgi Alma, s. 808; AKILLIOĞLU, Yönetimde Açıklık, s. 3.

⁸⁴ KAYA, Bilgi Edinme, s. 53-54.

ifade edilmektedir⁸⁵. Bu husus, 5237 sayılı TCK'da "Göreve İlişkin Sırrın Açıklanması" başlığı altında 258. maddede düzenlenmiştir. Anılan maddede ayrıca kamu görevlisi sıfatı sona erdikten sonra da gizli bilgilerin açıklanmasının yasak olduğu belirtilmiştir. Bu konu, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 31. ve 125. maddelerinde düzenlenmiştir. 31. maddeye göre, Devlet memurlarının kamu hizmetleri ile ilgili gizli bilgileri görevlerinden ayrılmış olsalar bile, yetkili bakanın yazılı izni olmadıkça açıklamaları yasaktır. 125. maddeye göre, yetki almadan gizli bilgileri açıklamak devlet memurluğundan çıkarma cezasını gerektiren bir fiildir. Dolayısıyla 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nda yetkili makamın izni bulunduğu takdirde gizli bilginin açıklanması mümkündür.

Bilgi edinme hakkının önündeki en büyük engel olarak görülen görev gizliliğinde amaç, idarenin yararını korumaktır. Görev gizliliğinde idarenin takdir yetkisini kullanarak bazı bilgileri gizlilik kapsamına alması yeterli olup, kamu görevlisinin bu emre aykırı davranışı suçun işlendiğini gösterir⁸⁶. Devlet gizliliğinde bilginin özü itibarıyla bu niteliği taşıması gerekirken, görev gizliliğinde ise bilginin biçimsel olarak böyle nitelendirilmesi yeterlidir⁸⁷.

c. Mesleki Gizlilik

Çeşitli meslek mensuplarının görevleri nedeniyle kendilerine tevdi edilen bilgileri saklama ödevi kanunlarla düzenlenmiştir. 5237 sayılı TCK'nın 137. maddesine göre, belli bir meslek veya sanatın sağladığı kolaylıktan yararlanmak suretiyle öğrenilen gizli bilgilerin açıklanması yaptırıma bağlanmaktadır.

Mesleki gizlilik yükümlülüğü, kişisel tıbbi bilgileri korumak için doktor, eczacı, ebe gibi sağlık alanında görev yapanları, özel işletmelerin ekonomik

⁸⁵ EKEN, Tez, s. 23.

⁸⁶ KAYA, Bilgi Edinme, s. 55.

⁸⁷ AKILLIOĞLU, Bilgi Alma, s. 809; AKILLIOĞLU, Yönetimde Açıklık, s. 4.

menfaatlerini korumak için ise, vergi memurlarını, gümrük memurlarını ve iş müfettişlerini kapsamaktadır. Mesleki gizlilikte amaç, özel kişilerin çıkarları ve yaşamları ile ilgili bilgileri korumak olduğu gibi yönetimin gizliliğini de korumaktır⁸⁸.

d. Haberleşmenin Gizliliği

5237 sayılı TCK'nın "Haberleşmenin Gizliliğini İhlâl" başlıklı 132. maddesi ile "Kişiler Arasındaki Konuşmaların Dinlenmesi ve Kayda Alınması" başlıklı 133. maddesi haberleşmenin gizliliğinin bozulmasını yasaklamaktadır. Bu hükümlere göre, kişiler arasındaki haberleşmenin gizliliğinin ihlâl edilmesi, haberleşme içeriklerinin hukuka aykırı olarak ifşa edilmesi, kişinin kendisiyle yapılan haberleşmelerin içeriğini diğer tarafın rızası olmaksızın alenen ifşa etmesi, haberleşmelerin içeriğinin basın ve yayın yolu ile yayınlanması, kişiler arasındaki alenî olmayan konuşmaların, taraflardan herhangi birinin rızası olmaksızın bir aletle dinlenmesi veya kayda alınması suçtur.

2. Gizlilik İhlalinin Yaptırımları

Kamu görevlileri ve kişiler, gizli bilgi ve belgeleri açıklamamakla yani sır saklamakla yükümlüdürler. Bu yükümlük hem özel hukuk kişileri için hem de kamu hukuku kişileri ve dolayısıyla kamu görevlileri için geçerlidir. Bu yasağa rağmen sır saklama yükümlülüğünü ihlal eden kişiler hakkında cezai, idari ve mali sorumluluk söz konusu olur⁸⁹. Devlet memurları bakımından gizlilik kurallarının ihlali memurluktan çıkarma nedeni olabilmektedir. Görev ya da meslek gizliliğine uyulmaması sonucunda zarar gören bireylerin, idareyi hizmet kusuru veya kusursuz sorumluluk ilkesine dayanarak dava etmeleri mümkündür⁹⁰. Danıştay bir kararında, davalı idarenin, yürütmekle

⁸⁸ EKEN, Tez, s. 22.

⁸⁹ KAYA, Bilgi Edinme, s. 55.

⁹⁰ AKILLIOĞLU, Bilgi Alma, s. 812; AKILLIOĞLU, Yönetimde Açıklık, s. 6.

yükümlü olduğu milli istihbarat hizmetinin kişilerin haklarını zedelemesini önlemek için gerekli önlemleri almadığından ve hizmetin gereği olan gizliliği sağlayamadığından dolayı olayda ağır hizmet kusuru bulunduğu karar vermiştir⁹¹.

3. Gizliliğin Sonuçları

Gizliliğin en önemli sonucu, idarenin gereğinden fazla güçlenerek denetimsizliğe ve keyfi uygulamaların gizlenmesine sebep olmasıdır. Gizlilik, bilgi ve belgeyi elinde tutanların, siyasi iktidar ve parlamentoya karşı bazen de yargıya karşı denetimsizliğine ve güç dengesinin idareden ve bürokrasiden yana bozulmasına neden olur⁹². Bu durumda kamu görevlileri, yönetimde açıklığın getirmiş olduğu denetim mekanizmalarından kurtulur.

Gizlilik, kötü yönetim uygulamalarını arttırır, yönetimi totaliter hale getirir ve neticede toplumu egemenlik altında tutmaya yarayan bir araç haline dönüşür. Gizlilik, yöneten ve yönetilenler arasında güvensizlik ortamı oluşturur. Halkın yönetime katılmasına ciddi bir engel teşkil eder. Yönetime katılmayı engelleyen gizlilik, demokrasiyi de olumsuz etkiler. Gizlilik, kişiler arasında ve kişi ile idare arasında eşitsizliklere neden olur. Ayrıca gizlilik, genel sağlığı olumsuz yönde etkileme potansiyeline sahiptir⁹³.

IV. BİLGİ EDİNME HAKKININ NİTELİĞİ

Bilgi edinme kavramı, her şeyden önce hak ve özgürlükler zemini üzerinde oturan temel bir özgürlüğün ifadesidir. Nitekim “Özgürlük bir haktır; fakat bütün haklar özgürlük değildir. Hak biçimi sağlar; bununla özgürlük ifade edilir, dışa vurulur; onun varlığı anlaşılır.” sözleri her hakkın aynı

⁹¹ D10D, KT 20.04.1998, E. 1998/1042, K. 1998/857, AİD, C. 2, Sy. 2, Haziran 1998, s. 98-106.

⁹² CİHANER, s. 74.

⁹³ KAYA, Bilgi Edinme, s. 51-52.

zamanda özgürlük olmayacağını ifade etse de bir hak olan bilgi edinmenin aynı zamanda bir özgürlük olduğu konusunda kuşku bulunmamaktadır⁹⁴.

Özgürlük, herhangi bir alanda kısıtlamaların ve engellemelerin yokluğu anlamına gelmektedir. Hak ise, bir eylemde bulunabilme ve yapabilme serbestliğini ya da kişinin başkalarına karşı ileri sürebileceği ve başkalarından isteyebileceği üstünlükler, edimler ve eylemlerdir. Bu bağlamda özgürlük, kişinin kendi dünyasına özgü ve kişileri koruma altına almayı düzenleyen bir anayasal ve hukuksal olgu iken, hak, kişinin başkalarına karşı ileri sürebileceği ya da onlardan talep edebileceği eylemler olarak ortaya çıkmaktadır. Hak bu açıdan dışa dönük ve etkin bir nitelik taşımaktadır⁹⁵.

Temel bir insan hakkı olan bilgi edinme hakkının, hak mı yoksa özgürlük mü olduğu doktrinde de tartışmalıdır. Bazı insan hakları “hak” olarak nitelendirilir: Düzeltme ve cevap hakkı, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı, mülkiyet hakkı, miras hakkı gibi. Bazı insan hakları ise “özgürlük” olarak değerlendirilir. Yerleşme ve seyahat hürriyeti, bilim ve sanat hürriyeti, dernek kurma hürriyeti gibi. Hak ve özgürlük kavramlarının birbirinden ayırt edilmesi zordur. Hak ve hürriyet aslında bir madalyonun iki yüzü gibidir. Hürriyet bir haktır ve her hak hürriyetle gerçekleşir. Hak, hürriyetin konusu, hürriyet ise hakkın aracıdır. Hak yoksa hürriyet gereksiz, hürriyet yoksa hak faydasızdır. Bilgi edinme hakkı, hem hak hem de özgürlük olarak nitelendirilmektedir⁹⁶.

Bilgi edinme hakkı, temel hak ve hürriyetlerin merkezinde yer almaktadır. Örneğin, ifade ve düşünce hürriyeti ile düşüncelerin bildirilebilmesi için, yeterli bilginin varlığına ihtiyaç duyulmaktadır. Bireysel özgürlüklerin gerçekleşmesi, halkın kendisini koruyacak kadar bilgiye sahip

⁹⁴ ANLAR, s. 102.

⁹⁵ YAŞAMIŞ, Bilgi Edinme, s. 2.

⁹⁶ ZENGİN Mehmet Ali, Türk Hukukunda Bilgi Edinme Hakkının Sınırları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2007, s. 12.

olmasını gerektirmektedir. Bu nedenle bilgi edinme hakkı, insan haklarının çekirdeği ve özüdür⁹⁷.

Bilgi edinme hakkı, insan hak ve özgürlükleri kapsamında, üçüncü kuşak insan hakları olan dayanışma hakları arasında⁹⁸, bireylerin bilgilenme ihtiyaçlarının sonucu olarak doğmuş bir insan hakkıdır⁹⁹. Bayraktar'a göre, bilgi edinme hakkının düşünce özgürlüğü ve düşünceleri açıklama özgürlüğü ile yakın ilişkileri göz önüne alındığında, bunun bir komşu hak ya da üçüncü kuşak hak olmaktan çok doğrudan doğruya düşünce özgürlüğünün ön koşullarından biri olarak kabul edilmelidir¹⁰⁰. Bu bağlamda bilgi edinme hakkının, düşünce ve düşünceleri açıklama özgürlüğünün asıl ve tamamlayıcı bir unsuru olarak geliştiği anlaşılmaktadır. Düşünce özgürlüğü olmadan ifade özgürlüğünden söz edilememektedir ve düşüncenin oluşabilmesi içinde bilgi edinme hakkının kesin güvence altına alınması gerekmektedir¹⁰¹. Düşünceyi açıklama özgürlüğü, bireylerin bilgilenme, gerçekleri öğrenme hakkının gerçekleşmesini sağlayan vazgeçilmez bir değer olarak kabul edilmektedir¹⁰².

Bilgi edinme hakkı, demokratik ülkelerde temel hak ve özgürlüklerin kullanılması bağlamında vazgeçilmez bir temel hak olarak kabul edilmektedir¹⁰³. Bunun sebebi bilgi edinmenin, temel hak ve özgürlüklerin bir anlam ifade edebilmeleri için zorunlu bir koşul olmasıdır. Bilgi edinme hakkı, devlete karşı kullanılan bir hak olması, yönetilenlerin yönetime katılma ve onu denetlemelerine imkân vermesi açısından aktif statü hakkı niteliğindedir¹⁰⁴.

⁹⁷ KALABALIK Halil, İnsan Hakları Hukuku, İstanbul 2004, s. 243-244.

⁹⁸ AKYILDIZ, s. 39.

⁹⁹ ÖZKAN Gürsel, Bilgi Edinme Hakkı, Ankara 2004, s. 46.

¹⁰⁰ BAYRAKTAR, Sır Kavramı, s. 9.

¹⁰¹ İNAL Tamer, "Bilgi Edinme Hakkı ve Özel Hayata, Haberleşmeye, Ticari Sırlara, Fikir ve San'at Eserlerine İlişkin Sınırlamalar", Kazancı Hukuk, İşletme ve Maliye Bilimleri D, Sy. 3, Ekim 2004, s. 42.

¹⁰² ÖZEK, s. 33.

¹⁰³ YILMAZOĞLU Maviye, "Bilgi Edinme Hakkı", GMD, Yıl: 2, Sy. 20, Ağustos 2007, s.56.

¹⁰⁴ KAYA, Bilgi Edinme, s. 60-61.

V. BİLGİ EDİNME HAKKININ BENZER HAKLAR İLE KARŞILAŞTIRILMASI

A. İdari Usul ve Bilgi Edinme Hakkı

İdari usul, idarenin, ortak ihtiyaçları tatmin etmek ve bu suretle kamu yararını sağlamak amacıyla yapacağı işlemlerde uyulması zorunlu şekil ve usul kurallarıdır¹⁰⁵. Başka bir deyişle idari usul, idarenin kamu gücünü kullanarak bireylerin hak ve çıkarlarını etkilemeden önce, ilgililerin bir takım hak ve yetkilerle donatılarak, idare önünde menfaatlerini korumalarına imkân sağlayan çağdaş bir müessesedir¹⁰⁶. İdari usul ile idarenin kamu yararını hızlı ve rasyonel bir şekilde gerçekleştirebilmesi için gerekli hukuki şartların sağlanması, idari kararların tarafsız ve dikkatli bir araştırma ve soruşturmaya dayandırılması suretiyle, idare edilenlerin hak ve menfaatlerinin teminat altına alınması amaçlanmaktadır. Bu ise idarenin faaliyeti ile ilgili olanların bu faaliyete aktif olarak katılmaları, idareyi bazı hususlarda aydınlatmak suretiyle idareye yardımcı olmaları, hak ve menfaatlerini savunmaları gibi durumlarla mümkün olmaktadır¹⁰⁷.

İdari usul, idarenin faaliyetlerini hukuksal çerçevede yürütmesini sağlarken aynı zamanda demokratikleşmesine de imkân vermektedir. Bu da idarede açıklık ve bilgi edinme hakkının tanınması amacını taşımaktadır.¹⁰⁸ Usul kanunlarının işlemin yapılış esaslarını belirlemesinin doğal bir sonucu olarak da bilgi edinme hakkı, öncelikli olarak kişiyle ilgili yapılmakta olan işleme ait belgeler için söz konusudur¹⁰⁹.

¹⁰⁵ AKYILMAZ Bahtiyar, “Yeni Bir İdari Usul Kanunu Örneği: İspanya Kamu İdarelerinin Hukuki Rejimi ve Genel İdari Usul Hakkında Kanun”, T.C. Başbakanlık İdari Usul Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu (17-18 Ocak 1998), Ankara 1998, s. 35-36; KANLIGÖZ, s. 177.

¹⁰⁶ ODYAKMAZ Zehra, “İdari Usulden Beklediklerimiz”, T.C. Başbakanlık İdari Usul Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu (17-18 Ocak 1998), Ankara 1998, s. 2.

¹⁰⁷ AKYILMAZ, İspanya, s. 36; KANLIGÖZ, s. 177.

¹⁰⁸ AKYILMAZ, İspanya, s. 36.

¹⁰⁹ SEZGİNER, İdari Belge, s. 304.

Ülkemizde idari usul kodifikasyonu ilk kez 1963 tarihli MEHTAP raporunda tavsiye edilmiş ve 1984 tarihli yetki yasası ile hükümete idari usullerin KHK ile düzenlenmesi yetkisi verilmiş ise de, bu alanda yasal düzenleme yapılmamıştır¹¹⁰.

İdari Usul Kanunu tasarısında, bu kanunun amacının, idarenin demokratikleşmesi, gün ışığında yönetimin gerçekleşmesi, kamu hizmetinden yararlananların idarenin işlemlerine katılımının sağlanması ve idari işlemlere karşı korunması, kamu hizmetinin kamu yararına uygun bir biçimde etkili ve verimli yürütülmesi, kamu hizmetinden yararlananlara idareye başvurma, bilgi edinme, katılma ve dinlenilme haklarının tanınması hususlarına ilişkin esas ve usulleri düzenlemek olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla idarenin demokratikleşmesi veya idarenin şeffaflaşması, idarenin bireyle olan ilişkilerinde gizlilikten açıklığa geçişi ancak İdari Usul Kanunu ile mümkün olabilecektir¹¹¹.

Özay'a göre, Günişığında Yönetim'in iki unsuru vardır. Birinci unsur, idarenin karar alma mekanizma ve sürecinin, katılımı sağlayan, tıpkı yargı yerlerinin karar alma mekanizması gibi belli bir usul yasasına bağlanmış olması gerekir. İkinci unsur bilgi edinme hakkıdır. Usul yasası olmadığı takdirde, ilgilinin idarenin karar alma mekanizmasına katılımı söz konusu olmadığından bilgi edinme hakkının tanınması bir anlam taşımayacaktır¹¹².

İdarenin karar alma mekanizmalarının belli bir şekil ve usule bağlanması gerekmektedir. Bu usulün belirli işlem türleri için değil, bütün idari işlemler için geçerli bir idari usul olması açık yönetim için zorunludur¹¹³. İdari

¹¹⁰ AZRAK Ülkü, "İdari Usulün Kodifikasyonu", 1. Ulusal İdare Hukuku Kongresi, Bildiri Özetleri, 1-4 Mayıs 1990, Ankara, s. 114.

¹¹¹ ODYAKMAZ Zehra, "Hazırlanmakta Olan İdari Usul Kanunu Açısından Demokratikleşme Sürecinde Şeffaflaşma ve Bireye Tanınan Haklar", Gazi ÜHFD, Prof. Dr. Naci Kınacioğlu'na Armağan, C. 1, Sy. 2, Aralık 1997, s. 2.

¹¹² ÖZAY İlhan, "İdare ve Ceza Hukuku Açısından Bilgi Edinme Hakkı", TBB Bilgi Edinme Hakkı Paneli, 5 Mayıs 2004, Ankara, s. 98.

¹¹³ FINDIKLI, s. 106.

usul, idarenin faaliyetlerini hukuk kuralları içinde yürütmesini sağlarken aynı zamanda idarenin demokratikleşmesine de katkıda bulunmaktadır¹¹⁴. Dolayısıyla idari usulün en temel işlevlerinden birisi, bilgi edinme hakkında olduğu gibi idari işlemlerde açıklık, saydamlık ve anlaşılabilirliğin sağlanmasıdır¹¹⁵. Bilgi edinme hakkı, genel idari usulün ayrılmaz bir parçasıdır¹¹⁶.

Bilgi edinme hakkı, genel idari usulün önemli bir ilkesi olan dinlenilme hakkını tamamlamaktadır. İlgilinin, dinlenilme hakkını kullanabilmesi için işlem dosyasında bulunan tüm öğeleri görme ve öğrenme olanağının tanınması gerekmektedir¹¹⁷.

B. Dilekçe Hakkı ve Bilgi Edinme Hakkı

Dilekçe hakkı, Anayasamızın 74. maddesinde ve 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun'da, vatandaşların ve karşılıklılık esası gözetilmek kaydıyla Türkiye'de ikamet eden yabancıların kendileriyle ve kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında yetkili makamlara ve TBMM'ye yazı ile başvurma hakkı olarak tanımlanmaktadır. 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun, bilgi edinme hakkının çok önemli bir vasıtası, bir taraftan ilgilinin kendisi ile veya kamu ile ilgili bilgiye ulaşmak suretiyle bilgi edinmeyi, diğer taraftan şikâyet hakkını kullanmak suretiyle denetim hakkını ve öneride bulunmak suretiyle de demokratik katılım hakkını düzenleyen önemli bir kanundur¹¹⁸.

¹¹⁴ AKYILMAZ, İspanya, s. 36.

¹¹⁵ AKILLIOĞLU Tekin, "Yönetim Önünde Savunma Hakları", TODAİE Yayınları, No:206, Ankara 1983, s. 1.

¹¹⁶ AKYILMAZ Bahtiyar, İdare Hukuku, Konya 2003, s. 248.

¹¹⁷ GÖZÜBÜYÜK A.Şeref-TAN Turgut, İdare Hukuku Genel Esaslar, Ankara 2006, s. 469; ÖZKAN Gürsel, İdari Usul Kanununda Düzenlenmesi Gereken Genel İdari Usul İlkeleri, T.C. Başbakanlık İdari Usul Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu (17-18 Ocak 1998), Ankara 1998, s. 60.

¹¹⁸ YALÇINBAYIR Ertuğrul, "Anayasa ve İnsan Hakları Bağlamında Bilgi Edinme Kanunu", TBB Bilgi Edinme Hakkı Paneli, 5 Mayıs 2004, Ankara, s. 9.

5237 sayılı TCK'nın "Dilekçe Hakkının Kullanılmasının Engellenmemesi" başlıklı 121. maddesinin gerekçesinde de dilekçe hakkı, kişinin belli bir hakkı kullanmak için yetkili kamu makamlarına yazılı olarak yaptığı başvuruyu ifade etmektedir¹¹⁹.

Dilekçe hakkı, bilgi edinme hakkının dolaylı da olsa en somut dayanağıdır¹²⁰. Dilekçe hakkı, bilgi edinme hakkını desteklemekte, kamu idaresinde açıklığa ve demokratikleşmeye katkıda bulunmaktadır. Bu hak, bilgi edinme hakkına öncülük etmektedir. Bilgi edinme hakkı ise, dilekçe hakkının kullanılmasını kuvvetlendirmekte ve böylece yardımcı bir fonksiyon ifa etmektedir. Ancak, dilekçe hakkı ile bilgi edinme hakkı birbirinden farklı amaca hizmet etmektedir. Bilgi edinme başvurusunun amacı, kurum ve kuruluşlardaki bilgi ve belgelere ulaşmaktır. Dilekçe hakkının amacı ise, kişilerin kendileri ve kamu ile ilgili dilek ve şikâyet haklarını kullanmalarını güvence altına almaktır. Bilgi edinme başvurusunun sonucunda elde edilen bilgiler ışığında, kişiler isterlerse dilekçe hakkını kullanabilirler¹²¹.

BEHK yürürlüğe girmeden önce TBMM Dilekçe Komisyonu, bilgi ve belge talepleriyle ilgili başvurular hakkında da karar vermiştir. Ancak BEHK yürürlüğe girdikten sonra dilekçe komisyonu, bilgi ve belge edinme talepleri hakkında, bilgi ve belgelerin ilgili kurumdan elde edilebileceği gerekçesiyle talepleri reddetmektedir¹²².

C. Savunma Hakkı ve Bilgi Edinme Hakkı

Bireylerin ve toplulukların hak ve hürriyetlerini doğrudan etkileyen idari kararların alınmasından önce, ilgililere bir tür savunma hakkı tanınması gerektiği gibi, onları dolaylı yoldan etkileyen konularda da onlara görüş ve

¹¹⁹ KENAN Kenan, Türk Kamu Hukukunda Dilekçe Hakkı ve Kullanma Usulü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s. 6.

¹²⁰ KAYA, Bilgi Edinme, s. 221.

¹²¹ KENAN, s. 33-34.

¹²² KENAN, s. 34.

düşüncelerini bildirme fırsatı verilmesinde her iki taraf için de yarar bulunmaktadır. Böylece idari işlemlerin oluşturulması aşamasında ilgililerin katılımı sağlanmış olacaktır¹²³. Esasen savunma hakkı ilkesi iki durumda ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki, işlemin yapılmasından önce ve yapımı sırasında bireylere savunma hakkı verilmesi durumunda ortaya çıkmaktadır. Diğeri ise idari işlemin yapılmasından sonra bu işlemin iptali için idari yargı yoluna başvurulması halinde söz konusu olmaktadır¹²⁴.

Savunma hakkı, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin 28.09.1977 tarihli kararında yer alan dinlenilme hakkı¹²⁵ ile iç içe bulunmakta, onun bir uzantısı kabul edilmektedir. Savunma hakkı ilgilinin, hak veya menfaatini ihlal eden bir idari işleme karşı, henüz idari işlem oluşturulmadan, idari işlemin kurulması aşamasında, idare önünde kanıtlarını sunarak savunmasını yapmasını ve dinlenilmesini sağlamaktadır. Hukukun genel ilkeleri arasında yer alan savunma hakkının kullanılabilmesi için, ilgilinin işlemle ilgili her türlü bilgi ve belgeye ulaşabilmesi, lüzumu halinde kendisine bilgi ve belgeleri inceleyebilme hakkının verilmesi gerekmektedir¹²⁶.

Savunma hakları, bilgi alma hakkı ve görüş bildirme hakkı olmak üzere iki temel öğeden oluşmaktadır. Bilgi alma hakkı, idare önünde karara temel alınan nedenlerin belirlenmesinde ve değerlendirilmesinde, ilgiliye karşı görüş bildirme olanağı sağlama amacına yöneliktir. Karşı görüş bildirme ise idare ile ilgili arasında karar konusunda bir çekişmenin gerçekleşmesini sağlamaktadır. Bilgi alma hakkı sadece dosya içeriği ile sınırlı değildir. İlgilinin savunması için önem taşıyan bütün belgeleri görme hakkı bulunmaktadır. Savunma yapıldıktan sonra ortaya yeni bir belge çıkması

¹²³ DURAN Lütfi, "İdari Usulün İlkeleri ve Kapsadığı Konular", AİD, C. 31, Sy. 2, Haziran 1998, s. 6.

¹²⁴ KINALITAŞ, s. 26.

¹²⁵ KUNTBAY, s. 6.

¹²⁶ ALAN Nuri, "İdari Usul ve İdari Yargı", DD, Yıl: 30, Sy. 102, 2000, s. 6.

durumunda, bu belgenin de ilgiliye görüşünü yeniden bildirmesi için iletilmesi gerekmektedir¹²⁷.

Savunma haklarından biri de işlemin gerekçeli olmasıdır ve işlemin gerekçeli olma ilkesi, savunma haklarına saygı ilkesinin bir parçasıdır. İlgililer, idari işlemin nedenlerini gerekçe aracılığıyla öğrenmekte, gerekiyorsa işleme karşı yargı yoluna başvurmaktadırlar. Bu bakımdan gerekçe, ilgilinin işleminden bilgi alma hakkının asgari düzeyidir. Başka bir deyişle gerekçe, idari işlemin yargı denetimine ilişkin bir ögesi değil, bilgi alma hakkının bir parçasıdır¹²⁸.

Bilgi edinme hakkı, savunma hakkı içinde nitelendirilse de savunma hakkına oranla daha geniş kapsamlıdır. Savunma hakkı, tesis edilen işleme yönelik bilgi ve belgelerin yanı sıra ilgili kişi ile sınırlıdır. Bilgi edinme hakkı ise herkese ve yönetimin tüm bilgi ve belgelerine yöneliktir¹²⁹. Bilgi edinme hakkı açısından savunma hakkı, idari işleme ilişkin belgeleri içeren dosyaları inceleme yetkisi ile yakından ilgili bulunmaktadır. Çünkü ilgililerin savunma hakkına sahip bulunmaları, bilgi edinme hakkını kullanmak suretiyle dosya içeriğini öğrenmek imkânına sahip olmadıkça hiçbir pratik değer ifade etmeyecektir. Bu sebeple ilgililere işlem dosyasını inceleme yetkisinin verilmesi hukuka bağlı idare için kaçınılmaz bir zorunluluktur. Zira bilgi edinme hakkı, ilgilinin idare karşısında hak ve çıkarını koruyabilmesi bakımından savunma hakkının amacına uygun olarak yapılabilmesine olanak tanıyacaktır¹³⁰.

İlgili, bilgi edinme hakkı ile idarenin elinde bulunan ve kendisi hakkında verilecek karara dayanak yapılan her türlü bilgi ve belgenin örneğini idareden alabilecektir. Bu suretle ilgili, kendisinden saklanan bir takım belgelere

¹²⁷ AKILLIOĞLU, Savunma Hakları, s. 144-147.

¹²⁸ AKILLIOĞLU Tekin, Yönetmeliklerde Gerekçe İlkesi, AİD, C. 15, Sy. 2, Haziran 1982, s. 9.

¹²⁹ BEREKET, s. 24.

¹³⁰ KINALITAŞ, s. 38-39.

dayanılarak idare tarafından alınan kararlar karşısında bugünkü savunmasız halinden kurtulacaktır¹³¹.

D. Başvuru Yollarının Gösterilmesi ve Bilgi Edinme Hakkı

“İşleme Karşı Başvuru Yollarının Gösterilmesi” yükümlülüğü Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin 77/31 sayılı kararında belirttiği esaslardan birisidir. “Yazılı olarak bildirilen idari işlem ilgilinin haklarını özgürlüklerini ya da menfaatini zedeler nitelikte ise olağan başvuru yolları ve başvuru süresini de gösterir.” İdari işlemin metninde başvuru yollarının gösterilmesi bireylerin kendilerine tanınmış bulunan yasal haklarını kolaylıkla kullanmalarına imkân tanıyacaktır. İdari işleme karşı nereye ve hangi süre içinde başvuruda bulunabileceğinin, başvurunun mecburi olup olmadığının bilinmesi, işlemin ilgilisinin uğrayabileceği olası mağduriyetleri için başında giderir. Bu durum idarenin “Kanunu bilmemek mazeret değildir” özrünün arkasına sığınmasını önler ve idarenin hasım olmadığını gösterir¹³².

Özellikle başvuru yollarının özel kanunlarda düzenlenmiş olması, başvuru süresinin kısalığı ya da olağan başvurulara istisna getirilmesi ilgililer bakımından sıkıntılar yaratmaktadır. Örneğin, 15.05.1930 tarih ve 1608 sayılı Umuru Belediyeye Müteallik Ahkâmı Cezaiye Muaddil Kanun’un 5. maddesinde, belediye encümeninin verdiği ceza kararlarına karşı, tebliğ tarihinden itibaren beş gün içinde mahsus hâkimlere ve bulunmayan yerlerde sulh hâkimliğine müracaat edilebileceği belirtilmektedir. Belediye encümeninin kararına karşı, ilk anda genel dava açma süresi içinde idari yargıya başvurulacağı düşünülürse de, bir hukukçunun bile adını az duyduğu bir kanun hem başvurulacak yargı düzenini değiştirmiş hem de başvuru süresini beş gün gibi çok kısa bir süreye indirmiştir¹³³.

¹³¹ ODYAKMAZ, İdari Usul, s. 8.

¹³² AKYILMAZ, İdare Hukuku, s. 256.

¹³³ SEZGİNER Murat, “Usul Kanunlarında İdari İşlemin Dış Görünüşü”, T.C. Başbakanlık İdari Usul Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu (17-18 Ocak 1998), Ankara 1998, s. 224.

İdari başvuru yollarının kabul edilmesindeki temel esas, ilgilinin hakkında yapılan idari işlemin sadece hukuka uygunluğunun değil, yerindeliğinin de denetlenebilmesini işlemi yapan makamın üst makamından talep etme hakkının sağlamasıdır. Bu yönüyle idari başvuru, yargı yolundan önce gelen basit bir prosedür ve zaman kaybı olarak değil, bilakis yargı yolunun doğası gereği denetlenemediği alanlara giren ve kamu yararını doğrudan hedef alan bir süreç olarak değerlendirilmelidir¹³⁴.

İdare tarafından yapılan işlemde, ilgiliye bu işleme karşı başvurabileceği idari ve yargısal yollar ile başvurma sürelerinin gösterilmesi, ilgilinin başvuru hakkındaki bütün bilgileri öğrenmesi hakkıdır ve bu hakkı gereği idare bunları ilgiliye bildirecektir¹³⁵. BEHK'nın 12. maddesinde, kurum ve kuruluşların, bilgi edinme başvurularını reddetmeleri halinde, bu kararın gerekçesini ve bu karara karşı başvuru yollarının belirtilmek zorunda oldukları hükme bağlanmaktadır.

VI. BİLGİ EDİNME HAKKININ KAYNAĞI

Anayasamızda bilgi edinme hakkını açıklayan, iktidarı yönlendirip sınırlandıran İspanya ve Belçika anayasalarının aksine, bilgi edinme hakkının ve açıklığın genel bir ilke olması gerektiğine dair bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak bu durum bilgi edinme hakkının hiçbir anayasal dayanağı olmadığı anlamına gelmez¹³⁶. Ülkemizde 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, Avrupa Birliği mevzuatı ile uyum süreci içerisinde TBMM tarafından 09.10.2003 tarihinde kabul edilmiştir.

¹³⁴ İYİMAYA, İyi Yönetim, s. 84.

¹³⁵ ODYAKMAZ, İdari Usul, s. 14.

¹³⁶ CİHANER, s. 135.

A. Bilgi Edinme Hakkının Anayasal Kaynağı

Anayasamızın 2. maddesinde Türkiye Cumhuriyetinin, insan haklarına saygılı, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olduğu belirtilmektedir. Bilgi edinme hakkı da her şeyden önce hukuk devleti ilkesi bağlamında düzenlenmiştir. Bilgi edinme hakkı, düşünce özgürlüğünün hazırlayıcı unsuru olup bir ön koşulu ve olmazsa olmaz şartıdır. Anayasamızın 26. maddesinde düzenlenen düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti, bilgilenme hakkı ile yakından ilgili olup bilgi edinme hakkının pozitif bir dayanağıdır¹³⁷.

Dilekçe hakkı da bilgi edinme hakkının en somut anayasal dayanağıdır. Bu hak, bilgi edinme hakkını destekleyerek kamu yönetiminde saydamlaşma ve demokratikleşmeye katkıda bulunmaktadır. Dilekçe hakkı, bilgi edinme hakkının öncüsü, destekçisi hatta bilgi edinme hakkının doğum noktasıdır¹³⁸. Dilekçe hakkı Anayasamızın 74. maddesine göre, vatandaşların ve karşılıklılık esası gözetilmek kaydıyla yabancıların kendileri ve kamu ile ilgili dilek ve şikâyetlerini yazılı olarak cevaplandırılmak üzere iletmelerini sağlamaktadır. Cevap verme zorunluluğu sayesinde ilgililer, belirli bir konuda veya kendileriyle ilgili olarak bir işlem yapılıp yapılmayacağı ya da yapılmakta olup olmadığı hakkında bilgi edinme imkânına sahip kılınılmaktadırlar.

Anayasamızda hak arama özgürlüğü, bilgi edinme hakkına temel olan savunma hakkı ve adil yargılanma hakkı ile bir arada düzenlenmiştir. Bilgi edinme hakkı, ancak hukuki korunma talebinden sonra ortaya çıkabileceği için bilgi edinme hakkından söz edildiğinde doğal olarak hukuki korunma talebinin de varlığını kabul etmek gerekmektedir. Bilgi edinme hakkı olmadan sağlıklı, doğru ve etkin bir yargılamadan söz edilemez¹³⁹.

¹³⁷ KAYA, Bilgi Edinme, s. 210-211.

¹³⁸ KAYA, Bilgi Edinme, s. 212.

¹³⁹ ÖZKAN, Bilgi Edinme, s. 51.

Anayasanın 90. maddesi hükmü dikkate alındığında, ülkemizin de taraf olduğu ve bilgi edinme hakkına ilişkin düzenlemeler içeren 1966 tarihli Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ile İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi hükümlerinin anayasa gücünde düzenlemeler olması nedeniyle iç hukukumuzda doğrudan uygulanabilir olduğu görülmektedir.

B. Bilgi Edinme Hakkının Yasal Kaynağı

Bilgi Edinme Hakkı Kanunu kabul edilmeden önce 2577 sayılı İYUK'un 20. maddesinde, mahkemelerin bakmakta oldukları davalarda her türlü incelemeyi kendiliklerinden yapacakları, her türlü bilgi ve belgeyi idareden ve ilgi yerlerden isteyebileceği ve idarenin istenilen bilgi ve belgeyi göndermekle yükümlü olduğu düzenlenmiştir. Dolayısıyla idarenin elinde bulunan bilgi ve belgeleri verme yükümlülüğü ancak dava konusu olmuş bir işlem bakımından yargısal süreç içinde mümkündür. Bu da ilgilinin doğrudan değil, dolaylı olarak bilgi ve belgeye ulaşımını sağlamaktaydı¹⁴⁰.

02.05.2001 tarihinde kabul edilen 4667 sayılı Avukatlık Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 2. maddesi ile yapılan değişiklik sonucu bilgi ve belgelere erişim hakkı kısmi de olsa kabul edilmiştir. Bu düzenleme ile "Yargı organları, emniyet makamları, diğer kamu kurum ve kuruluşları ile kamu iktisadî teşebbüsleri, özel ve kamuya ait bankalar, noterler, sigorta şirketleri ve vakıflar avukatlara, görevlerinin yerine getirilmesinde yardımcı olmak zorundadır. Kanunlarındaki özel hükümler saklı kalmak kaydıyla, bu kurumlar avukatın gerek duyduğu bilgi ve belgeleri incelemesine sunmakla yükümlüdür. Bu belgelerden örnek alınması vekâletname ibrazına bağlıdır. Derdest davalarda müzekkereler duruşma günü beklenmeksizin mahkemeden alınabilir." hükmü getirilerek bireylere bilgi ve belgelere erişim hakkı tanınmıştır.

¹⁴⁰ SEZGİNER, İdari Belge, s. 320.

Bilgi ve belgelere erişim hakkı salt “dava süreci” ile sınırlandırılmamış olduğu için, sadece savunma hakkı çerçevesinde kişilere tanınan bir hak olarak düşünülmemelidir. Bireylere dolaylı da olsa avukat vasıtasıyla bilgi ve belgelere erişim hakkı tanınmış olmaktadır. Ancak bu düzenlemede yeterli bir düzenleme olmadığı için¹⁴¹ ülkemizde 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, Avrupa Birliği mevzuatı ile uyum süreci içerisinde TBMM tarafından 09.10.2003 tarihinde kabul edilmiş ve 24.10.2003 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanmıştır. Bilgi Edinme Hakkı Kanunu yayımı tarihinden itibaren altı ay sonra 24.04.2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kanun’un 31. maddesinde, Kanun’un uygulanması ile ilgili esas ve usullerin belirlenmesine ilişkin yönetmeliğinde Kanun’un yayımını takip eden altı ay içinde hazırlanması öngörülmüştür. Bilgi Edinme Hakkı Kanunu’nun Uygulanmasına İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik 27.04.2004 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanmıştır. Ayrıca bilgi edinme hakkının kullanılması ile ilgili olarak 24.01.2004 tarihinde 2004/12 sayılı Başbakanlık Genelgesi yayınlanmış ve Kanun’un uygulanması konusunda kamu kurum ve kuruluşlarınca yapılması gerekenler belirtilmiştir.

İdari Usul alanında en önemli yapısal değişikliği sağlayan Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ile genel idari usulün ayrılmaz bir parçasını teşkil eden bilgi ve belgelere erişim hakkına, Fransa’daki düzenleme ile paralel bir şekilde sadece bu konuyu düzenleyen ayrı bir kanunla yer verilmiştir¹⁴².

Bireysel bilgi edinme hakkını düzenleyen BEHK, kişilere yeni bir hak tanınması bakımından önemli bir gelişmedir. Kanun’un kabul edilmesi ile birlikte “devletin hikmetinden sual olunmaz” anlayışı terk edilmiştir. Kanun, bilgi edinme hakkını kural olarak herkese tanımakta, hem bilgilere hem de belgelere erişim imkânı getirmekte ve bu hakkın istisnalarını düzenlemekte, diğer kanunların bu kanuna aykırı hükümlerinin uygulanmayacağını hükme bağlamakta, idarelere açıklığı sağlamaya yönelik birtakım yükümlülükler

¹⁴¹ AKYILMAZ, Başvuru Yolları, s. 83.

¹⁴² AKYILMAZ, İdare Hukuku, s. 248.

getirmekte, bilgi ve belgelere kısmi erişim imkânı sağlamakta, hakkın kullanılmasını gözetmekle yükümlü bağımsız bir kurul oluşturarak kötüye kullanımlar için ceza hükümleri öngörmektedir¹⁴³.

15.07.2004 tarih ve 5227 sayı ile kabul edilen, ancak Cumhurbaşkanı tarafından bir kez daha görüşülmek üzere iade edilen Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun Tasarısında; kamu kurumları üzerinde daha etkili ve çok yönlü denetimin yapılabilmesi amacıyla bilgi edinme hakkına ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir. Bu düzenlemelerde; gerçek ve tüzel kişilerin, kanunla belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde bilgi edinme hakkına sahip oldukları, kamu kurum ve kuruluşlarının bilgi edinme hakkının kullanılması için gerekli tedbirleri almak ve istenen bilgi ve belgeleri kanunda belirtilen istisnalar dışında ilgililere vermekle yükümlü oldukları belirtilmiştir¹⁴⁴.

II. BİLGİ EDİNME HAKKININ SUJELERİ, SUJELERİNİN HAK VE YÜKÜMLÜLÜKLERİ

A. Bilgi Edinme Hakkının Aktif Sujesi: Hak Sahibi

Kural olarak bilgi edinme hakkının aktif sujesi, gerçek ve tüzel kişi ayrımı yapılmaksızın herkeştir.

1. Hak Sahibi Kimdir?

Türk gerçek ve tüzel kişiler açısından herhangi bir sınırlama söz konusu değildir. Bilgi edinme hakkından yararlanan Türk vatandaşı gerçek kişilerin medeni hakları kullanma ehliyetine sahip olmaları gerekmektedir. Medeni hakları kullanma ehliyetine sahip olmayan kişilerin bilgi edinme

¹⁴³ KAYA, Bilgi Edinme, s. 216-217; TANSUĞ, s. 125.

¹⁴⁴ AL Mehmet Aydan, Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu Kararları Işığında Bilgi Edinme Hakkı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s. 29.

talepleri ise yasal temsilcileri tarafından yerine getirilebilir¹⁴⁵. Tüzel kişiler ise yetkili organları aracılığı ile bilgi edinme talebinde bulunabilirler. Gerçek kişilerin yanı sıra dernek, vakıf, sendika gibi tüzel kişilere de bilgi edinme hakkının tanınması, idarenin bu konudaki yükünü hafifletmektedir. Çünkü söz konusu tüzel kişiler bilgi edinme hakkını üyeleri adına kullanmaktadırlar. İdareden bir grup adına toplu olarak bilgi talep edilmesi, bireylerin tek tek bilgi talep etmesinden daha pratik bir uygulamadır¹⁴⁶.

Türkiye’de ikamet eden yabancı gerçek kişiler ile Türkiye’de faaliyette bulunan yabancı tüzel kişilerin bu haktan faydalanması ise iki şarta bağlanmıştır. Bu şartlar; isteyecekleri bilginin kendileriyle veya faaliyet alanlarıyla ilgili olması ve karşılıklılık ilkesinin bulunmasıdır. Uluslararası hukukun gereği olan karşılıklılık ilkesine uyarınca, Türk vatandaşlarına ya da Türk hukukuna göre kurulmuş olup faaliyette bulunan tüzel kişilere, ülkemizde yaşayan yabancıların vatandaşı olduğu ülkenin ya da ülkemizde faaliyette bulunan yabancı tüzel kişilerin kendi ülkelerinin de bilgi edinme hakkını tanımış olmasıdır. Karşılıklılık ilkesi kapsamında bulunan ülkeler, Dışişleri Bakanlığı tarafından Resmi Gazete’de ilan edilecektir¹⁴⁷. Yabancı gerçek ve tüzel kişiler başvuru sırasında kendi ülkelerindeki Türk vatandaşlarının da aynı hakka sahip olduğunu gösteren belgeyi ibraz etmeleri gerekmektedir¹⁴⁸. Burada üzerinde durulması gereken nokta yabancı gerçek ve tüzel kişilerin bilgi edinme başvurularını Türkçe yapmaları gerektiğidir¹⁴⁹.

Avrupa Konseyi’ne üye devletlerin, kamu otoritelerinin sahip oldukları resmi belgelere, istek üzerine, herkesin erişebilmesi hakkını güvence altına almaları gerektiği belirtilmektedir. Resmi belgelere erişme konusundaki bu

¹⁴⁵ BEDK, KT 01.11.2004, KS 2004/161, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 08.05.2007.

¹⁴⁶ EKEN, Tez, s. 74-75.

¹⁴⁷ AKYILMAZ, İdare Hukuku, s. 248; ÖZKAN, Bilgi Edinme, s. 65-66; YÜCEL Horasan, “Türkiye’de Bilgi Edinme Hakkı ve Uygulaması”, AD, Yıl: 97, Sy. 23, Eylül 2005, s.168.

¹⁴⁸ YAŞAMIŞ, Bilgi Edinme, s. 25.

¹⁴⁹ AKYILMAZ, İdare Hukuku, s. 248; ÖZKAN, Bilgi Edinme, s. 65-66; YÜCEL, s.168.

genel ilke, her şart altında ulusal köken de dâhil ayırım gözetilmeksizin uygulanır¹⁵⁰.

BEHK'ya göre, idarenin sahip olduğu bilgi ve belgelere erişmek isteyen gerçek ve tüzel kişiler, bu bilgi ve belgelere erişme hakkı olduğunu ve bunlara ihtiyacı olduğunu yani başvurusunun gerekçesini ve nedenlerini ispatlamak zorunda değildir. İdarelerin de, istemin nedenini veya bilgi ve belgenin hangi amaçla kullanılacağını sorma hakkı bulunmamaktadır. İdareler bu bilgi ve belgelere erişmenin kanunla yasaklanmış olduğunu ispatlamak ile yükümlüdür¹⁵¹. BEDK'da başvuru sahibi ile belge arasında menfaat koşulunun aranmaması gerektiğini belirtmektedir¹⁵². Bu kuralın tek istisnası kurum içi düzenlemelere ilişkin bilgi ve belgelerdir. Kurum içi düzenlemelere ilişkin bilgi ve belgelerde sadece söz konusu düzenlemeden etkilenen kurum çalışanlarının bilgi edinme hakları bulunmaktadır¹⁵³.

AIHM bilgi edinme hakkına ilişkin bir kararında, herkesin özel bir sebebe dayanma mecburiyeti olmaksızın talepte bulunduğu takdirde idareden eşit olarak, makul sürede, uygun biçim ve vasıtalarla bilgi alabilmesi gerektiğine karar vermiştir¹⁵⁴.

2. Hak Sahibinin Hak ve Yükümlülükleri

Bilgi edinme hakkının kullanılması kapsamında gerçek ve tüzel kişilerin bazı haklara sahip olmalarının yanı sıra bazı yükümlülükleri de bulunmaktadır. Başvuru sahibinin en temel hakkı, bilgi ve belgeye erişim hakkı olduğundan istenilen belgenin onaylı bir kopyasını alma hakkına sahiptir. İstenilen bilgi ve belgenin fotokopisinin verilmesinin imkânsız olması veya fotokopi çekilmesinin aslına zarar vermesi hallerinde ise, istenilen bilgi

¹⁵⁰ KAYA, Tavsiye Kararı, s. 191.

¹⁵¹ KAYA, Bilgi Edinme, s. 220-221.

¹⁵² BEDK, KT 11.03.2005, KS 2005/141, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 08.04.2008.

¹⁵³ AL, s. 38.

¹⁵⁴ ÇÖKELEK, s. 55.

veya belgeye erişim diğer metotlarla sağlanmaktadır. Bu durumda idare, istenilen bilgi veya belge yazılı veya basılı belgelerde ise, başvuru sahibinin aslını incelemesini ve not alabilmesini; eğer ses kaydı şeklindeki bilgi ve belgelerde ise bunları dinlemesini; görüntü kaydı şeklinde ise bunları izlemesini sağlamakla yükümlüdür. Bilgi ve belgelere bunlardan daha farklı bir şekilde erişilebiliyorsa, belgeye zarar vermemek koşuluyla, bu imkânı da sağlamalıdır¹⁵⁵.

Resmi belgedeki bilgilerin bazıları için kısıtlama varsa, idare, belgenin içerdiği bilginin geri kalan kısmına erişim hakkı tanınmalıdır. Erişim hakkı tanınmayan kısımlar ise açıkça belirtilmelidir¹⁵⁶.

Başvuru sahibinin en önemli yükümlülüğü ise erişim ücreti ödemektir. Başvuru sahibi, istediği bilgi ve belgeler karşılığında bir ücret ödemekle yükümlüdür. Yönetmeliğin 22. maddesinde, kurum ve kuruluşların erişimini sağlayacakları bilgi veya belgelerin, erişim maliyeti tutarı ve ödemenin nereye yapılacağı hakkında başvuru sahibini, başvuru tarihinden itibaren on beş gün içinde bilgilendirileceği, ancak, istenen bilgi veya belgenin, başvurulanan kurum ve kuruluş içindeki başka bir birimden sağlanması; başvuru ile ilgili olarak bir başka kurum ve kuruluşun görüşünün alınmasının gerekmesi veya başvuru içeriğinin birden fazla kurum ve kuruluşu ilgilendirmesi durumunda, kurum ve kuruluşların başvuru sahibini, başvuru tarihinden itibaren otuz gün içinde bilgilendireceği belirtilmektedir. Bilgi veya belgelere erişim için gereken maliyet tutarının başvuru sahibine bildirilmesiyle, on beş veya otuz iş günlük süreler kesilmektedir. Başvuru sahibi, bildirimin yapıldığı tarihten itibaren on beş iş günü içinde ödemeyi gerçekleştirdiğini gösteren belgeyi sunmadığı takdirde talebinden vazgeçmiş sayılır.

Ayrıca başvuru sahibinin istediği bilgi ve belgeleri açıkça belirtmesi ve başvurusunu Türkçe yapması gerekmektedir. Öte yandan başvuru sahibi

¹⁵⁵ ÖZKAN, Bilgi Edinme, s. 74.

¹⁵⁶ KAYA, Tavsiye Kararı, s. 193.

eriştiği bilgi ve belgeleri ticari amaçla çoğaltamaz ve kullanamaz¹⁵⁷. Nitekim Bilgi Edinme Hakkı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmeliğin 42. maddesine göre; erişilen bilgi ve belgeler ticari amaçla çoğaltılamaz, kullanılamaz, erişimi sağlayan kurum ve kuruluştan izin alınmaksızın yayınlanamaz. Erişilen bilgi veya belgeleri ticari amaçla çoğaltanlar, kullananlar veya yayınlayanlar hakkında kanunların cezai ve hukuki sorumluluğa ilişkin hükümleri uygulanır. Yönetmelikte yer alan söz konusu hüküm ile suç oluşturma gibi hukuksal açıdan kabul edilemez bir yaklaşım içine girilmektedir. Ayrıca cezai ve hukuki gibi belirsiz ve uygulamada karışıklığa yol açacak bir düzenleme getirilmektedir¹⁵⁸.

B. Bilgi Edinme Hakkının Pasif Sujesi: Yükümlü İdare

Bilgi edinme hakkının pasif sujesi, bütün kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarıdır.

1. Yükümlü İdare Hangisidir?

Kanunda ve Yönetmelikte öngörülen düzenlemelerden hareketle, merkezi idare kapsamındaki kamu idareleri ve bunların bağlı, ilgili veya ilişkili kurum ve kuruluşları, köyler hariç mahalli idareler, sosyal güvenlik kurumları, üniversiteler, kamu iktisadi teşebbüsleri, döner sermayeli kuruluşlar, İMKB ve Merkez Bankası dâhil kamu tüzel kişiliğine haiz kurullar, enstitü, teşebbüs, teşekkül, fon ve diğer adlarla kurulmuş olan kamu kurum ve kuruluşları istenilen bilgi ve belgeleri vermekle yükümlüdür¹⁵⁹. BEHK'nın 2. maddesi, bilgi verme yükümlülüğü bulunan kamu kurum ve kuruluşlarını belirtilirken bir istisnaya yer vermemiştir. Bu nedenle daha farklı nitelikte olan ve milli savunma hizmetlerini yerine getirme yükümlülüğü bulunan Türk Silahlı

¹⁵⁷ KAYA, Bilgi Edinme, s. 225.

¹⁵⁸ YAŞAMIŞ, Panel, s. 55.

¹⁵⁹ HİZ-YILMAZ, s. 63; TANSUĞ, s. 126.

Kuvvetleri ile Milli İstihbarat Teşkilatı da kapsam içerisinde bulunmaktadır¹⁶⁰. Ayrıca kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları kapsamında bulunan iktisadi devlet teşekküllerinin bilgi verme yükümlülüğü bulunmaktadır. BEDK, Türkiye Elektrik İletişim A.Ş.'nin iktisadi bir devlet teşekkülü olduğundan bilgi verme yükümlülüğü bulunduğu karar vermiştir¹⁶¹.

Yaşamiş'a göre, kamu kurum ve kuruluşu tanımı yetersiz ve Kanun kapsamı da belirsiz, dolayısıyla bu düzenlemelerden hangi kamu kurum ve kuruluşlarının kapsam içinde kaldığı anlaşılamamakta, örneğin yasama ve yargı organlarının bu kapsam içinde sayılıp sayılmayacağı dahi belli değildir¹⁶². BEDK da yargı organlarının kapsam dışında olduğunu kabul etmektedir¹⁶³. Ancak yasama ve yargı organları tarafından tesis edilen idari işlem niteliğindeki faaliyetler bilgi edinme hakkı kapsamı içerisinde. BEDK da yargı organlarının idari işlem niteliğindeki faaliyetleri bakımından bilgi verme yükümlülüğünün olduğu görüşündedir¹⁶⁴.

Kanun ve yönetmelik hükümlerinden anlaşılabileceği üzere özel sektör kuruluşları kanun kapsamında bulunmamaktadır. Bu durumun özel sektör lehine haksız bir ayrıcalık yaratmak anlamına geldiği değerlendirilmektedir. Bu sebeple yapılacak bir değişiklikte özel sektör kuruluşlarının da belli ölçülerde kanun kapsamına alınması gerekmektedir¹⁶⁵. BEDK, Alaşehir Üzüm Tarım Satış Kooperatifi'nin¹⁶⁶, OSTİM Organize Sanayi Bölge Müdürlüğü'nün özel hukuk tüzel kişisi olması sebebiyle BEHK'nın kapsamı dışında olduğuna karar vermiştir¹⁶⁷.

¹⁶⁰ AL, s. 32-33.

¹⁶¹ BEDK, KT 25.02.2005, KS 2005/117, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 10.05.2007.

¹⁶² YAŞAMIŞ, Panel, s. 72.

¹⁶³ BEDK, KT 25.10.2004, KS 2004/143, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 10.05.2008.

¹⁶⁴ BEDK, KT 15.04.2005, KS 2005/257, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 18.05.2008.

¹⁶⁵ ANLAR, s. 103.

¹⁶⁶ BEDK, KT 31.08.2004, KS 2004/51, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 01.05.2008.

¹⁶⁷ BEDK, KT 11.10.2004, KS 2004/134, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 10.04.2008.

BEHK'nın 2. maddesinde, 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun hükümleri saklı olduğu hususu belirtilmektedir. Buna göre TBMM, BEHK'nın kapsamı dışındadır. İlgililer TBMM'ye yönelik başvurularını eskiden olduğu gibi 3071 sayılı Kanun hükümleri doğrultusunda yapacaklardır.

2. Yükümlü İdarenin Hak ve Yükümlülükleri

İdarenin haklarından biri, erişim sağladığı bilgi ve belge karşılığında ücret tahsil etme hakkıdır¹⁶⁸. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 21.02.2002 tarihli kararında, resmi belgelere erişim ücretleri konusunda prensip olarak belgenin bulunduğu yerde ücretsiz olması ve resmi belgenin bir kopyası için başvuru sahibinden ücret alınabileceği, fakat bu ücretin makul bir miktarda olması ve kamu görevlisinin yaptığı harcamayı geçmemesi tavsiye edilmektedir¹⁶⁹. Diğer hakkı ise, istisna kapsamına giren bilgi ve belgeleri vermeme hakkıdır¹⁷⁰.

İdarenin en başta gelen yükümlülüğü bilgi edinme hakkının kullanılmasına saygı göstermektir¹⁷¹. İdarenin elinde bulunan tüm bilgi ve belgeleri bilgi edinme hakkının kullanılmasını kolaylaştıracak şekilde tasnif etmek, düzenli olarak kamuoyunu bilgilendirmek, bazı bilgi ve belgeleri aleni hale getirmek, bilgi edinme birimleri oluşturmak, yıllık rapor vermek, personeline gerekli eğitimi sağlamak ve bu amaçla eğitim programları düzenlemek, bilgi edinmeyi engellemek, yanlış bilgiye engel olma yükümlülükleri bulunmaktadır¹⁷². Ayrıca idare, kanunun uygulanması çerçevesinde kendilerine yapılacak bilgi edinme ve belgelere erişim taleplerini içeren başvuruları etkin, süratli ve doğru sonuçlandırmak üzere gerekli idari ve teknik tedbirleri almakla yükümlüdür¹⁷³. Ancak kamu kurum ve

¹⁶⁸ KAYA, Bilgi Edinme, s. 225.

¹⁶⁹ YAŞAMIŞ, Bilgi Edinme, s. 16.

¹⁷⁰ KAYA, Bilgi Edinme, s. 225.

¹⁷¹ EKEN, Tez, s. 76.

¹⁷² KAYA, Bilgi Edinme, s. 226-232.

¹⁷³ HIZ-YILMAZ, s. 69.

kuruluşlarının yerine getirmek zorunda olduğu bu yükümlülükler bilgi edinme hakkının istisnası dışındaki bilgi ve belgeler için söz konusudur¹⁷⁴.

VIII. BİLGİ EDİNME HAKKININ KULLANILMASI

Bilgi edinme ve belgelere erişim hakkının kullanım süreci bu isteği kapsayan bir başvuru dilekçesi ile başlamaktadır. Bilgi edinme başvurusu bizzat işlemin ilgilisi veya konuya ilişkin olarak düzenlenen özel vekâletname ile yetkilendirilmiş olmak koşulu ile vekil tarafından yapılmalıdır¹⁷⁵. İdare, istenilen bilgi ve belgeleri on beş işgünü içerisinde vermekle yükümlüdür.

A. Bilgi Edinme Başvurularında Usul

Bilgi edinme başvurularında; başvuru sahibinin adı, soyadı, imzası, oturma yeri veya iş adresi, başvuru sahibinin tüzel kişi olması durumunda tüzel kişinin unvanı ve adresi ile yetkili kişinin yetki belgesi bulunmalıdır. Başvurunun yapılacağı makam, istenilen bilgi veya belgenin bulunduğu kurum veya kuruluştur. Başvuru dilekçesinde istenilen bilgi veya belgelerin açık ve ayrıntılı olarak belirtilmesi gerekmektedir¹⁷⁶. Ayrıca başvuru dilekçesi anlaşılır olmalıdır. Başvurunun yazılı olması esas olmakla birlikte bu yazılı başvuru, başvuru sahibinin kimliğinin ve imzasının veya yazının kimden neşet ettiğinin tespitine yarayacak başka bilgilerin yasal olarak belirlenebilmesi kaydıyla posta, elektronik posta, mektup, faks, teleks gibi iletişim araçlarıyla yapılabilmektedir¹⁷⁷.

Elektronik ortamda bilgi edinme taleplerinin yapılabilmesi için, öncelikle gerçekleştirilmesi gereken idare tarafından belirli formatta hazırlanan dilekçe ile başvuruda bulunulması gerekmektedir. Bu dilekçede

¹⁷⁴ EKİCİ Şerafettin, “Bilgi Edinme Hakkı Kanunu Üzerine”, Güncel Hukuk Dergisi, Nisan 2004, Sy. 4, s. 19.

¹⁷⁵ YÜCEL, s. 171.

¹⁷⁶ ADALI Nermin, Bilgi Edinme Hakkı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 2004, s. 152.

¹⁷⁷ EKEN, Şeffaf Yönetim, s. 120.

Kanun'un 6. maddesindeki bilgileri içerecek alanlar tanımlanmalı ve dosya biçiminde ilgili kurumun internet sayfasında yayınlanmalıdır. Elektronik ortamda bilgi edinme başvurusunu yapmayı kolaylaştıran düzenleme 23.01.2004 tarih ve 25355 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Elektronik İmza Kanunu'dur. Elektronik imzanın bilgi edinme başvurularında kullanılmaya başlanması, başvuru sürecini kısaltma açısından kolaylıklar sağlayacaktır¹⁷⁸. Elektronik İmza Kanunu gereğince elektronik imza kullanılarak yapılan başvurularda T.C. kimlik numarası aranmayacaktır¹⁷⁹. BEDK, tüzel kişi adına yapılan başvuru dilekçelerinde tüzel kişinin adresi ile yetki belgesinin veya vekâletnamenin mevcut olmaması durumlarında başvurunun reddine karar vermektedir¹⁸⁰.

Bilgi Edinme Hakkı Yönetmeliği'nin 9. maddesine göre, bilgi edinme başvurularının, kurum ve kuruluşlardaki bilgi edinme birimlerine yapılması gerekir. Ancak, bilgi edinme istemlerine ilişkin başvurunun mutlaka bilgi istenen kurum veya kuruluşun genel müdürlüğüne ya da bakanlık merkezine yapılması gerekmemektedir. Merkezi idarenin taşra teşkilatında bulunan bilgi ve belgelere ilişkin başvuruların, valilik ve kaymakamlıklardaki bilgi edinme yetkililerine veya taşra teşkilatında bulunan ilgili birimlere yapılması yeterlidir.

Bilgi edinme başvurusu, idari davaya konu olacak bir işlem niteliğinde değildir. Ancak bilgi edinme başvurusu ile idareden istenilen bilgi ve belgeyi başvuranın yararlanmasına sunulması talep edildiğinden, bu başvuru idari eylem başvurusu niteliğindedir. Bilgi edinme başvurusunun idare tarafından çeşitli nedenlerle reddedilmesi İYUK'nın 10. maddesi gereğince idari eylem başvurusunun reddi biçimindedir ve bu konudaki açık veya zımni red iradesi, teknik anlamda idari işlem sayılmasa da idari davaya konu yapılması

¹⁷⁸ ANAMERİÇ Hakan, "Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ve Kurumsal Bilgi Yönetim İlişkisi", Bilgi Dünyası, C. 5, Sy. 2, Ekim 2004, s. 182.

¹⁷⁹ YAŞAMIŞ, Panel, s. 53.

¹⁸⁰ BEDK, KT 08.07.2005, KS 2005/549, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 10.04.2008.

mümkündür¹⁸¹. Başka bir kanun uyarınca yapıldığı belirtilmeyen başvurular, BEHK kapsamında değerlendirilecek ve buna göre işlem yapılacaktır.

B. İstenecek Bilgi veya Belgenin Niteliği

Başvuru konusu, başvuru hakkının yalnız bilgilerle sınırlı kalmamış olması belgelerin de buna dâhil edilmesi, hem resmi hem de resmi olmayan bilgi ve belgelere erişim imkânı getirilmesi, başvuru yapılabilecek bilgi ve belgeler için herhangi bir zaman sınırlaması getirmemesi nedeniyle geniş tutulmuştur. Dolayısıyla başvuru konusu, tarihine bakılmaksızın idarenin elinde bulunan bütün bilgi ve belgelerdir¹⁸². Ancak BEDK'ya göre; belediyeden talep edilen ve şahıs parsellerindeki belediyeye ait mülkiyet payının ne zaman satılacağı, satılamıyorsa sebebi, konutu olup hak sahibi olmayan vatandaşların mağduriyetinin giderilip giderilmeyeceğine ilişkin başvuru, bilgi kapsamında bulunmamaktadır¹⁸³. Resmi belge isteminde bulunan ilgili, resmi belgeye erişmek için gerekçe bildirmekle yükümlü tutulmamalıdır. Ayrıca taleple ilgili formaliteler minimum düzeyde tutulmalıdır¹⁸⁴.

BEHK'nın 7. maddesinde bilgi edinme hakkına konu olacak bilgi ve belgenin niteliği belirtilmektedir. Buna göre, bilgi edinme başvurusu, başvurulanan kurum veya kuruluşun elinde bulunan veya görevi gereği bulunması gereken bilgi veya belgelere ilişkin olmalı, ayrı veya özel bir çalışma, araştırma, inceleme veya analiz neticesinde oluşturulabilecek türden bir bilgi ya da belgeler ile tamamlanmamış bir işleme ilişkin olmamalıdır.

Diğer taraftan Yönetmeliğin 12/son maddesi ile belli bir tarihte açıklanacağı, duyurulacağı önceden belirtilmiş olup, zamanından önce

¹⁸¹ AYANOĞLU Taner, "Bilgi Edinme Hakkı ve Yargısal Korunmasına İlişkin Bazı Sorunlar", LHD, Yıl: 2, Sy. 18, Haziran 2004, s. 1533.

¹⁸² KAYA, Bilgi Edinme, s. 235.

¹⁸³ BEDK, KT 18.05.2005, KS 2005/337, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 10.03.2008.

¹⁸⁴ KAYA, Tavsiye Kararı, s. 192.

açıklanması halinde kamu yararını zedeleyecek veya kişisel menfaat temin etmek için kullanılacak bilgi veya belgelerin, belirtilen tarihten önce açıklanması ve erişimin sağlanması ise sınırlandırılmıştır.

İlgililer tarafından başka yolla elde edilebilecek bilgi ve belgeler, bir bedel karşılığında olsa bile bilgi edinme hakkı kapsamındadır. Başka bir kanun ile istenilen bilgiye ücretsiz veya bir bedel karşılığında erişilebilecek olsa bile, ilgilinin bu bilgiye kolayca ulaşabilmesi sağlanmalıdır. Örneğin 1136 sayılı Avukatlık Kanunu'nun 2. maddesi uyarınca, avukatların belge toplama yetkisi dâhilindeki bilgi ve belgenin, bu Kanun kapsamında istenilmesi durumunda bilgi edinme hakkında yararlandırmak gerekmektedir¹⁸⁵.

C. Bilgi veya Belgeye Erişim Süreleri

İdare, istenilen bilgi ve belgeleri on beş iş günü içerisinde vermekle yükümlüdür. Ancak başvuru konusu bilgi veya belgenin başvurunun yapıldığı kurum veya kuruluş içindeki başka bir birimden sağlanması, başka bir kurum veya kuruluşun görüşüne ihtiyaç duyulması, başvurunun birden fazla kurum veya kuruluşu ilgilendiriyor olması hallerinde bilgi ve belgelere erişim sağlama süresi otuz işgünüdür. Söz konusu sürelerin uzaması halinde sürenin uzatıldığı ve bunun gerekçesi başvuru sahibine yazılı olarak ve on beş günlük sürenin bitmesinden önce bildirilmesi gerekmektedir. Belirtilen süreler içerisinde başvurunun kamu görevlilerinin ihmali veya kusuru neticesinde cevaplandırılmaması, başvuru idaresinin cevaplandırma yükümlülüğünü ortadan kaldırmamaktadır.¹⁸⁶ İdarenin bütün başvurulara olumlu veya olumsuz cevap verme zorunluluğu bulunmaktadır¹⁸⁷. Nitekim BEDK, bilgi edinme başvurularının reddi halinde dahi idarenin başvuru sahibine süresi içinde cevap verme zorunluluğunun bulunduğu karar

¹⁸⁵ YÜCEL, s. 172.

¹⁸⁶ AKŞENER Haşmet Sırrı, "Bilgi Edinme Kanunu Üzerine Bir İnceleme", LHD, Yıl: 2, Sy. 13, Ocak 2004, s. 30; ADALI, s. 155-156.

¹⁸⁷ ÖZKAN, Bilgi Edinme, s. 193.

vermiştir¹⁸⁸. On beş veya otuz günlük süreler başvurunun idareye ulaştığı tarihten itibaren işlemeye başlamaktadır¹⁸⁹.

Ayrıca BEDK, kamu kurum ve kuruluşlarına yapılan başvuruların, kurumlar tarafından henüz bilgi edinme birimlerinin kurulmaması sebebiyle reddedilmesine ilişkin mazereti kabul etmemekte, kurumun bilgi edinme taleplerine mutlaka cevap verilmesi gerektiğini belirtmektedir¹⁹⁰.

Tavsiye Mektubunda, bilgi edinme başvurularına daha önceden belirlenen süre kısıtlamaları içerisinde ve başvurulara derhal işlem yapılması gerektiği belirtilmiştir. Bu nedenle kurum ve kuruluşların bilgi edinme başvuruları üzerine işlem tesis etmeleri için öngörülen sürelerin tamamlanmasını beklenmemeleri, mümkün olan en kısa sürede olumlu veya olumsuz bir cevap vermeleri gerekmektedir¹⁹¹.

D. Bilgi veya Belgeye Erişim Başvurularının Cevaplandırılması

BEHK'nın 12. maddesine göre, kurum ve kuruluşlar, bilgi edinme başvurularıyla ilgili cevaplarını yazılı olarak ya da elektronik ortamda başvuru sahibine bildirirler. Başvurunun reddedilmesi halinde, bu kararın gerekçesi ve bu karara karşı başvuru yolları da belirtilecektir. Red gerekçesini içermeyen ya da açık olmayan cevaplarda ilgililer, BEHK'nın 29. ve Yönetmeliğin 42. maddesi gereğince sorumluların cezalandırılmasını isteyebilirler. BEDK söz konusu durumlarda ilgililer hakkında yasal işlem yapılmak üzere bilgi edinme başvurusunda bulunanlara tavsiyede bulunurken, bu hususu kendisi de yerine getirmektedir¹⁹².

¹⁸⁸ BEDK, KT 31.08.2004, KS 2004/56, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 14.05.2007.

¹⁸⁹ KAYA, Bilgi Edinme, s. 248.

¹⁹⁰ BEDK, KT 05.07.2004, KS 2004/20, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 10.05.2008.

¹⁹¹ AL, s. 52.

¹⁹² BEDK, KT 06.12.2004, KS 2005/200, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 14.05.2007; BEDK, KT 20.12.2004, KS 2004/251, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 14.05.2007; BEDK, KT 17.01.2005, KS 2005/30, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 14.05.2007; BEDK, KT 23.11.2005, KS 2005/825, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 14.05.2007; BEDK, KT 07.12.2005, KS 2005/863, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 14.05.2007;

Başvuruların cevaplandırılma süresi on beş iş günü ve bu süre aynı zamanda olumlu bulunan başvurularda, ilgilinin başvuru konusu bilgi ve belgeye erişimin sağlandığı süredir. BEDK da kurum ve kuruluşların bilgi edinme başvurularını etkin, süratli ve doğru olarak sonuçlandırmak yükümlülüğü bulunduğunu, başvuruların kural olarak on beş iş günü içinde cevaplanması gerektiğini, başvurunun reddi durumunda red gerekçesi ile başvuru yolları ve sürelerinin yine on beş iş günü içinde başvuru sahibine bildirilmesi, aksi takdirde sorumlular hakkında cezai işlem yapılması gerektiğine karar vermektedir¹⁹³.

BEHK'nın 9. maddesinde, istenen bilgi veya belgelerde, gizlilik dereceli veya açıklanması yasaklanan bilgiler ile açıklanabilir nitelikte olan bilgiler bir arada bulunuyor ve bunlar birbirlerinden ayrılabilirlerse, söz konusu bilgi veya belge, gizlilik dereceli veya açıklanması yasaklanan bilgiler çıkarıldıktan sonra başvuranın bilgisine sunulacağı belirtilmektedir. Bu durumda da ayırma gerekçesinin yazılı olarak başvurana bildirilmesi gerekmektedir.

E. Bilgi veya Belgelere Erişim Usulü

Başvuru dilekçesi ile istenilen bilgi ve belgeler yeterince açık ve anlaşılır değil ise, idareler başvurunun hangi nedenlerle açık ve anlaşılır olmadığını başvuru sahibine bildirerek ek bilgi sunulmasını isteyebilir. Bu takdirde cevap verme belirtilen noksanlıkların tam olarak giderildiği tarihten itibaren başlamaktadır¹⁹⁴. İdarelerin bilgi edinme taleplerine verecekleri cevaplar tam ve eksiksiz olmalı, talep edilen bilgi veya belgelere ilişkin olmalıdır¹⁹⁵.

BEDK, KT 11.02.2005, KS 2005/99, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 14.05.2007;

BEDK, KT 14.12.2005, KS 2005/889, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 14.05.2007.

¹⁹³ BEDK, KT 20.09.2004, KS 2004/93, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 14.05.2007.

¹⁹⁴ HİZ-YILMAZ, s. 95.

¹⁹⁵ KAYA, Bilgi Edinme, s. 241.

Başvurunun reddedilmesi durumunda idare red gerekçesini, bu karara karşı başvurulacak kanun yollarını ve süresini ilgiliye yazılı olarak bildirmesi gerekmektedir. Başvurunun istisnalar kapsamında olması halinde idare başvuruyu reddetmektedir¹⁹⁶. İstenilen bilgi veya belge yayınlanmış veya yayın, broşür, ilan ve benzeri yollarla kamuya açıklanarak aleni hale getirilmiş ise istem reddedilmektedir. Ancak bu durumda istenilen bilgi veya belgelerin ne şekilde, ne zaman ve nerede yayınlandığı konusunda başvuru sahibine bilgi verilmektedir¹⁹⁷. BEDK bir kararında, idare tarafından istenilen bilgilerin internet adresinde mevcut olduğu bildirilmesine rağmen ilgilinin bu adreste istenilen bilgilere ulaşamaması sebebiyle BEHK'nın 8. maddesinin uygulanmasının mümkün olmadığına karar vermiştir¹⁹⁸. Ayrıca başvurunun ayrı ve özel bir çalışma yapılmasını gerektirmesi¹⁹⁹, henüz tamamlanmamış bir işleme ilişkin olması, belli bir tarihte açıklanacağı veya duyurulacağı önceden belirlenmesi nedeniyle zamanından önce açıklanması halinde kamu yararını zedeleyecek veya kişisel menfaat temin edecek nitelikte olması, daha önce cevaplandığı halde aynı kişiler tarafından yapılan tekrar niteliğindeki başvuru olması ile soyut ve genel nitelikte olması hallerinde başvuru reddedilmektedir. Ayrıca istenilen bilgi veya belgeler başvuru idareden başka bir idarede bulunuyorsa, idare başvuru dilekçesini bilgi veya belgenin bulunduğu idareye göndererek bu durumu ilgiliye yazılı olarak bildirmektedir²⁰⁰.

BEDK, talep edilen bilgi ve belgelerin bilgi edinme başvurusunun yapıldığı sırada kurum ve kuruluşlarda bulunması gerektiğini, bu nedenle

¹⁹⁶ ÖZKAN, Bilgi Edinme, s. 95.

¹⁹⁷ KAYA, Bilgi Edinme, s. 242; BEDK, KT 06.12.2004 KS 2004/207, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 10.04.2008; BEDK, KT 15.06.2005 KS 2005/428, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 10.04.2008.

¹⁹⁸ BEDK, KT 15.06.2005, KS 2005/456, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 14.05.2008.

¹⁹⁹ BEDK, KT 15.06.2005, KS 2005/455, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 14.05.2007.

²⁰⁰ KAYA, Bilgi Edinme, s. 243-245; BEDK, KT 22.07.2005, KS 2005/576, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 14.05.2008; BEDK, KT 22.06.2005, KS 2005/484, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 14.05.2008.

başvurunun yapıldığı tarihten sonra düzenlenecek sicil belgeleri²⁰¹ ile tebliğ edilecek belge ve duyuruların reddedilmesi gerektiğine karar vermiştir²⁰².

BEDK, 2004 KPSS'ye giren mimarlar arasında kaçınıcı olduğu bilgisinin istenilmesi talebini, ayrı ve özel bir çalıştırma gerektiren bir durum olduğu için itirazın reddedilmesine karar vermiştir. BEDK aynı kararında, bundan sonra yapılacak KPSS sınavlarının sonuç belgelerinde, öğretmenler için olduğu gibi mimarlar ve diğer meslek grupları için de sınava giren adayların kendi branşlarında kaçınıcı olduğu bilgisinin işlenmesinin uygun olacağının ÖSYM Başkanlığına bildirilmesine karar vermiştir²⁰³.

BEHK'nın genel gerekçesinde demokratik bir toplum için idarenin açıklığının önemine vurgu yapılarak, idarenin faaliyetlerinde olabildiğince kapılarını idare edilenlere açması amaçlanmaktadır. Bu sebeple, asıl olan idarenin kendisine yapılan bilgi edinme talebini, ayrı ve özel bir araştırma gerektiriyor gerekçesinin arkasına sığınarak olumsuz cevaplamak değil, talebi yerine getirmeye çalışmak olmalıdır. Dolayısıyla söz konusu hükmün yeniden gözden geçirilmesi ve demokratik toplum anlayışına uygun olarak değiştirilmesi gerekmektedir²⁰⁴.

XI. BİLGİ EDİNME DEĞERLENDİRME KURULU

BEDK, bilgi edinme başvurusu ile ilgili yapılacak itirazlar üzerine 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nda öngörülen sebeplere dayanılarak verilen kararları incelemek, kurum ve kuruluşlar için bilgi edinme hakkının kullanılmasına ilişkin kararlar vermek üzere, Bakanlar Kurulu kararı ile atanan ve dokuz üyeden oluşan bir kuruldur²⁰⁵.

²⁰¹ BEDK, KT 11.02.2005, KS 2005/84, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 10.05.2008.

²⁰² BEDK, KT 14.12.2005, KS 2005/894, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 10.05.2008.

²⁰³ BEDK, KT 11.10.2004, KS 2004/132, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 12.05.2008.

²⁰⁴ ŞENGÜL, Bilgi Edinme, s. 231.

²⁰⁵ ZENGİN, s. 34.

A. Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu'nun Yapısı

BEDK, birer üyesi Yargıtay ve Danıştay genel kurullarının kendi kurumları içinden önerecekleri ikişer aday, birer üyesi ceza hukuku, idare hukuku ve anayasa hukuku alanlarında profesör veya doçent unvanına sahip kişiler, bir üyesi Türkiye Barolar Birliğinin baro başkanı seçilme yeterliliğine sahip kişiler içinden göstereceği iki aday, iki üyesi en az genel müdür düzeyinde görev yapmakta olanlar ve bir üyesi de Adalet Bakanının önerisi üzerine bu Bakanlıkta idarî görevlerde çalışan hâkimler arasından Bakanlar Kurulunca seçilecek dokuz üyeden oluşmaktadır (BEHK m. 12/2). Kurul üyeliğine önerilen adayların muvafakatleri aranır (BEHK m. 12/3). BEDK Başkanı, kurul üyelerince kendi aralarından seçilir (BEHK m. 12/4).

Kurul, en az ayda bir defa veya ihtiyaç duyulduğu her zaman Başkanın çağrısı üzerine toplanır. Kurul üyelerinin görev süreleri dört yıldır. Görev süresi sona erenler yeniden seçilebilirler. Görev süresi dolmadan görevinden ayrılan üyenin yerine aynı usule göre seçilen üye, yerine seçildiği üyenin görev süresini tamamlar. Yeni seçilen Kurul göreve başlayıncaya kadar önceki Kurul görevine devam eder (BEHK m. 12/4).

Fransa'da da bireyin idari dokümanlara ulaşma hakkını sağlamak için bağımsız idari otorite olarak nitelendirilen CADA kurulmuştur. CADA'nın da on üyeden oluştuğu, bu üyelerin, üç yüksek dereceli yargıç, bir Başbakan temsilcisi, bir mahalli organ temsilcisi, yüksek öğrenimden gelen bir profesör ve geçmişteki çalışmaları göz önünde bulundurulmuş iki yüksek dereceli memurlar olduğu görülmektedir²⁰⁶. İsteddiği belgeyi elde etmekte bir güçlüklerle karşılaşan herkes CADA'ya talepte bulunabilecektir. İlgilinin belgeye ulaşma talebi idare tarafından reddedildiği takdirde, bu red kararına karşı yargı yoluna başvurmada önce CADA'ya başvuru zorunlu tutulmuştur²⁰⁷. CADA bu göreviyle idare ile ilgililer arasında aracılık yapmakta, ayrıca bir yandan

²⁰⁶ ODYAKMAZ, İdari Usul, s. 10.

²⁰⁷ SEZGİNER, İdari Belge, s. 339-340.

yaptığı tavsiyeler yeni hukuksal düzenlemelerin yapılması sırasında önemli bir kaynak teşkil ederken diğer yandan da içtihadın oluşmasını sağlamaktadır²⁰⁸.

B. Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu'nun Görevi

BEDK'nın başlıca görevi, bilgi edinme başvurusunun Kanun'un 16. maddesinde öngörülen devlet sırrı ve 17. maddesinde yer alan ülkenin ekonomik çıkarı istisnası gerekçe gösterilerek reddedilen kişinin itirazını inceleyerek karara bağlamak²⁰⁹ iken 17.11.2005 tarih 5432 sayılı Kanunun 1. maddesi ile devlet sırrı ve ülkenin ekonomik çıkarı istisnaları madde metninden çıkarılmıştır. Böylece BEDK'nın görevi, bilgi edinme başvurularının reddine ilişkin itirazları incelemektir. Dolayısıyla, Kasım 2005 değişikliğiyle birlikte bilgi edinme hakkının sınırları olarak sayılan sebeplerden herhangi birisi gerekçe gösterilerek başvurunun reddedilmesi durumunda verilen karar BEDK'nın süzgecinden geçecektir²¹⁰. BEDK daha ilk toplantısında, başvuruları Kanunu geniş yorumlamak suretiyle değerlendirmeye alarak kendiliğinden yetkisini genişletmiş ve bu doğrultuda kararlar vermiştir²¹¹. Ancak bazı yargı kararlarında, BEDK'nın kendisine yapılan itiraz başvurularını BEHK'nın 16. ve 17. maddeleri ile sınırlı olmak üzere inceleyeceği açık olması nedeniyle reddetmesi gerekirken yetkisini aşarak işin esası hakkında karar vermesi hukuka aykırı bulunmuş²¹² iken, 2005 yılında yapılan değişiklikle birlikte BEDK'nın yetkisine konulan sınırın kaldırılması ile yargı kararları istikrar kazanmıştır.

Ayrıca BEDK, başvuru sahiplerince kendilerine yapılan itiraz

²⁰⁸ ŞENGÜL, Yönetmelik Açıklık, s. 185.

²⁰⁹ GÖZÜBÜYÜK-TAN, s. 469.

²¹⁰ <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 01.05.2007.

²¹¹ YÜCEL, s. 179.

²¹² Ankara 11. İdare Mahkemesi, KT 23.12.2005, E. 2005/1207, K. 2005/2101; Ankara 11. İdare Mahkemesi, KT 06.10.2005, E. 2005/271, K. 2005/1401; Ankara 11. İdare Mahkemesi, KT 23.12.2005, E. 2005/1389, K. 2005/2122; Ankara 11. İdare Mahkemesi, KT 29.11.2005, E. 2005/26, K. 2005/1940.

başvurularının yanında kamu kurum ve kuruluşlarınca yapılan görüş bildirme taleplerini de değerlendirmekte, kamu kurum ve kuruluşlarına Kanun'un uygulanması ile ilgili görüş ve tavsiyede bulunmaktadır²¹³. Bunların dışında BEDK bilgi edinme hakkının kullanılmasına ilişkin hususları düzenlemeye de yetkilidir²¹⁴.

BEDK'dan, Doçentlik ve Profesörlük ataması ile ilgili belgelerin bilgi edinme hakkı başvurusu kapsamında talep edilmesi halinde 4982 sayılı Kanunun ilgili maddelerinin Üniversiteler için nasıl yorumlanıp ne şekilde uygulanacağı hakkında görüş istenilmiştir. BEDK'ya göre, kişilerin üniversitedeki görevleri ve meslek yaşamlarıyla ilgili bilgi ve belgelerin, kamusal nitelikte olmaları sebebiyle açıklık ilkesi doğrultusunda bilgi edinme istemlerine açık olmaları gerekmektedir. Söz konusu bilgi ve belgelerin erişime açık olması, kişilerin mesleki hayatlarına müdahale sonucunu doğurabilecektir; ancak bu müdahale, Kanunda ifade edildiği gibi haksız olmayacaktır²¹⁵.

C. Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu Kararlarının Niteliği

BEDK'nın kararları incelendiğinde, öncelikle BEDK'nın bakış açısı, kurum ve kuruluşlarca bilgi ve belgenin başvuru sahiplerine sağlanması ve verilmesi yönündedir. BEDK kararlarında, çağdaş ülkelerdeki uygulamalara ve Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun ruhuna vurgu yapılarak Kanunun amacı doğrultusunda kamu yönetiminde açıklık ve şeffaflık sağlanmaya ve ilgililerin bilgi ve belgeye erişiminin engellenmesi önlenmeye çalışılmaktadır. Hatta BEDK'nın sıkı ve titiz bir şekilde çalıştığı, yazılı basında "Kerpetenle Bilgi Topluyorlar" şeklinde nitelendirilmiştir²¹⁶.

²¹³ YÜCEL, s. 183.

²¹⁴ KAYA, Bilgi Edinme, s. 285.

²¹⁵ BEDK, KT 30.05.2007, KS 2007/500. (2006, 2007 ve 2008 yıllarına ilişkin kararlar BEDK'dan elden alınmıştır.)

²¹⁶ YEDİG Serhan, Kerpetenle Bilgi Topluyorlar, Hürriyet Gazetesi, 09.01.2005.

BEDK kararlarında, itiraz konusunu değerlendirip sonuçlandırmakla birlikte, kamu kurum ve kuruluşlarına yol gösterici olması bakımından ayrıntılı açıklamalarda bulunmakta ve bilgi edinme hakkı ile ilgili uygulamalarda sıkça yaşanan sorunlara vurgu yapılarak bu hataların düzeltilmesi ile tekrar edilmemesi hususunda kamu kurum ve kuruluşları uyarılmaktadır.

BEDK'nın idareler için bilgi edinme hakkının kullanılmasına ilişkin verdiği kararlar görüş ve ilke kararları niteliğinde olabilir²¹⁷. Ancak BEDK idari bir kurul olduğu için kararları da idari işlemdir ve bağlayıcıdır. Bu sebeple de idare BEDK'nın kararlarıyla bağlı olmalıdır. Ayrıca BEDK'nın kararları daha sonra yapılacak başvurular açısından içtihat özelliği taşımamaktadır. BEDK'nın kararlarına karşı yargı yoluna gidilmesi sonucu verilecek kararlara karşı temyize gidilirse o zaman Danıştay tarafından verilecek kararlar içtihat niteliği taşır. Bununla birlikte BEDK'nın kararları içtihat özelliği taşımamakla birlikte bu kararlar uygulama açısından son derece önemlidir²¹⁸.

BEDK ise itiraz başvuruları üzerine verdiği kararların ilgililer için bağlayıcı olduğunu²¹⁹, bu kararların emsal niteliğinde olması nedeniyle kurum ve kuruluşların başvurulara bu kararlar doğrultusunda işlem yapılması gerektiğini²²⁰, ilke kararlarının²²¹ da bağlayıcı nitelikte olduğunu belirtmektedir.

İtirazın idarî yargıya başvurma süresini durdurması, itiraz başvurusu ile ilgili her türlü bilgi ve belgeyi idareden isteme yetkisinin bulunması, ilgili bakanlık ile diğer kurum ve kuruluşların ve sivil toplum örgütlerinin temsilcilerini çağırabilmesi, bazı durumlarda Kurul kararlarının yeniden gözden geçirilmesinin mümkün kılınması hususları birlikte

²¹⁷ KAYA, Bilgi Edinme, s. 285.

²¹⁸ ZENGİN, s. 36.

²¹⁹ BEDK, KT 31.01.2005, KS 2005/49, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 15.04.2007.

²²⁰ BEDK, KT 25.10.2004, KS 2004/149, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 15.03.2007.

²²¹ BEDK, KT 27.04.2005, KS 2005/273, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 15.04.2008.

değerlendirildiğinde; Kurul kararlarının idareleri bağlayıcı olması gerekmektedir²²².

D. Bilgi Edinme Değerlendirme Kuruluna İtiraz

Bilgi edinme istemi reddedilen başvuru sahibi, yargı yoluna başvurmadan önce kararın tebliğinden itibaren on beş gün içinde BEDK'ya yazılı olarak itiraz edebilmektedir. Elektronik ortamda yapılacak başvurular geçersizdir. BEDK, bu konudaki kararını otuz iş günü içinde vermektedir. Kurum ve kuruluşlar, BEDK'nın istediği her türlü bilgi veya belgeyi on beş iş günü içinde vermekle yükümlüdürler. BEDK'ya itiraz, başvuru sahibinin idarî yargıya başvurma süresini durdurmaktadır²²³.

BEDK, yapılan itiraz başvurusunu öncelikle süre yönünden inceleyecektir. Kanunda belirtilen on beş günlük süre hak düşürücü bir süredir. Bu süre geçirilmişse BEDK işin esasına girmeden itiraz başvurusunu reddedecektir. Başvuru, süresi içinde yapılmış ise işin esasını incelemeye başlayacaktır. İtiraz başvurusunun reddi halinde başvuru sahibi, kabulü durumunda da ilgili kurum veya kuruluş idari yargıda dava açabilecektir²²⁴.

BEDK'nın sürelerle ilgili verdiği ilke kararında; on beş günlük Kurula itiraz süresinin, kurum veya kuruluşun cevabının başvuru sahibine tebliğinden itibaren başlamasını, itiraz dilekçesinde tebellüğ tarihi belirtilmemiş ise yedi günlük tebligat süresinin BEDK tarafından eklenmesini, itiraz dilekçesinin yanlış makam dâhil resmi kurum veya kuruluşa ilk ulaştığı tarihin BEDK'ya itiraz tarihi sayılmasını ve BEDK'ya posta yoluyla yapılacak itirazlarda dilekçenin BEDK'ya ulaştığı tarihin itiraz tarihi sayılmasını belirtmiştir. Ayrıca aynı kararında; itiraz üzerine başvuru yapılan kurum veya kuruluşun talep edilen bilgileri eksik vermesi veya vermemesi gibi hallerde,

²²² AL, s. 68.

²²³ TORTOP Nuri, "İletişim ve Bilgi Edinme Hakkının Önemi", AİD, C. 37, Sy. 1, Mart 2004, s. 40.

²²⁴ YÜCEL, s. 176.

başvuru sahibine aynı kurum veya kuruluşa itiraz edilebileceğine ilişkin bir usulün kanunda ve yönetmelikte öngörülmediği, itirazın BEDK'ya veya yargıya yapılabileceğinin öngörüldüğü, bu nedenle BEDK'ya itiraz için öngörülen on beş günlük sürenin kurum veya kuruluşun başvuru karşısında verdiği ilk red cevabının ilgiliye tebliğinden itibaren başladığı ifade edilmiştir²²⁵.

BEDK'ya itiraz, idari yargıya başvuru için zorunlu bir unsur olarak tanımlanmış değildir²²⁶. Başvuru sahibi idarenin red kararına karşı, Kurula itiraz edebileceği gibi doğrudan doğruya idari yargıda dava açabilmektedir. Başvuru sahibine bu şekilde seçimlik bir hak tanındığı için doğrudan dava açılması halinde, mahkemelerin davayı idari merci tecavüzü noktasından reddederek dosyayı yetkili idareye gönderme yetkisi bulunmamaktadır²²⁷. Dolayısıyla idarenin bilgi edinme talebini gizlilik kapsamı içinde görüp talebi reddetmesi durumunda, talebin idari yargıda dava konusu yapılabilmesi mümkün olmaktadır. Anayasamızın 2. maddesinde belirtilen hukuk devleti ilkesi gereğince, idarenin faaliyetlerini yerine getirirken hukuka uygun hareket etmesi gerekmektedir. Ayrıca Anayasamızın 125. maddesine göre, idarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır. İlgilinin bilgi edinme talebinin idare tarafından reddedilmesi ya da BEHK'nın 11. maddesinde belirtilen on beş ve otuz günlük cevap süreleri içerisinde idarenin herhangi bir cevap vermemesi durumunda oluşan zımni red kararı üzerine, ilgili idari yargıda bu işleme karşı iptal davası açabilecektir. İdari yargı merciinin söz konusu işlemi iptal etmesi durumunda idarenin iptal kararını yerine getirebilmesi için tersine işlem yapması gerekmektedir. Böylelikle idare, dava konusu olan bilgi ve belgeyi ilgiliye vermekle yükümlü olmaktadır²²⁸.

²²⁵ BEDK, KT 06.04.2005, 2005/3 sayılı ilke kararı, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 10.04.2008.

²²⁶ AYANOĞLU, s.1537.

²²⁷ KAYA, Bilgi Edinme, s. 286.

²²⁸ GÖZÜBÜYÜK A. Şeref, Yönetmelik Yargı, Ankara 2001, s. 251-252; ŞENGÜL, Bilgi Edinme, s. 227.

BEHK'da, kamu kurum ve kuruluşlarına başvuruda bulunanlardan istekleri reddedilenlere BEDK'ya itiraz yolu öngörülmüş, başvuruda bulunan kamu kurum ve kuruluşları için ise herhangi bir itiraz usulü düzenlenmemiştir. Bu nedenle kamu kurum ve kuruluşlarının BEDK kararlarına karşı yaptıkları itirazların, 2577 sayılı İYUK'un 11. maddesi kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir²²⁹.

İtiraz süresi olan on beş günden sonra Kurula itiraz edilemeyeceği gibi, idare tarafından henüz bir karar verilmeden ve zımni red süresi dolmadan da Kurula itiraz edilememektedir. BEDK kararları istişari niteliktedir. BEDK'nın aynı konuda, ikinci defa ve farklı olarak aldığı bir karar söz konusu ise idarelerin alınan son karar çerçevesinde işlem yapmaları gerekmektedir. Başvuru sahibinin itirazı BEDK tarafından reddedildiğinde idari yargıda dava konusu olacak işlem, Kurulun ret kararı değil, bilgi edinme istemini reddeden idarenin kararıdır²³⁰.

X. BİLGİ EDİNME HAKKININ İHLALİNİN MÜEYYİDESİ VE YARGISAL KORUNMA

BEHK'nın 29. maddesi, Kanun'un uygulanmasında ihmali, kusuru veya kastı bulunan kamu görevlileri hakkında ceza kovuşturması ve disiplin soruşturması açılmasını öngörmektedir. BEDK bir kararında, Kurul kararının uygulanmamasına ilişkin başvuruya, aynı konuda Kurul kararı alınmasına yer olmadığına, Kurul kararını uygulamayanlar hakkında en üst idare amirine şikâyetle bulunulabileceği veya Cumhuriyet Savcılığına suç duyurusunda bulunulabileceği yönünde karar vermiştir²³¹.

Yönetmeliğin 42. maddesi denetim ve ceza hükümlerini öngörmektedir. Buna göre, bilgi edinme hakkı konusundaki başvurulara ilişkin

²²⁹ Ankara 12. İdare Mahkemesi, KT 26.09.2005, E. 2005/1250, K. 2005/887.

²³⁰ KAYA, Bilgi Edinme, s. 288-289.

²³¹ BEDK, KT 31.08.2004, KS 2004/48, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 15.04.2008.

uygulamalar, kamu kurum ve kuruluş yöneticileri tarafından mevzuat dâhilinde denetlenir. Kanun'un ve Yönetmeliğin uygulanmasında ihmali, kusuru veya kastı bulunan memurlar ve diğer kamu görevlileri hakkında, işledikleri fiillerin genel hükümler çerçevesinde ceza kovuşturması gerektirmesi durumu saklı kalmak kaydıyla, tabi oldukları mevzuatta yer alan disiplin cezaları uygulanır. Erişilen bilgi ve belgeler ticari amaçla çoğaltılamaz, kullanılamaz, erişimi sağlayan kurum ve kuruluştan izin alınmaksızın yayınlanamaz. Buna aykırı olarak erişilen bilgi veya belgeleri ticari amaçla çoğaltanlar, kullananlar veya yayınlayanlar hakkında kanunların cezai ve hukuki sorumluluğa ilişkin hükümleri uygulanır.

Bilgi edinme hakkının yargısal yollarla korunması, bilgi edinme taleplerinin idare tarafından çeşitli sebeplerle reddi durumunda söz konusu olacaktır. Yargısal korunma ve denetim olanağı sağlanmadan bilgi edinme hakkının tanınması, bilgi edinme hakkını sadece eksik ve etkisiz kılmaz aynı zamanda önemli ölçüde içeriğini boşaltır²³². BEHK'da, bilgi veya belge isteminin hiç ya da gereği gibi yerine getirilmemesi halinde ortaya çıkacak uyuşmazlıkların yargısal denetimine ilişkin esas ve usullere yer verilmemektedir. Ancak Kanun'un uygulanmasından kaynaklanan idari uyuşmazlıklar iptal davasına veya tam yargı davasına konu olabilmektedir. Bu gibi durumlarda ortaya çıkan idari uyuşmazlığa, görevli yargı yerine göre Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu'nda ya da İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda öngörülen yargılama hukuku kuralları uygulanmaktadır²³³.

²³² AYANOĞLU, s. 1536.

²³³ KAYA, Bilgi Edinme, s. 292.

İKİNCİ BÖLÜM

BİLGİ EDİNME HAKKININ İSTİSNALARI

I. GENEL OLARAK

Bir kişinin hak ve özgürlüğün başladığı yerde, diğer kişinin hak ve özgürlüğü biter. Dolayısıyla, bir özgürlüğün sınırının, diğer bir özgürlüğün başladığı yerde bitmesi gibi bilgi edinme hakkının da bir sınırı vardır²³⁴.

İdarenin elindeki bilgi ve belgelerin çeşitli nedenlerle açıklanmasının istenmediği durumlar söz konusu olabilir. Bu gibi hallerde idari bilgileri elde etmedeki bireysel çıkarla idarenin bilgi ve belgeleri saklamasındaki kamusal çıkar arasında hassas bir dengenin bulunması gerekmektedir. Başka bir deyişle, kamusal yararın gerektirdiği durumlarda, özüne dokunmamak ve bilginin elde edilmesindeki bireysel yararlar idarenin bilgi ve belgeyi açıklamasındaki denge gözetilmek kaydıyla bilgi edinme hakkına bazı sınırlamalar getirilmesi mümkündür. Yönetimde açıklık ilkesi adına idarenin elindeki her bilginin açıklanması, saydamlığın mutlak anlamda uygulaması, bazı durumlarda devletin güvenliği, dış politikası veya güvenlik hizmetleri yönünden sakıncalı olabilir. Bu sebeple doğası gereği gizli kalması gereken bilgi ve belgelerin bilgi edinme hakkının kapsamı dışında kalması gerekmektedir²³⁵.

Kamu kaynaklarıyla üretilen ve hiçbir gizliliği olmayan bilgilere, ilgililerin erişiminin gereksiz yere kısıtlanmaması, ilgililerin, kendileriyle ilgili bilgilere kolayca erişiminin sağlanması ve kamusal hizmetle yükümlü kurum ve kuruluşların çalışmalarını görmesini, izlemesini, bilgi edinmesini sağlamak

²³⁴ YÜCEL, s. 170.

²³⁵ YILDIRIM, s. 234-235; ALAN, s. 6.

amacıyla bilgi edinme hakkının kullanılmasının sınırlarını da belirlemek gerekmektedir²³⁶.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde; bilgi edinme hakkının, demokratik bir toplumda, ulusal güvenliğin ve kamu düzeninin sağlanması, sağlığın, ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması amacıyla sınırlandırılabilirliği düzenlenmektedir.

Anayasanın düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetini düzenleyen 26. maddesinde de benzer bir şekilde, düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlandırılabilirliği öngörülmektedir.

Ayrıca bilgi edinme hakkının kullanımının, Anayasanın 15. maddesi uyarınca, savaş, seferberlik, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlâl edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde kısmen veya tamamen durdurulabilmesi mümkündür.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin 21.02.2002 tarihli tavsiye kararında da, ulusal güvenlik, savunma, kamu güvenliği, suç oluşturan eylemlerin önlenmesi, araştırılması ve kovuşturulması, ticari ve diğer ekonomik çıkarlar, kamu yetkililerince yapılan inceleme, denetim ve gözetim,

²³⁶ <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss248m.htm>, 23.02.2008.

devletin ekonomik, parasal ve döviz politikalarına ilişkin olmak üzere kanun ile bilgi edinme hakkının sınırlandırılabilmesi belirtilmiştir.

Devletin güvenliğini, uluslararası çıkarlarını korumaya yönelik olarak bilgi edinme hakkına getirilecek sınırlamaların yargılamaya etkisi ile bilgi ve belge konusu, 2577 sayılı İYUK'un 20. maddesinde düzenlenmiş bulunmaktadır. Buna göre, istenen bilgi ve belgeler Devletin güvenliğine veya yüksek menfaatlerine veya Devletin güvenliği ve yüksek menfaatleriyle birlikte yabancı devletlere de ilişkin ise, Başbakan veya ilgili bakan, gerekçesini bildirmek suretiyle, söz konusu bilgi ve belgeleri vermeyebilir. Aynı maddenin dördüncü fıkrasının ilk şeklinde ise “getirilen veya idarece gönderilen gizli bilgi ve dosyalar taraf ve vekillerine incelettirilmez” hükmünü içermektedir. Danıştay bir kararında, söz konusu maddedeki gizli kelimesiyle, idarede gizli olan ve yetkili memurların dışında hiç kimseye gösterilmemesi gereken belge ve dosyaların kastedildiğini, idarenin gönderirken üzerine gizlidir kaydını koyması veya ek bir yazıyla gizli olduğunu belirtmesinin kendiliğinden o belge veya dosyaya gizlilik niteliğini kazandırmayacağını, Mahkemenin bu çerçevede gerekli incelemeyi re'sen yaparak belge ve dosyanın gizli olup olmadığını bizzat saptaması gerektiğine karar vermiştir²³⁷. Bunun üzerine 1994 yılında 4001 sayılı Kanun ile İYUK'un 20. maddesinin 4. fıkrası yürürlükten kaldırılmış ve 20. maddenin 3. fıkrasına bir cümle eklenerek gizli belgeyi göndermeyen idarenin bu uygulamasına karşı davacı lehine bir hüküm getirilmiştir. Buna göre, verilmeyen bilgi ve belgelere dayanılarak ileri sürülen savunmaya göre karar verilemeyecektir.

Bilgi edinme hakkına getirilecek sınırlamalar, tam olarak kanunda yazılmalı, demokratik bir toplumda gerekli olmalı ve koruduğu amaçla orantılı olmalıdır²³⁸. Ayrıca bilgi edinme hakkı tanınırken bu hakkın kullanımını engelleyecek sınırlamaların da soyut olmaması gerekir. Örneğin, “devletin

²³⁷ D5D, KT 06.06.1991, E. 1990/4297, K. 1991/1099, <http://www.danistay.gov.tr>, 23.02.2008.

²³⁸ KAYA, Tavsiye Kararı, s. 191.

güvenliği”, “milli güvenlik”, “devlet sırrı” gibi içeriği soyut ve geniş kavramlar yerine somut düzenlemeler yapılmalıdır. Dolayısıyla idarenin, soyut kavramlara dayalı olarak bilgi edinme hakkını kullanmasını engellenmesinin önüne geçilmesi gerekir²³⁹.

BEHK’nın istisnalar konusunda öngördüğü en isabetli hüküm ayrılabilir kısımlar adı verilen hükümdür. Buna göre idare, gizli bilgileri ayırarak bilgi veya belgeye erişimi sağlamakla yükümlüdür. Bazı belgelerin başvuru sahibinden gizlenmesini haklı kılacak sebeplerin bulunması halinde idare, bu belgelerin gösterilmesinde sakınca bulunan yerleri örtmek suretiyle bilgi ve belgelerin açıklığı kuralını kamu yararıyla bağdaştırmalıdır²⁴⁰.

Bilgi edinme hakkının sınırları ayrı ayrı değerlendirildiğinde, bunların istisna teşkil etmediği, bilgi edinme hakkını çok daralttığı görülmektedir. Kural olarak sınırlamalar bir hakkın özünü ortadan kaldıracak derecede geniş olmamalıdır. Ancak BEHK’nın düzenlemesinde sınırların çok geniş tutulduğu ve neredeyse bilgi edinme hakkını ortadan kaldırdığı saptanmaktadır²⁴¹.

Bilgi edinme hak ve özgürlüğü mutlak olmadığı gibi bilgi edinme hakkının sınırı da mutlak değildir. Eğer bilgi edinme hak ve özgürlüğünün kapsamı dışında kalan bilgi ve belgeler, kamu yararı ve kamu sağlığı açısından tehlike oluşturuyorsa istisna kapsamından çıkarılmalıdır. Örneğin tıbbi bilgiler, üretim ve ticaret bilgileri kural olarak bilgi edinme hakkının kapsamı dışındadır. Ancak tehlikeli ve bulaşıcı hastalıklar ile bu hastalıkları taşıyan kişilerin ve uyuşturucu kullananların kamuoyu tarafından bilinmesinde fayda vardır. Yasadışı iş ve ticaret yapanların, çevreyi kirletenlerin, çalışanlar

²³⁹ GÖZAYDIN İftar, “Yönetimde Şeffaflık Üzerine Notlar”, T.C. Başbakanlık İdari Usul Kanunu Hazırlığı Sempozyumu (17-18 Ocak 1998), s. 128; YILDIRIM, s. 234-237; KUTLU GÜRSEL, s. 318.

²⁴⁰ KAYA, Bilgi Edinme, s. 253.

²⁴¹ BAYRAKTAR, Sır Kavramı, s. 9.

açısından tehlikeli işyerlerinin istisna kapsamı dışında tutulması gerekmektedir²⁴².

II. YARGI DENETİMİ DIŞINDA KALAN İŞLEMLER

BEHK'nın 15. maddesine göre, yargı denetimi dışında kalan idari işlemlerden kişinin çalışma hayatını ve mesleki onurunu etkileyecek nitelikte olanlar, bilgi edinme hakkı kapsamındadır. Ancak bu şekilde sağlanan bilgi edinme hakkı, işlemin yargı denetimine açılması sonucunu doğurmaz.

Burada dikkat edilmesi gereken nokta, yargı denetimi dışında bırakılan Cumhurbaşkanı'nın tek başına yapacağı işlemler, HSYK ve YAŞ kararları için bilgi edinme başvurusu yapıldığında, bu başvurular bilgi edinme hakkının kapsamı dışında kaldığı gerekçesiyle reddedilmesi durumudur. Ancak belirtilen kararlardan kişinin çalışma hayatını ve mesleki onurunu etkileyecek nitelikte olanlar bilgi edinme hakkı kapsamına dâhildir. Kişinin çalışma hayatını ve mesleki onurunu etkileyecek nitelikte başvuru olması nedeniyle başvuruya cevap verilmiş ise elde edilen bilgi ve belgeye dayanılarak dava açılmaz²⁴³. Örneğin, Hâkimler Savcılar Yüksek Kurulu tarafından birinci sınıfa ayrılması uygun görülmeyen bir hâkim veya savcının, bu işlemin gerekçesi hakkında Adalet Bakanlığı'ndan bilgi edinme hakkı kapsamında talepte bulunma ve işlemin nedenini öğrenme hakkı bulunmaktadır. Ancak elde edilen bilgi ve belge, ilgilinin işleme karşı yargı yoluna gidebilmesi sonucunu doğurmayacaktır.

BEDK bir kararında, Samsun Atatürk Kültür Merkezinin işletme hakkının Kültür Bakanlığı tarafından Samsun İli İlk adım Belediyesine devrine ilişkin Protokolün bir örneğinin verilmesi talebini, idarenin ret gerekçesinin 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun 15. maddesine dayanılmış olmasının yerinde olmadığına karar vermiştir.

²⁴² YILDIRIM, s. 237.

²⁴³ HIZ-YILMAZ, s. 102-104.

BEDK diğerk bir kararında, TÜBİTAK'tan Sicil ve Başarı Değerlendirme Esasları gereğı belli yıllara ilişkin Sicil ve Başarı Değerlendirme Raporlarının verilmesi talebini, çağdaş kamu yönetimi anlayışının hakim olduğu ülkelerdeki uygulamalarda, kamu görevlileri için düzenlenen sicil raporu benzeri dosyaların üçüncü kişilere karşı gizli tutulduğu, dosyanın ilgisine karşı ise açık olduğu, 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun da bu yönde atılmış bir adım olduğu; nitekim 4982 sayılı Kanunun konuyla ilgili olan 15., 18. ve 25. maddelerindeki düzenlemelerin de, kamu kurum ve kuruluşlarınca, kendi personelleri hakkındaki bilgi ve belgelerin üçüncü kişilere karşı gizli tutulması gerektiğı; ancak söz konusu bilgi ve belgelerin başvuru sahibi kişinin çalışma hayatını ve meslek onurunu etkileyecek nitelikte olmaları halinde kişiye açık olması gerektiğı, bir başka deyişle bilgi edinme hakkı kapsamında personelin kendisiyle ilgili bilgi ve belgelere erişim hakkının bulunduğu yönünde anlaşılması gerektiğine karar vermiştir²⁴⁴.

BEDK diğerk bir kararında ise, Adalet Bakanlığı'ndan Cumhuriyet Savcısı olarak göreve başladığı tarihinden itibaren hakkında 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu kapsamında düzenlenen sicil fişleri ile müfettiş hal kâğıtlarının örneklerinin verilmesi talebini, hâkim ve savcılarının kademe ilerlemesi, derece yükselmesi gibi hususlarda dikkate alınan sicil raporları ile müfettiş hal kâğıtlarının, hâkim ve savcılarının çalışma hayatını ve meslek onurunu etkileyecek nitelikte olduğunun hiçbir izaha yer bırakmayacak derecede açık olduğu, bu nedenle talep konusu işlemin "Gizli ve Kişiyeye Özel" bir yazı ile başvuru sahibine verilmesi gerektiğine karar vermiştir²⁴⁵.

III. DEVLET SIRRINA İLİŞKİN BİLGİ VE BELGELER

Bilgi edinme hakkını dolayısıyla saydam yönetimi güvenceye almak ancak bireysel bilgilendirme hakkının kabul edilmesi, devlet sırrı kavramının

²⁴⁴ BEDK, KT 04.04.2007, KS 2007/284; BEDK, KT 19.03.2008, KS 2008/250.

²⁴⁵ BEDK, KT 04.04.2007, KS 2007/277.

sınırlanması ve bilgi dolaşımını engelleyen antidemokratik yaklaşımların giderilmesi ile sağlanabilir²⁴⁶.

A. Sır Kavramı

Sır, köken itibariyle Arapça'dan gelen bir sözcük olup, sözlük anlamı gizli tutulup söylenmemesi, açıklanmaması gereken şeydir²⁴⁷. Sır, gizliliği bir karar ile belirlenmiş ve başkaları tarafından öğrenilmemesi, bilinmemesi esas olan bir kavramdır. Herhangi bir hususun sır olabilmesi için, bu hususun gizliliği yönünde sır sahibinin bir eylem veya işleminin olması, başkaları tarafından bulunması ya da öğrenilmesinin istenilmemesi gerekmektedir²⁴⁸. Başka bir deyişle sır, bilmek hakkı olan kişiler dışında kalanların bilgiye ulaşamaması anlamına gelmektedir²⁴⁹.

Türk Ceza Kanunu'nun 327. maddesinin gerekçesinde sır tanımına yer verilmiştir. Buna göre sır, yetkili bulunmayan kişilerin hakkında bilgi sahibi olmaları hâlinde "Devletin güvenliğinin, millî varlığının, bütünlüğünün, anayasal düzeninin veya iç veya dış siyasal yararlarının tehlikeye düşebileceği bilgiler"dir. Ancak suç olgusuna ilişkin bilgi ve belgeler, bir hukuk toplumunda hiçbir surette devlet sırrı olarak koruma altına alınamaz.

Sır kavramı, işlev, gerekler ve ölçütler ve yöntemler bakımından anayasa ve idare hukukunda, insan hakları hukukunda ve özel hukukta farklılıklar arz etmektedir²⁵⁰. Dolayısıyla sır kavramı, toplumsal ihtiyaçlara, bu ihtiyaçları yorumlama şekline, inanca, yere ve zamana göre değişmektedir. Bu sebeple ancak çerçevesi çizilebilir²⁵¹.

²⁴⁶ ZENGİN, s. 40.

²⁴⁷ KAYA Arslan, "Vergi, Ticaret Hukuku ve Bankacılık Açısından Bilgi Edinme Hakkı", TBB Bilgi Edinme Hakkı Paneli, 5 Mayıs 2004, Ankara, s. 131.

²⁴⁸ BAYRAKTAR, Sır Kavramı, s. 10.

²⁴⁹ ÖZEK, s. 65.

²⁵⁰ ÇAYCI Sadi, "Devletin Gizlilik Dereceli Bilgilerinin Korunması", Stratejik Analiz, Şubat 2005, s. 46.

²⁵¹ YAHYA OĞLU Güran, "Vergi, Ticaret Hukuku ve Bankacılık Açısından Bilgi Edinme Hakkı", TBB Bilgi Edinme Hakkı Paneli, 5 Mayıs 2004, Ankara, s. 147.

İdare hukukundaki anlamıyla sırrın amacı ve işlevi, hukukun devre dışı bırakılması değil, sadece hukuka uygun eylem ve işlemlerin, önlemlerin etkinliğinin güvence altına alınması, gerektiğinde başkalarının haklarının da korunmasıdır²⁵².

B. Devlet Sırrı

Milli savunma, milli istihbarat, koruma hizmetleri, terörle mücadele ile benzeri konular, bunlara ilişkin yargılama esas ve usulleri, doğaları ve devlet sırrı nitelikleri nedeniyle özel olarak düzenlenmesi gerekli görülmüş konulardır²⁵³.

Bilgi edinme hakkına istisna teşkil eden bilgi ve belgelerden bir diğeri devlet sırrına ilişkin bilgi ve belgelerdir. Devlet sırrı kavramı BEHK'nın 16. maddesinde, açıklanması halinde devletin emniyetine, dış ilişkilerine, milli savunmasına ve milli güvenliğine açıkça zarar verecek ve niteliği itibarıyla devlet sırrı olan gizlilik dereceli bilgi veya belgeler şeklinde belirlenmiştir.

Bu istisna ile devletin milli güvenliğine zarar verecek her türlü bilgi veya belge değil, açıkça zarar verme potansiyeline sahip olan bilgi veya belgeler bilgi edinme hakkı kapsamı dışında tutulmuştur. Devlet sırrı kavramının ve devlet sırrı kapsamında yer alacak olan bilgi veya belgelerin belirlenmesi için devlet sırları kanun tasarısı hazırlanarak bu tasarıda devlet sırrının yanı sıra devlet sırrı olmamakla birlikte niteliği itibarıyla gizli kalması gereken bilgi ve belgeler adı altında bir kısım bilgi ve belgeler de belirlenmiş bulunmaktadır²⁵⁴.

²⁵² ÇAYCI, s. 46.

²⁵³ ÇAYCI, s. 45.

²⁵⁴ ADALI, s. 144-145.

Bilgi edinme hakkını ve dolayısıyla açık yönetimi engellemek konusunda en etkin silah devlet sırrıdır²⁵⁵. Devlet sırrı kavramının yasal bir tanımının yapılmaması ve hangi bilgilerin devlet sırrı kapsamına gireceğinin kanunlarda sayma yoluyla belirtilmemesi durumunda, bu kavramın içeriğinin doldurulması idarenin takdirine bırakılması sonucunu doğurmaktadır. Böylelikle idare istenilen bilgi veya belgeleri devlet sırrı kapsamına alarak bilgi edinme hakkının kullanılmasını Kanunun amacına aykırı olarak kısıtlayabilmektedir²⁵⁶. Devlet sırrı kavramının açık ve anlaşılır bir şekilde yapılmaması halinde, idarecilerin değerlendirmelerine göre bazı bilgi ve belgeler devlet sırrı olarak görülecek iken, diğer bir yöneticiye göre söz konusu bilgi ve belgeler bu kategoride değerlendirilmeyecek veya idare açıklamak istemediği bilgileri devlet sırrı kapsamında olduğunu savunabilecektir. Bu sebeple devlet sırrı kavramının kapsamlı bir biçimde tanımlanmasının yapılması oluşacak sorunları azaltacaktır²⁵⁷.

BEDK bir kararında, gizlilik dereceli ifadesinden bütün gizlilik dereceli bilgi ve belgelerin bilgi edinme hakkı kapsamı dışında olduğu gibi bir yorum çıkarılamayacağına karar vermiştir. Gizlilik dereceli bilgi ve belgelerden ancak Kanunun 16. maddesinde yer alan, açıklanması hâlinde Devletin emniyetine, dış ilişkilerine, millî savunmasına ve millî güvenliğine açıkça zarar verecek ve niteliği itibarıyla Devlet sırrı olan bilgilerin bilgi edinme hakkı kapsamı dışında tutulması gerektiği, başvuru sahibinin talep ettiği mülakat notlarına ilişkin bilgilerin ise bu kapsamda değerlendirilemeyeceğini açıklamıştır²⁵⁸. Bu nedenle de gizlilik dereceli bilgi ve belgelerin devlet sırrı olarak anlaşılmaması ve uygulamada bilgi edinme hakkının işlerliğini sağlayıcı mahiyette yorum yapılması birey özgürlükleri açısından daha doğru olabilir. BEDK diğer bir kararında, istenilen müfettiş raporunun yalnız gizlilik

²⁵⁵ ÖZEK, s. 65.

²⁵⁶ YILDIRIM, s. 236-237.

²⁵⁷ UZUN, s. 252.

²⁵⁸ BEDK, KT 20.12.2004, KS 2004/236, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 01.05.2008.

derecesi taşıması gerekçe gösterilerek bilgi edinme hakkının istisnaları kapsamında değerlendirilmesinin mümkün olmadığına karar vermiştir²⁵⁹.

C. Devlet Sırrına İlişkin Mevzuatımızda Yer Alan Düzenlemeler

Devlet sırrı hususu Türk Ceza Kanunu, Ceza Muhakemesi Kanunu, Devlet Memurları Kanunu ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İktüzüğü'nde düzenlenmiştir. Bu konuda henüz özel bir düzenleme yapılmamış olmakla beraber Devlet Sırları Kanun Tasarısı Meclis gündeminde bulunmaktadır.

1. Devlet Sırları Kanun Tasarısı

Devlet Sırrı Kanun tasarısında devlet sırrı iki ayrı kapsamda ele alınmıştır. Bunlar devler sırrı ve niteliği gereği gizli kalması gereken bilgi ve belgelerdir. Devlet Sırları Kanun Tasarısı'nın 3. maddesinin birinci fıkrasına göre devlet sırrı; açıklanması ve öğrenilmesi devletin dış ilişkilerine, milli savunmasına ve milli güvenliğine zarar verebilecek; anayasal düzeni ve dış ilişkilerinde tehlike yaratabilecek, bu nedenlerle niteliği itibarıyla gizli kalması gereken bilgi ve belgelerdir. Devlet Sırları Kanun Tasarısı'ndaki devlet sırrı kavramı, karşılaştırmalı hukukta, Türk Ceza Kanunu'nda ve Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nda sınırları belirli bir ölçüde çizilmiş devlet sırrı kavramından çok daha geniş ve belirsizdir²⁶⁰. 2945 sayılı Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanununda; milli güvenlik, Devletin anayasal düzeninin, milli varlığının, bütünlüğünün milletlerarası alanda siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik dâhil bütün menfaatlerinin ahdi hukukunun her türlü iç ve dış tehditlere karşı korunması ve kollanmasını ifade etmektedir. Görüldüğü üzere mili güvenlik kavramı içine girmeyen hiçbir konu

²⁵⁹ BEDK, KT 11.02.2005, KS 2005/95, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 01.05.2008.

²⁶⁰ BAYRAKTAR Köksal, "İdare ve Ceza Hukuku Açısından Bilgi Edinme Hakkı", TBB Bilgi Edinme Hakkı Paneli, 5 Mayıs 2004, ANKARA, s. 115.

bulunmamaktadır ve hiçbir konuyu dışarıda bırakmayan bir kavram sınırlama nedeni olarak kullanılmaktadır²⁶¹.

Devlet sırrı niteliği taşımayan diğer gizli bilgi ve belgeler, devlet sırrı niteliği taşımayıp da, açıklanması veya öğrenilmesi hâlinde ülkenin ekonomik çıkarlarına, istihbarata, askerî hizmetlere, idarî soruşturmaya ve adlî soruşturma ve kovuşturmaya zarar verebilecek nitelikteki veya yetkili makamlar tarafından gizlilik derecesi verilmiş bilgi ve belgeler, gizli bilgi ve belge olarak kabul edilir.

Devlet sırrının kurallara uygun olarak saptanması sürelidir. Dolayısıyla bu bilginin sır niteliğini sürdürüp sürdürmediğini belirli aralıklarla denetlemek gerekmektedir²⁶². Nitekim Devlet Sırrı Kanunu Tasarısı'nın 7. maddesinde "süre" başlığı altında bu husus düzenlenmektedir. Buna göre; devlet sırrı niteliği süreli veya süresiz olarak verilebilir. Süreli verilen gizlilik derecelerinin süreleri her bilgi ve belgenin üzerinde belirtilir, bu süre yetmiş beş yılı geçemez. Devlet sırrı niteliği veya süreleri Devlet Sırrı Kurulu tarafından her zaman değiştirilebilir veya kaldırılabilir. Süresi belirtilmeyen devlet sırrı niteliği on yılda bir; on yıldan fazla süreli olanlar beş yıllık sürelerle gözden geçirilir. Süresiz devlet sırrı niteliğine sahip bilgi ve belgeler, Devlet Sırrı Kurulu tarafından aksi kararlaştırılmadıkça elli yıl sonra bu niteliklerini kaybeder.

2. Türk Ceza Kanunu

Bilgi Edinme Kanunu'nun devlet sırrını belirleyen unsurları ile Türk Ceza Kanunu'nun unsurları birbirinden farklıdır. Türk Ceza Kanunu'nda devletin güvenliği, iç ve dış siyasal menfaatleri öngörülürken, Bilgi Edinme Kanunu'nda dış ilişkiler gibi daha geniş bir kavrama yer verildiği ve devlet sırrı kapsamının genişletildiği, buna karşılık açıklanması halinde açıkça zarar

²⁶¹ AKYILDIZ, s. 47.

²⁶² ÖZEK, s. 69.

verecek biçimde daraltıcı bir unsurun göz önünde tutulduğu görülmektedir²⁶³. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 326. maddesi devlet sırrını, devletin güvenliğine, iç veya dış siyasal yararlarına ilişkin belge veya vesikaları olarak tanımlamakta, 330. maddesi ise gizli bilgileri, devletin güvenliği, iç veya dış siyasal yararları bakımından niteliği itibarıyla gizli kalması gereken bilgiler olarak tanımlamaktadır.

Devletin güvenliği, devletin varlığının korunması, tehlikeyle karşı karşıya bırakılmaması demektir. Devletin varlığını tehlikeye düşürebilecek nitelikteki eylemler devletin güvenliğini ihlâl eder. Devletin bir büyük örgütlenme olarak yararları ile güvenliği arasında da sıkı bir ilişki vardır. İç ve dış yararlarını koruyamayan devletin güvenliği de tehlikeye düşebilir. Devletin yararları arasında sadece siyasal olanlar devlet sırlarına karşı suçları oluşturmaktadır²⁶⁴.

TCK'nın 326. maddesindeki devlet güvenliğine ilişkin belgeler suçunun oluşması için belgelerin bir sırrı ihtiva etmesi zorunlu değildir. Burada korunan şey sır değil, devletin güvenliğine ve siyasal menfaatlerine ilişkin belgelerdir²⁶⁵. TCK'nın 327. maddesinde ise devletin güvenliği, iç veya dış siyasal yararları bakımından niteliği itibarıyla gizli kalması gereken bilgileri temin etme suçu düzenlenmiştir. Bu maddeye göre gizli kalması gereken bilgi, gizli tutulması zorunlu olan, sır mahiyetindeki bilgidir. Herkes tarafından kolaylıkla ulaşılması mümkün olan bilgiler gizli kalması gereken bilgi değildir²⁶⁶.

²⁶³ BAYRAKTAR, Sır Kavramı, s. 10.

²⁶⁴ GÜNEY Niyazi-ÖZDEMİR Kenan-BALO Yusuf Solmaz, Türk Ceza Kanunu, Ankara 2004, s. 903.

²⁶⁵ ARSLAN Çetin-AZİZZAĞAOĞLU Bahattin, 5238 sayılı "Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" ve 5377 sayılı "Türk Ceza Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda Yapılan Değişiklik Eki ve Açıklaması, Ankara 2005, s. 1288.

²⁶⁶ ARSLAN-AZİZZAĞAOĞLU, s. 1291.

TCK'nın 329. maddesinde devletin güvenliği, iç veya dış siyasal yararları bakımından niteliği itibariyle gizli kalması gereken bilgileri açıklamak fiili cezalandırılmaktadır. Burada da bilginin sır olması gerekir. Ayrıca bu maddede diğer maddelerden farklı olarak taksir sonucu fiilin işlenmesine neden olunması da cezalandırılmaktadır. TCK'nın 330. maddesinde gizli kalması gereken bilgileri açıklama suçu, 333. maddesinde devlet sırlarından yararlanma suçu, 334. maddesinde yasaklanan bilgileri temin etme suçu, 336. maddesinde yasaklanan bilgileri açıklama suçu ve 339. maddesinde devlet güvenliği ile ilgili belgeleri elinde bulundurma suçu düzenlenmiştir.

Devlet sırrına ilişkin bilgi veya belgeleri yok etmek, tahrip etmek veya bunlar üzerinde sahtecilik yapmak veya geçici de olsa, bunları tahsis olundukları yerden başka bir yerde kullanmak, temin etmek, açıklamak fiilleri, Türk Ceza Kanunu'nda ağır şekilde cezalandırılmaktadır. Ceza kanununda ağır yaptırımları olan devlet sırrı kavramının sınırlarının dar ve belirgin olarak saptanmış olması gerekmektedir. Aksi takdirde bilgi edinme hakkını zayıflatıcı hatta ortadan kaldırıcı etkiler yaratabilecektir. Dolayısıyla devlet sırrı konusunda Bilgi edinme Hakkı Kanunu'nun ve Devlet Sırları Hakkında Kanun Tasarısı'nın yeterli olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir²⁶⁷.

İspanyol Ceza Kanunu, sadece ulusal savunmaya ilişkin bilgilerin devlet sırrına konu olacağını öngörmektedir. Portekiz Ceza Kanunu çok belirgin olarak devlet sırrı alanlarını belirlemiştir. Alman Ceza Kanunu da dış güvenlik açısından tehlike oluşturabilecek bilgilerin devlet sırrı olabileceğini belirtmiştir²⁶⁸. Dolayısıyla dünya ülkelerinde devlet sırrı kavramı ceza kanunlarında daha somut olarak belirlenmiştir.

²⁶⁷ BAYRAKTAR, Sır Kavramı, s. 11.

²⁶⁸ CİHANER, s. 65.

3. Ceza Muhakemesi Kanunu

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 47. maddesine göre, devlet sırrı, açıklanması, devletin dış ilişkilerine, milli savunmasına ve milli güvenliğine zarar verebilecek; anayasal düzeni ve dış ilişkilerinde tehlike yaratabilecek nitelikteki bilgiler olarak tanımlanmaktadır.

Söz konusu madde ile devlet memurları ve diğer kamu görevlilerinin, görevleri nedeniyle öğrendikleri ve saklamakla yükümlü oldukları devletin güvenliği veya temel dış yararlarına ilişkin sırlar, başka bir deyişle devlet sırları konusunda hangi koşullarda tanıklık yapabilecekleri hükme bağlanmaktadır²⁶⁹.

Kural olarak bir suçla ilişkin bilgiler, devler sırrı olduğu bahanesiyle mahkemeye karşı gizli tutulamayacaktır. Alt sınırı beş yıl ve daha fazla olan suçlarla ilgili olarak edinilmiş bir bilgi var ise bu bilginin devlet sırrı olduğu gerekçesiyle açıklanmaması mümkün olmayacaktır. Artık devlet sırrı niteliğindeki bir konuda tanıklık yapmak mümkün ise de bu her suç bakımından kabul edilmemiştir. Söz konusu suç beş yıl ve daha fazla hapis cezasını gerektiriyor olmalıdır²⁷⁰.

Devlet sırrı niteliği taşıyan bilgilerin açıklanması ile devletin güvenliğinin tehlikeye düşme riski bulunmaktadır. Böyle bir ihtimali düşünen kanun koyucu bir suçla ilgili olan bilgilerin, devlet sırrı niteliği taşıması halinde, devletin güvenliğini tehlikeye düşürmemek için, tanığın mahkeme salonunda aleni olarak değil, sadece mahkeme hâkimi veya heyeti tarafında dinlenebileceğini düzenlemiştir. Hatta bu dinleme sırasında zabıt kâtibinin dahi olmayacağı belirtilmiştir. Dolayısıyla mahkeme suç konusu olay hakkında devletin güvenliğini tehlikeye atmadan vicdani kanaatini

²⁶⁹ YAŞAR Osman, Uygulamalı ve Yorumlu Ceza Muhakemesi Kanunu, Ankara 2005, s. 297; NOYAN Erdal, Ceza Muhakemesi, Ankara 2005, s. 201.

²⁷⁰ ÖZBEK Veli Özer, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2006, s. 615.

oluşturabilecektir. Bu bilgilerden de sadece suçun açıklığa kavuşturulmasına yetecek kadar olan kısmı tutanağa geçirilecektir²⁷¹.

Maddenin son fıkrasında Cumhurbaşkanı açısından ayrı bir düzenleme getirilmiş, bir bilginin devlet sırrı olup olmadığı hususunda ve mahkemeye bildirilmesi konusunda takdir yetkisinin Cumhurbaşkanı'nda olduğu belirtilmiştir²⁷². Devlet sırrı konusunda takdir yetkisini kullanabilen Cumhurbaşkanı, devlet sırrı niteliği olmayan tanıklıkta, görev yaptığı makam ve taşıdığı sıfat unutulurken genel anlamda tanıklık statüsüne konulmaktadır. Bu nedenle bu hüküm uygun mütalaa edilemez²⁷³. Ayrıca, bu hüküm Anayasamızın 10. maddesinde düzenlenen eşitlik ilkesine de aykırılık teşkil etmektedir.

Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 125. maddesinde içeriği devlet sırrı niteliğindeki belgelerin mahkemece incelenmesi hükme bağlanmıştır. Buna göre, bir suç olgusuna ilişkin bilgiler, devlet sırrı olarak mahkemeye karşı gizli tutulamayacaktır. Bu düzenlemede de anlaşılabileceği üzere kanun koyucu adil yargılanma hakkının tam olarak yerine getirilebilmesi açısından hâkimleri devlet sırrı ile ilgili konularda istisna tutmuştur. Bu düzenlemelerle bir taraftan devlet sırrı korunmuş, diğer taraftan da bir suç olgusuna ilişkin bilgilerin devlet sırrı gerekçesiyle mahkemeden gizlenmesi önlenmeye çalışılmıştır²⁷⁴.

4. Devlet Memurları Kanunu

657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nda, memurların bilgi ve belge vermesini önleyici birtakım düzenlemeler bulunduğu görülmektedir. Her şeyden önce Devlet Memurları Kanunu'nun 48. maddesi memuriyete giriş şartlarını belirtirken “devlet sırlarını açığa vurma suçlarından dolayı hükümlü

²⁷¹ ÖZBEK Veli Özer, İzmir CMK Şerhi, Ankara 2005, s. 181.

²⁷² ÖZBEK, Ceza Muhakemesi, s. 617.

²⁷³ YURTCAN Erdener, Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu ve Yorumu, İstanbul 2005, s. 36.

²⁷⁴ GÜLLEROĞLU Gökçe Su, “Sır Kavramı ve Gizlilik Anlaşmalarının Hukuki Boyutu”, HDD, Nisan-Mayıs-Haziran 2006, s. 81.

bulunmamak” durumunu ifade etmiştir. Söz konusu suç memuriyet görevini ifa sırasında işlenirse Devlet Memurları Kanunu’nun 98. maddesinin (b) fıkrası uyarınca memuriyet görevine son verilmesi gerekecektir. Ayrıca aynı kanunun 125. maddesinin (e) fıkrasının (h) bendi, devlet sırrı niteliği taşımamakla beraber idare makamlarınca gizli nitelendirilmesi yapılan bilgi ve belgelerin açıklanmasını da devlet memurluğundan çıkarma cezasını gerektiren bir fiil olarak nitelendirmiştir.

657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nun 125. maddesinin (d) fıkrasının (g) bendine göre, yetkili olmadığı halde basına, haber ajanslarına veya radyo ve televizyon kurumlarına bilgi ve demeç vermek disiplin cezasını gerektiren bir fiildir. Bu düzenlemede, verilen bilgi ve belgenin devlet sırrı niteliği taşıması veya idare tarafından gizli nitelendirilmesi yapılmış olmasının bir önemi yoktur. Dolayısıyla bu fiil bakımından verilen bilginin niteliği dikkate alınmaz. Bu düzenleme ile memurların, basın organlarına idari konularda kurumun resmi açıklaması dışında bir açıklama yapması önlenmek istenmiştir²⁷⁵.

5. Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü

Anayasamızın 95. maddesinde; Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin çalışmalarını, kendi yaptığı İçtüzük hükümlerine göre yürüteceği hükme bağlanmaktadır. Bu hükme dayanılarak çıkarılan TBMM İçtüzüğü’nde, devlet sırrı ile ilgili düzenlemelere yer verilmiştir. İçtüzüğün 32. maddesine göre; kapalı oturum yapılması, görüşmelerin sır olarak saklanmasına söz vermek anlamına gelmektedir. Yine içtüzüğün 70. maddesinde; kapalı oturum sırasındaki görüşmeler hakkında, kapalı oturumda bulunanlar ve bulunma hakkına sahip olanlar tarafından hiçbir açıklama yapılamayacağı ve bunların devlet sırrı olarak saklanacağı belirtilmiştir.

²⁷⁵ SEZGİNER, İdari Belge, s. 330.

Anayasamızın 98. maddesine göre; soru, Meclis araştırması ve genel görüşme ile ilgili önergelerin verilme şekli ve kapsamı ile cevaplandırılma, görüşme ve araştırma yöntemleri Meclis İçtüzüğü ile düzenlenir. İçtüzüğün 105. maddesinde; devlet sırları ile ticari sırların meclis araştırmasının kapsamı dışında olduğu belirtilmiştir. Tüzüğün bu maddesinde belirtilen devlet sırrı kavramındaki belirsizlik, TBMM Yolsuzlukları Araştırma Komisyonu’nu işlemez hale getirmektedir. Nitekim komisyon başkanı bu konu ile ilgili olarak çalışmalarına ışık tutacak bir kısım bilgi ve belgeye söz konusu hüküm gerekçe gösterilerek ulaşamadıklarını ifade etmektedir²⁷⁶.

D. Devlet Sırrının Tespiti

Devlet Sırrı Kanunu Tasarısı’nın 6. maddesi, devlet sırrını belirlemek üzere Devlet Sırrı Kurulu oluşturulacağını düzenlemektedir. Bilgi ve belgelere devlet sırrı niteliğini verme yetkisi, Başbakan’ın başkanlığında; Adalet, Milli Savunma, İçişleri ve Dışişleri bakanlarından oluşan Devlet Sırrı Kurulu’na aittir. Devlet Sırrı Kurulu, Başbakanın daveti üzerine toplanır. Devlet Sırrı Kurulu’nun çalışma esas ve usulleri Kurul tarafından belirlenir. Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Bakanlar, Milli Güvenlik Kurulu, kendi görev alanlarına ilişkin bilgi ve belgelerin devlet sırrı olarak belirlenmesini Devlet Sırrı Kurulu’na doğrudan teklif edebilirler. Diğer kamu kurum ve kuruluşları ise kendi görev alanlarına giren bilgi ve belgelerin devlet sırrı olarak belirlenmesini bağlı, ilgili veya ilişkili bulundukları bakanlıklar aracılığıyla Devlet Sırrı Kuruluna teklif edebilirler. Cumhurbaşkanı bilgi ve belgelerin devlet sırrı niteliğini kendisi takdir eder.

İdari gücün takdirine bırakılmış sır belirleme yetkisi, siyasi iktidara, hukuka aykırı eylemleri sır olarak nitelendirme hakkının tanınması anlamına

²⁷⁶ ZENGİN, s. 52-53.

gelmektedir. Günümüzde, idari gücün iradesi ile sır alanı yaratma olanağını öngören bir sistem henüz yoktur²⁷⁷.

İtalya'da bir sırrın devlet sırrı özelliğini taşıyabilmesi için, Başbakanın teklifi ve millet meclisinin onaması gerekmektedir²⁷⁸. Fransa'da devlet sırlarının tespitinde etkili bir yöntem benimsenmiştir. Buna göre belgelere zararlılık testi uygulanmaktadır. Zararlılık testinin amacı, belgenin açıklanması halinde gözle görülür bir zarara neden olabileceğinin ispatlanmasıdır. İspat edilememesi durumunda kurum bilgiyi açıklamak zorundadır. Bu sistem devlet sırlarının tespitinde, devletin güvenliği ile kişi özgürlüğü arasında dengeyi sağlayacak en uygun sistemdir²⁷⁹.

IV. ÜLKENİN EKONOMİK ÇIKARINA İLİŞKİN BİLGİ VE BELGELER

Bilgi edinme hakkının istisnalarından bir diğeri ise ülkenin ekonomik çıkarlarına ilişkin bilgi veya belgelerdir. BEHK'nın 17. maddesine göre, açıklanması ya da zamanından önce açıklanması durumunda ülkenin ekonomik çıkarlarına zarar verecek veya haksız rekabet ve kazanca sebep olacak bilgi ve belgeler istisna kapsamındadır. Örneğin, paranın devalüe edilmesi konusundaki bir hükümet planının önceden herkes tarafından bilinmesi, hem paradan kaçışı hızlandırıp kargaşa doğurur hem de spekülörlere haksız kazanç sağlar ve bu politikadan beklenen amaca ulaşamaz²⁸⁰.

Bilgi ve belgelerin sınırlama kapsamında olması için açıklanması ya da zamanından önce açıklanması halinde, ülkenin ekonomik çıkarlarına zarar vermesi veya haksız rekabet ve kazanca sebep olması gerekmektedir. Ancak madde düzenlemesinde ülkenin ekonomik çıkarı, haksız rekabet ve haksız kazancın tanımları yapılmadığı görülmektedir.

²⁷⁷ ÖZEK, s. 70.

²⁷⁸ BAYRAKTAR, Bilgi Edinme, s. 116.

²⁷⁹ ZENGİN, s. 60.

²⁸⁰ KAYA, Bilgi Edinme, s. 260-261.

Ülkenin ekonomik çıkarları, ülkenin yararlandığı iç ve dış kaynaklarının yeterlilik ve sürekliliği ile bunların ürünlerini işleyen, endüstriyel kapasitesini, üretici insan gücünü, dış ticaret dengesini, ulaştırma imkân ve kolaylıklarını, ekonomik kurum, sistem ve siyasetini kapsamaktadır²⁸¹. Bilgi veya belgenin istisna kapsamına girebilmesi için niteliği itibariyle ülkenin ekonomik çıkarlarına ilişkin olması gerekir. Bu ise oldukça geniş bir kavramdır. Bilgi ve belgelerin bu kapsamda olduğunun ileri sürülmesi mümkün olsa bile maddenin dar yorumlanması gerekir. Bilgi ve belgenin dolaylı olarak ülkenin ekonomik çıkarını etkilediğinin kabulü durumunda istisna kapsamında sayılmamalıdır. Ayrıca kurum ve kuruluşların ekonomik çıkarları ile ilgili olan bilgi ve belgelerin de belirtilen nedenlerle erişime açık olması gerekir. BEDK'nın da ülkenin ekonomik çıkar ifadesini dar yorumladığı görülmektedir²⁸².

Türk Ticaret Kanunu'nun 56. maddesinde haksız rekabet tanımlanmıştır. Buna göre; "Haksız rekabet, aldatıcı hareket ve hüsnüniyet kaidelerine aykırı sair suretle iktisadi rekabetin her türlü suistimalidir." Dolayısıyla haksız rekabet ve kazanca ilişkin bilgiler, kamu kurum ve kuruluşlarında bulunan ve şirketlerin ticari faaliyetlerine ilişkin bilgi ve belgelerdir. BEDK'nın haksız rekabet ve kazanca ilişkin bilgi ve belgelere yaklaşımını ortaya koyan bir kararı henüz bulunmamaktadır²⁸³.

BEDK bir kararında, başvuru sahibinin talep ettiği bilgi ve belgelerden alınan cihazların marka ve modelleri ile bu cihazların hangi noktadaki diğer cihazlara bağlı olarak çalıştığı bilgisinin, ülkenin ekonomik çıkarı istisnasına girdiğinden bahisle bilgi edinme hakkı kapsamında olmadığına karar vermiştir²⁸⁴. BEDK bir diğer kararında da altın madeni işletmesinin neden olduğu çevre kirliliğine ilişkin bilgilerin kamuyu yakından ilgilendiren ve açıklanması halinde devletin ekonomik menfaatlerine zarar verecek bilgiler

²⁸¹ ZENGİN, s.124.

²⁸² AL, s. 115.

²⁸³ AL, s. 116.

²⁸⁴ BEDK, KT 11.02.2005, KS 2005/80, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 01.05.2008.

kapsamında değerlendirilemeyeceği gerekçesiyle başvuru sahibine verilmesi gerektiğine karar vermiştir²⁸⁵.

V. İSTİHBARATA İLİŞKİN BİLGİ VE BELGELER

Sivil ve askeri istihbarat birimlerinin görevleri ve faaliyetleri ile ilgili bilgi veya belgeler de BEHK'nın kapsamı dışındadır. Burada hem sivil hem de askeri istihbarata ilişkin bilgi veya belgeler, bilgi edinme hakkının istisnasını teşkil etmektedir. Ancak bu bilgi veya belgeler, kişilerin çalışma hayatını ve meslek onurunu etkileyecek nitelikte ise bu belgeler istihbarata ilişkin olsa bile bilgi edinme hakkı kapsamı içindedir²⁸⁶. Bu durumda bilgi edinme hakkının kullanılması için başvuruların bizzat ilgilisi veya konuya ilişkin olarak düzenlenen özel vekâletname ile yetkilendirilmiş olmak koşulu ile vekili tarafından yapılması, kişilerin çalışma hayatını ve meslek onurunu etkileyici nitelikte olan ve ilgilisi hakkında bir işleme dayanak teşkil etmek üzere işlenmiş veya değerlendirilmiş bilgi veya belgelerden olması, bu başvurunun araştırma veya soruşturmanın yapılmasını talep eden kurum veya kuruluşun bilgi edinme birimine yapılması gerekmektedir (Yönetmelik m. 29).

İstihbarat kelime anlamı olarak bilgi toplama, haber alma anlamına gelmektedir. Genel olarak istihbarat, hemen veya gelecekte olması muhtemel gelişmelerde veya plan, politika veya harekâtın saptanması ve yerine getirilmesinde, bir veya birden fazla ülkeyi ve bölgeyi ilgilendiren, elde edilebilir bütün bilgilerin toplanması, değerlendirilmesi, analizi, birleştirilmesi veya yorumudur²⁸⁷.

²⁸⁵ BEDK, KT 22.06.2005, KS 2005466, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 01.05.2008.

²⁸⁶ HIZ-YILMAZ, s. 16-17.

²⁸⁷ Dictionary of United States Military Terms For Joint Usage, Joint Usage, Joint Chiefs of Staff, Jerrold L. Walden, "The EIA: A Study in The Arrogation of Administrative Powers", The George Washington Law Review, Volume 39, Number 1, October 1970, s. 66, Nakleden Tayfun Akgüner, 1961 Anayasasına Göre Milli Güvenlik Kavramı ve Milli Güvenlik Kurulu, İstanbul Üniversitesi, Yayın No: 3162, İstanbul 1983, s. 137-138.

Devlet tarafından satın alınan silah veya güvenlik teçhizatları konusunda, çeşitli teknik ve sınaî sırların açıklanması, sivil ve askeri istihbarat birimlerinin görev ve faaliyetlerine ilişkin bilgi ve belgelere ilişkin olduğundan BEHK hükümleri kapsamı dışında kalmaktadır²⁸⁸.

Sivil ve asker kişilerin görev ve faaliyet alanlarına girmeyen bilgi ve belgeler ise BEHK kapsamındadır. Nitekim BEDK bir kararında, Hava Astsubay Meslek Yüksek Okulu öğrencisi iken okula giriş koşullarını taşımadığından bahisle ilişkisi kesilen kişinin okuldan çıkarılma ve hakkındaki güvenlik soruşturmasının olumsuz çıkma nedenlerinin neler olduğuna ilişkin talebi, 4982 sayılı Kanunun 18. maddesi gereğince talep edilen bilgi ve belgelerin okulundan ilişkisinin kesilmesine neden oldukları göz önünde tutularak, anılan bilgi ve belgelerin erişime açılmasına karar vermiştir²⁸⁹.

BEDK başka bir kararında, Uzman Jandarma Okulundan ilişkisinin kesilmesine neden olan bilgi ve belgelerin verilmesi talebini, Yönetmeliğin 29. maddesinde belirtilen “Ancak, bu bilgi ve belgeler kişilerin çalışma hayatını ve meslek onurunu etkileyecek nitelikte ise, istihbarata ilişkin bilgi ve belgeler bilgi edinme hakkına konu olurlar” hükmü karşısında, talep edilen bilgi ve belgelerin başvuru sahibine verilmesine karar vermiştir²⁹⁰.

VI. İDARİ SORUŞTIRMALARA İLİŞKİN BİLGİ VE BELGELER

İdari soruşturmaya ilişkin bilgi veya belgelerden, açıklanması ya da zamanından önce açıklanması halinde zarar doğurma ihtimali bulunanlardan BEHK’nın 19. maddesinde tahdidi olarak sayılan haller istisna kapsamındadır²⁹¹. Ancak burada önemli olan sadece idari soruşturmanın devam ettiği zaman sürecinde ve maddede sayılan gerekçeler ile bilgi edinme hakkı kapsamına istisna getirildiği hususudur. İdari soruşturma

²⁸⁸ İNAL, s. 25.

²⁸⁹ BEDK, KT 21.03.2007, KS 2007/236.

²⁹⁰ BEDK, KT 20.09.2004, KS 2004/104, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 01.05.2008.

²⁹¹ KAYA, Bilgi Edinme, s. 262.

tamamlandıktan sonra bu maddeye dayanılarak bilgi veya belgeye erişim engellenememektedir²⁹².

BEHK'nın 19 maddesine göre; "Kurum ve kuruluşların yetkili birimlerince yürütülen idari soruşturmalarla ilgili olup, açıklanması veya zamanından önce açıklanması hâlinde; kişilerin özel hayatına açıkça haksız müdahale sonucunu doğuracak, kişilerin veya soruşturmayı yürüten görevlilerin hayatını ya da güvenliğini tehlikeye sokacak, soruşturmanın güvenliğini tehlikeye düşürecek, gizli kalması gereken bilgi kaynağının açığa çıkmasına neden olacak veya soruşturma ile ilgili benzeri bilgi ve bilgi kaynaklarının temin edilmesini güçleştirecek bilgi veya belgeler, bu Kanun kapsamı dışındadır."

Kural bilgi edinme hakkının varlığı olduğuna göre BEHK'nın 19. maddesinde sayılan bilgi ya da belgeler dışındaki bilgi ve belgeler idari soruşturmaya ilişkin de olsalar kanun kapsamındadırlar²⁹³.

Soruşturma dosyasında yer alan, tanık isimlerinin, tanık ifade tutanaklarının ve tanıkların kimliklerinin tespitine imkân sağlayacak bilgiler, 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun 19. maddesinde belirtilen kişilerin veya soruşturmayı yürüten görevlilerin hayatını ya da güvenliğini tehlikeye sokacak nitelikte olduğundan erişime açılmayacaklardır²⁹⁴.

BEDK bir kararında, kınama cezasına dayanak teşkil eden soruşturma raporu ile dosyanın her türlü eklerinin istenilmesi talebi hakkında, soruşturma dosyasında yer alan; öğrencilerin isimlerinin, öğrencilerin yazılı ifade tutanaklarının ve ifade tutanaklarının 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun 19. maddesinin (a), (b) ve (d) bentleri gereği olarak erişime açılmayacaklarına; erişime açılmayan bilgi ve belgeler çıkartıldıktan sonra

²⁹² HIZ-YILMAZ, s. 108.

²⁹³ ANLAR, s. 107.

²⁹⁴ BEDK, KT 14.05.2008, KS 2008/441.

soruşturma dosyasının ekleriyle birlikte erişimine açılması gerektiğine karar vermiştir²⁹⁵.

BEDK diğer bir kararında, hastanın şikâyeti üzerine doktor hakkında başlatılan soruşturma dosyasının, müşteki dışındaki kişilerin ifadeleri ile bu kişilerin kimliklerinin tespitine imkân sağlayacak her türlü bilginin 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun 19. maddesinin (b) ve (d) bentleri gereği olarak ve 9. maddesi uyarınca çıkarılmak suretiyle erişime açılması gerektiğine karar vermiştir²⁹⁶.

VII.ADLİ SORUŞTURMA VE KOVUŞTURMAYA İLİŞKİN BİLGİ VE BELGELER

Kişilerin, günlük yaşamlarını, kişisel özgürlüklerini ve mülkiyetlerini yakından ilgilendiren suçlulukla mücadele konusunda yetkili makamların yaptığı işlemleri öğrenme hakkı bulunmaktadır. Ancak suçlulukla mücadele çerçevesinde adli soruşturma ve kovuşturmaya ilişkin bilgi ve belgelerin gizli olması zorunluluk gereğidir²⁹⁷.

BEHK'da adli soruşturma ve kovuşturmaya ilişkin bilgi veya belgeler, idari soruşturmaya ilişkin bilgi veya belgelere paralel olarak düzenlenmiştir. Adli soruşturma ve kovuşturmaya ilişkin bilgi veya belgelerden, açıklanması veya zamanından önce açıklanması halinde zarar doğurma ihtimali bulunanlardan Kanun'da sayma yoluyla belirtilenler, bilgi edinme hakkının kapsamı dışında tutulmuştur²⁹⁸. BEHK'nın 20. maddesine göre, suç işlenmesine yol açacak, suçların önlenmesi ve soruşturulması ya da suçluların kanuni yollarla yakalanıp kovuşturulmasını tehlikeye düşürecek, yargılama görevinin gereğince yerine getirilmesini engelleyecek, hakkında

²⁹⁵ BEDK, KT 05.03.2008, KS 2008/196.

²⁹⁶ BEDK, KT 05.10.2007, KS 2007/1089.

²⁹⁷ KAYA, Bilgi Edinme, s. 263.

²⁹⁸ ADALI, s. 147-148.

dava açılmış bir kişinin adil yargılanma hakkını ihlâl edecek nitelikteki bilgi veya belgeler bilgi edinme hakkı kapsamı dışındadır.

Ayrıca maddenin 2. fıkrasında 04.04.1929 tarihli ve 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, 18.06.1927 tarihli ve 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, 06.01.1982 tarihli ve 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu ve diğer özel kanun hükümlerinin saklı olduğuna yer verilmiştir. Bu fıkra da yer verilen diğer özel kanun hükümlerinin saklı olduğu ifadesi doktrinde eleştirilmiştir. “Bu tür bir ifade her türlü netlikten uzaktır ve açıkça belirlenmemiş ve kapsamının tespiti bütünüyle yetkili makamların takdirine bırakılmış ibare, hem Kanun yapma tekniği bakımından isabetsizdir, hem de bu içeriği ile potansiyel bir Anayasaya uygunluk problemini bağrında taşımaktadır.”²⁹⁹

Devletin veya iddia makamının şüphelerinin kuvvetlenip bir kişiye suç isnat etmesi ile başlayan ve şüphenin yenilmesine kadar devam eden iddia faaliyeti adli soruşturma veya ceza soruşturması olarak adlandırılmaktadır. Adli soruşturma, ceza hukuku normlarından birinin tipine uygun bir hareketi, belli bir kişinin işlemiş olduğunu iddia etmeye yetecek kadar kuvvetli şüphe, belli bir kişi üzerinde yoğunlaştığında iddia makamı tarafından o kişiye suç isnadında bulunulması ile başlar. Dolayısıyla kovuşturmanın başlamasıyla elde edilecek bilgi ve belgeler bilgi edinme hakkı kapsamı dışındadır³⁰⁰. Kovuşturma sanığa suç isnadının yapılmasından sonraki aşama olup daha dar kapsamlıdır. Soruşturma ise, daha geniş bir kavram olup her aşamayı kapsamaktadır³⁰¹.

²⁹⁹ GEMALMAZ Mehmet Semih-GEMALMAZ Haydar Burak, Ulusalüstü İnsan Hakları Standartları Işığında Türkiye’de Bilgi Edinme Düşünce-İfade ve İletişim Mevzuatı, İstanbul 2004, s. 257.

³⁰⁰ ZENGİN, s. 122.

³⁰¹ ÜZELTÜRK Sultan, 1982 Anayasası ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesine göre Özel Hayatın Gizliliği Hakkı, Mayıs 2004, s. 67.

BEDK, talep edilen müfettiş raporlarının hazırlık soruşturması tamamlanana kadar gizli tutulması gerektiğine karar vermiştir³⁰². BEDK diğer bir kararında, Cumhuriyet Başsavcılığı'nca verilen takipsizlik kararına ilişkin evrakın 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 143. maddesi kapsamında bulunan bir hazırlık soruşturması evrakı olması nedeniyle, Kanun'un 20. maddesinin ikinci fıkrasındaki istisna kapsamında olduğuna karar vermiştir³⁰³.

BEDK, savcılık tarafından gizli oldukları kanaati ile soruşturulan belgelerin, kurumla ilgili olup olmadığı, kurumla ilgili ise gizli belge olup olmadığı, gizli ise müvekkilinin elinde bulunmasında devletin güvenliği açısından tehlike olup olmadığı bilgilerinin istenilmesi hakkında, 4982 sayılı Kanun'un 20. maddesi hükmü karşısında erişime açılmalarının mümkün olmadığına karar vermiştir³⁰⁴.

Davanın hazırlık soruşturması aşamasında gözaltına alınan kişilerin sağlık muayenelerine ilişkin raporlarının verilmesi, 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun 20. maddesi gereğince sadece talep edilen belgenin adli soruşturmaya dair olduğundan bahisle başvurunun reddedilmesine gerekçe teşkil etmez. Adli soruşturmaya ilişkin bilgi ve belgelerden, açıklanması veya zamanından önce açıklanması halinde Kanun'un 20. maddesinde belirtilen hallerden en az birini netice verecek nitelikte olanlar ancak bu Kanun kapsamı dışında değerlendirilecektir. Aksi takdirde talep edilen bilgi veya belgenin adli soruşturma kapsamında olmasının, o bilgi veya belgenin 4982 sayılı Kanun kapsamı dışında kalmasına tek başına sonuç verebilecek nitelikte bir gerekçe olarak kabul edilmesi mümkün değildir³⁰⁵.

Tam yargı davası neticelenmiş ise, dava neticesinde İdarenin tazminat ödemiş olması sebebiyle tazminatla ilgili olarak hangi kamu görevlisine rücu

³⁰² BEDK, KT 11.02.2005, KS 2005/79, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 20.04.2007.

³⁰³ BEDK, KT 01.11.2004, KS 2004/165, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 20.04.2007.

³⁰⁴ BEDK, KT 09.01.2008, KS 2008/13.

³⁰⁵ BEDK, KT 11.07.2007, KS 2007/703.

edilmiş olduğu bilgisi ile rücu edilmemiş ise edilmeme gerekçesinin bildirilmesi talebi, 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun 20. maddesinde belirtilen istisna hallerine girmeyecektir³⁰⁶.

VIII. ÖZEL HAYATIN GİZLİLİĞİ İLE İLGİLİ BİLGİ VE BELGELER

A. Özel Hayat Kavramı

Kişilik hakkı, kişinin toplum içindeki saygınlığını ve kişiliğini serbestçe gelişmesini temin eden öğelerin tümü üzerindeki haklardır. Bu açıdan, kişinin onur ve saygınlığının toplum içinde kaybolmasına sebep olacak tüm saldırılar, kişilik hakkına saldırı olarak kabul edilecektir. Kişiyi kişi yapan değerlere karşı yapılabilecek tüm saldırıları bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Kişilik hakkı, tek ve bütün bir çerçeve kavram olup, kişiye ilişkin korunan tüm haklar, değerler ve varlıklar bu bütünü oluşturur. Kişinin özel yaşamı da kişilik hakkı kapsamındadır. Bu nedendir ki, özel hayata saldırıların hukuka aykırılığını belirleyen özel normlar bulunmasa dahi kişilik haklarını koruyan normlar özel yaşam açısından da güvence oluşturmaktadır³⁰⁷.

Özel hayat kişinin gizli tutmakta çıkarının bulunduğu hususlardır³⁰⁸. Başka bir deyişle özel hayat, kişinin sadece kendisini ilgilendiren, bireysel ilişkileri ve varlığıdır. Bu ilişkilerin sonuçları sadece söz konusu kişileri etkilediği için buna başkalarının müdahale etmesi hoş karşılanmaz. Kişinin toplum içinde özerk bir varlık olarak yaşayabilmesi için onun özel hayatına ilişkin bilgiler korunmaktadır. Bilindiği üzere kamu yönetimleri, bireylere ait ve onlara ilişkin çok sayıda bilgiye sahiptir. Bu bilgilerin üçüncü kişiler tarafından bilinmesi kişi temel hak ve hürriyetleri ile kişinin özel yaşamına bir zarar verebileceği gibi onun bağımsızlığını da zedeleyebilir. Kişiler üzerindeki olası

³⁰⁶ BEDK, KT 02.05.2007, KS 2007/403.

³⁰⁷ ÖZEK, s. 244.

³⁰⁸ ÖZEK, s. 245.

olumsuz etkileri ortadan kaldırmak için özel hayatın gizliliği kurumlaştırılmıştır. Özel hayatın gizliliği kapsamına kişinin mal varlığı, mali durumu, sağlık durumu ve benzeri bilgiler girmektedir³⁰⁹.

Özel hayat üç çemberden oluşmaktadır. Çekirdek benlik de denilen en iç çember, kişinin hiçbir kimseyle paylaşmadığı mutlak sırları, onun en gizli duygularını, düşüncelerini, ümitlerini, korkularını içine alır. İkinci çember kişinin kural olarak en yakınlarına açacağı nisbi sırlarını içerir. En dışta yer alan üçüncü çember ise kişinin herhangi bir kimseye açıklamaktan veya kamunun bilgisine sunmaktan çekinmediği konuları kapsar³¹⁰.

Kişinin maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına dayanan özel hayat, kişinin maddi ve manevi varlığının güvencesini oluşturmaktadır. Bu nedenle özel hayat ihlal edildiği takdirde, kişinin maddi ve manevi varlığını geliştirme hakkı da elinden alınmış olur³¹¹.

B. Özel Hayatın Gizliliği Kavramı

Özel hayatın gizliliği, bütün demokratik sistemlerde benimsenmiş bir anayasa hukuku ilkesidir. Bu kavram, genellikle kişinin üstünün, özel kâğıt ve eşyalarının aranmaması ve bunlara el konulamaması, konutuna girilememesi ve özel haberleşmelerinin gizliliğine dokunulamaması unsurlarını kapsamaktadır³¹². Özel hayatın gizliliği, kural olarak, sır sahibinin korunmasını talep edebileceği bir hak oluşturmaktadır³¹³. Esasen bilgi edinme hakkının en haklı sınırı özel yaşamın gizliliğidir. Gerçekten bireyin

³⁰⁹ EKEN, Tez, s. 16.

³¹⁰ ÖZSUNAY Ergun, Gerçek Kişilerin Hukuki Durumu, İstanbul 1974, s. 91-93.

³¹¹ GÜMÜŞ Ali Tarık, "Türk Anayasasında Kişinin Maddi ve Manevi Varlığını Koruma ve Geliştirme Hakkı", SÜHFD; C. 13, Sy. 2, Yıl: 2005, s. 157.

³¹² ÖZBUDUN Ergun, "Anayasa Hukuku Bakımından Özel Haberleşmenin Gizliliği", AÜHF Ellinci Yıl Armağanı, Ankara 1977, s. 265.

³¹³ ÖZEK, s. 246.

bilgi edinmesi ve özel hayatının gizliliği, bireyin güvenceleri ile bir bütündür. Birbiriyle çelişmemesi gerekir³¹⁴.

Çağdaş demokrasilerde bilgi edinme hakkı, demokratik sistemin sağlıklı işlerliğinin bir kuralı olarak kabul edilirken kişilik hakları, kişinin özel hayatı, kişiliğin geliştirilmesi de amaçlanmaktadır. Demokratik anayasaların tümünde olduğu gibi Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kişilik haklarını ve özel hayatın gizliliğini demokrasinin vazgeçilmez ögesi olarak kabul etmişlerdir³¹⁵. AİHS'nin 8. maddesi, bireyin özel yaşamının ve aile yaşamının gizliliğini kamusal müdahaleler karşısında garanti altına almaktadır. Söz konusu madde, özel yaşama ve aile yaşamına kapsamlı bir koruma getirmeyip sadece özel yaşamın ve aile yaşamının gizliliğine riayet hakkını garanti etmektedir³¹⁶.

Özel hayatın gizliliğinin korunması, demokratik gelişmiş toplumlarda özel yaşama gösterilmesi gereken saygının bir gereğidir. Birçok ülkede kişilerin siyasi, sosyal, dinsel, sendikal görüşlerinden dolayı fişlenmesi yasaktır. Özel hayatın gizliliği kapsamına, kişilerin ekonomik ve endüstriyel hayatlarına ilişkin bilgiler de girmektedir³¹⁷.

Örnek verilecek olursa 2006-2007 Eğitim-Öğretim Yılı Güz Yarıyılı 10. sınıf öğrencilerinin fizik ve matematik derslerinden aldıkları puanların, öğrenci ve öğretmenlerinin isimleri ile birlikte bildirilmesi özel hayatın gizliliği kapsamındadır³¹⁸. Ancak hastanede yapılan tedavinin, işlemlerin ve tetkiklerin kayıt edildiği hasta dosyasının istenilmesi ise özel hayatın gizliliği kapsamında değildir³¹⁹.

³¹⁴ ÖZEK, s. 64.

³¹⁵ ÖZEK, s. 243.

³¹⁶ ŞİMŞEK Oğuz, "4422 Sayılı Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Kanunu'nun 4. Maddesine Göre Kayıt ve Verilerin İncelenmesi ile Kişisel Nitelikli Verilerin Korunması", İBD, Yıl: 66, Sy. 1, Ocak 2001, s. 94-98.

³¹⁷ ŞENGÜL, Bilgi Edinme, s. 229.

³¹⁸ BEDK, KT 16.05.2007, KS 2007/498.

³¹⁹ BEDK, KT 07.02.2007, KS 2007/107.

C. Özel Hayatın Gizliliğinin İhlali

Özel hayatın gizliliğinin ihlali, kişinin gizli tutmakta çıkarının bulunduğu hayatının gizlilik niteliğinin ortadan kaldırılmasıdır. Bu niteliği ortadan kaldıran tüm fiiller, özel hayata saldırı niteliği taşımaktadır. Korunan özel hayat, herkes tarafından bilinmeyen, özel araştırma ile sağlanan, kişiye ait hususların öğrenilmesi ve açıklanmasıdır. Kişinin gizli hayat alanları ile ilgili bilgilerin açıklanması da özel hayatının ihlali olmaktadır. Özel hayatın gizliliğini ihlal eden ve bu açıdan hukuka aykırı sayılan fiilin bir zarar doğurması da zorunlu değildir. Kişinin korunan özel hayatına saldırı, gizliliğin ortadan kaldırılması, doğrudan doğruya hukuka aykırı bir fiil oluşturmaktadır³²⁰.

Hukukun ve devletin amacı, kişinin özel hayatının gizliliğini koruyarak, onun toplum içinde bir canlı makine haline gelmeden yaşamını sürdürebilmesini temin etmektir. Son zamanlarda devletler güvenliklerini öne sürerek, kişinin özel hayatının dokunulmazlığı, korunması ve gizliliği ilkesini hiçe sayarak, bir mahkeme kararı olmadığı halde bireylerin özel mektuplarını açmakta, telefon görüşmelerini dinlemektedirler. Gizli dinleme sadece kişinin özel hayatını ihlal etmemekte, aynı zamanda insanın korkusuz yaşama hakkını da ihlal etmektedir³²¹.

a. Özel Hayatın Gizliliği ile İlgili Mevzuatımızda Yer Alan Düzenlemeler

Anayasamızın ikinci kısmında, temel haklar ve ödevler başlığı altında kişinin doğal haklarını koruyacak hükümleri düzenlemiş ve bu haklar arasında özel hayatın gizliliği ve korunması da belirtilmiştir. Özel hayatın gizliliği, Anayasamızın 20. maddesinde güvence altına alınarak, kişilerin özel

³²⁰ ÖZEK, s. 245-246.

³²¹ ÖZDEŞ Orhan, "Tabii Hukuk Açısından Kişinin Özel Hayatının Gizliliği", DD, Yıl: 4, Sy. 14-15, s. 87-88.

hayatı adli kovuşturmanın gerektirdiği istisnalar hariç mutlak olarak korunmaktadır. Diğer taraftan, özel hayata sıkı sıkıya bağlı olan, kişilerin üstlerinin aranması da, kanunun açıkça gösterdiği haller dışında hâkim kararı olmadıkça mümkün değildir.

1. Türk Medeni Kanunu

Kişinin özel hayatının gizliliği ve korunması, Anayasamızda güvence altına alınmış olmasına rağmen, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nda bu kapsamda bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak kişiliğin korunması bağlamında, kişinin hak ve fiil ehliyetinden vazgeçmesi ve aşırı derecede sınırlandırması yasağına, kişilik haklarına yapılacak saldırılara karşı önlemler ve tecavüzlere karşı dava yolları düzenlenmiş bulunmaktadır. Bu kapsamda kişinin özel hayatını, kamuya açık özel hayat ve kişinin sır alanı olarak görmek mümkündür³²².

Özel hayatın gizliliği kişilik haklarının bir unsuru olarak özel hukuk tarafından koruma altına alınmıştır. Türk Medeni Kanunu'nun 24. maddesinde hukuka aykırı olarak kişilik hakkı ihlal edilen kimsenin, hâkimden saldırıda bulunanlara karşı korunmasını isteyebileceği düzenlenmiştir. Kişilik hakkı ihlal edilen kimsenin rızası, daha üstün nitelikte özel veya kamusal yarar ya da kanunun verdiği yetkinin kullanılması sebeplerinden biri ile haklı kılınmadıkça kişilik haklarına yapılan her türlü saldırının hukuka aykırı olduğu hükme bağlanmıştır.

³²² İNAL, s. 18.

2. Türk Ceza Kanunu

Gizli yaşam alanına girilerek veya uzaktan izleme görüntüleme gibi başka şekillerde başkaları tarafından görülmesi mümkün olmayan özel yaşam olayının saptanması ve kaydedilmesi suçtur³²³.

Özel hayatın gizliliğinin ihlali TCK'nın 134. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre; kişilerin özel hayatının gizliliğini ihlal eden kimse, altı aydan iki yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılacağı; gizliliğin görüntü veya seslerin kayda alınması suretiyle ihlal edilmesi halinde, cezanın alt sınırının bir yıldan az olamayacağı; kişilerin özel hayatına ilişkin görüntü veya sesleri ifşa eden kimsenin, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacağı; fiilin basın ve yayın yoluyla işlenmesi halinde, cezanın yarı oranında artırılacağı öngörülmektedir.

Bu hükümle özel hayatın gizliliğinin ihlal eden kişiler cezalandırılmaktadır. Özel hayatın gizliliği görüntü ve ses kaydı ile ihlal edilmiş ise ceza daha fazla olacaktır. Söz konusu maddenin ikinci fıkrasında özel hayata ait bilgi ve görüntülerin ifşa edilmesi ayrıca yaptırıma bağlanmış ve bu suçun basın yoluyla işlenmesi halinde cezanın arttırılacağı belirtilmiştir.

Özel hayatın gizliliği kural olarak sır sahibinin korunmasını talep edebileceği bir hak oluşturmaktadır. Bu sebeptendir ki özel hayatın gizliliğini ihlal eden fiiller hukuka aykırıdır. Ayrıca söz konusu bu fiillerin zarar meydana getirmesi zorunlu değildir. Kişinin özel hayat alanına saldırı ve gizliliğin ortadan kaldırılması hukuka aykırı fiil oluşturmaktadır³²⁴.

Kişilerin özel hayat alanının bir parçasını oluşturan konutlarına girildikten sonra çıkılmaması TCK'nın 134. maddesi tarafından değil, TCK'nın 116. maddesinde öngörülen konut dokunulmazlığının ihlali başlığı altında

³²³ MALKOÇ İsmail, Açıklamalı Yeni Türk Ceza Kanunu, C. 1, Ankara 2005, s. 530.

³²⁴ ZENGİN, s. 66.

korunmaktadır. Bunun dışındaki konut dokunulmazlığına yönelik tüm ihlaller özel hayatın gizliliğinin ihlali olarak korunmaktadır³²⁵.

3. Ceza Muhakemesi Kanunu

Özel hayatın gizliliği konusu Ceza Muhakemesi Kanunu'nda "Telekomünikasyon Yoluyla Yapılan İletişimin Denetlenmesi" başlıklı beşinci bölümde düzenlenmiştir.

CMK'nın 135. maddesinde "İletişimin tespiti, dinlenmesi ve kayda alınması" konusu düzenlenmiştir. Buna göre; "Bir suç dolayısıyla yapılan soruşturma ve kovuşturmada, suç işlendiğine ilişkin kuvvetli şüphe sebeplerinin varlığı ve başka suretle delil elde edilmesi imkânının bulunmaması durumunda, hâkim veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde Cumhuriyet savcısının kararıyla şüpheli veya sanığın telekomünikasyon yoluyla iletişimi tespit edilebilir, dinlenebilir, kayda alınabilir ve sinyal bilgileri değerlendirilebilir." Söz konusu maddenin 6. fıkrasında belirtilen suçlarla ilgili olarak dinleme, kayda alma ve sinyal bilgilerinin değerlendirilmesinin yapılması suretiyle özel hayata müdahale edilebilecektir.

Özel hayata müdahale teşkil eden diğer bir düzenleme ise CMK'nın 138. maddesinin 2. fıkrasındaki hükümdür. Buna göre; telekomünikasyon yoluyla yapılan iletişimin denetlenmesi sırasında, yapılmakta olan soruşturma veya kovuşturmayla ilgisi olmayan ve ancak, 135. maddenin 6. fıkrasında sayılan suçlardan birinin işlendiği şüphesini uyandırabilecek bir delil elde edilirse; bu delil muhafaza altına alınır ve durum Cumhuriyet Savcılığına derhâl bildirilir. Ayrıca CMK'nın 140. maddesinde belirtilen teknik araçlarla izleme de maddede belirtilen suçlar açısından özel hayatın gizliliğine müdahaleye olanak tanımaktadır.

³²⁵ TEZCAN Durmuş-ERDEM M. Ruhan-ÖNOK Murat, Ceza Özel Hukuku, Ankara 2006, s. 392.

4. Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Kanununu

4422 sayılı Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Kanunu'nda, kayıt ve verilerin incelenmesi ile kişisel nitelikli verilerin korunması konuları düzenlenmiştir. Kişisel nitelikli veri, belirli ya da belirlenebilir gerçek kişilere ait bütün bilgileri ifade etmektedir. Özel hukukta kişisel nitelikli veriler genel kişilik hakkı vasıtasıyla korunmakta, kamu hukukunda ise kamu idareleri karşısında kişisel verilerin korunmasını sağlayacak özel bir düzenleme bulunmamaktaydı³²⁶.

Türk Ceza Kanunu ile kişisel verilerin kaydedilmesi suçu özel olarak düzenlenmiştir. TCK'nın 135. maddesine göre, hukuka aykırı olarak kişisel verileri kaydeden kimse cezalandırılmaktadır. Ayrıca kişilerin siyasi, felsefi veya dini görüşlerine, ırki kökenlerine; hukuka aykırı olarak ahlaki eğilimlerine, cinsel yaşamlarına, sağlık durumlarına veya sendikal bağlantılarına ilişkin bilgileri kişisel veri olarak kaydeden kimse de hukuka aykırı olarak kişisel verileri kaydeden kimse gibi cezalandırılmaktadır. TCK'nın 136. maddesinde ise verileri hukuka aykırı olarak verme ve ele geçirme cezalandırılmıştır. Söz konusu hükümler ile özel hayatın gizliliğine yapılan müdahaleler önlemek istenmiştir.

AİHM'nin vermiş olduğu Klass kararı, bireyin özel yaşamına ilişkin verilerin kamu idareleri tarafından toplanması ve devredilmesi konusunda önemli ilkeler içermektedir. Buna göre, bireyin özel yaşamına ilişkin verilere ancak kamu yararı ve kamu güvenliği nedenleriyle müdahale etmek mümkündür. Bu müdahalenin yapılabilmesi için ise kamu idarelerinin bu yetkilerinin kötüye kullanmasını önleyecek yasal düzenlemelere ihtiyaç bulunmaktadır. Sözleşme organları tarafından AİHS'ye uygunluğunun incelenebilmesi için başvuru sahibinin zarara uğradığını ispatlamasına gerek

³²⁶ ŞİMŞEK, s. 94-98.

olmayıp, sadece kamu idareleri tarafından bireyin özel yaşamına ilişkin verilerin elde edilmeye çalışılması yeterlidir³²⁷.

D. Özel Hayatın Gizliliği ile Bilgi Edinme Hakkı İlişkisi

Bilgi edinme hakkına getirilen sınırlamalarla ulaşılmak istenen amaçlardan bir tanesi de kişi haklarının korunmasıdır. Modern toplum, özel hayatın ve mahremiyetlerin korunmasını gerektirmektedir. Bilgi edinme hakkının özel yaşamın gizliliği ilkesi ile çelişki yaratmaması için özel kişilere ait bilgilere ulaşım sınırlandırılmaktadır³²⁸.

BEHK'nın 21. maddesi, açıklanması halinde kişinin sağlık bilgileri ile özel ve aile hayatına, şeref ve haysiyetine, mesleki ve ekonomik değerlerine haksız müdahale oluşturacak bilgi veya belgeleri, bilgi edinme hakkı kapsamı dışında tutmuştur. Maddede ayrıca istisnanın istisnası öngörülmektedir. Bu hükmün uygulanabilmesi için kamu yararının gerektirdiği bir halin mevcut olması ve idare tarafından ilgili kişiye en az yedi gün önceden haber verilerek yazılı rızasının alınması gerekmektedir. İlgili kişiye yedi gün içinde yazılı rızasının alınamamış olması idareye bilgi ve belgeleri açıklama hakkı vermemektedir. Bu yedi günlük sürenin aşılmış olması halinde bile ilgilinin rızasının alınmış olması şarttır³²⁹.

BEDK, Konya Adliyesinde sosyal çalışma görevlisi olarak görev yapanların atanmalarına esas alınan öğrenim belgelerinin verilmesi talebini, 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun 21. maddesinin "Kişinin izin verdiği hâller saklı kalmak üzere, özel hayatın gizliliği kapsamında, açıklanması hâlinde kişinin sağlık bilgileri ile özel ve aile hayatına, şeref ve haysiyetine, meslekî ve ekonomik değerlerine haksız müdahale oluşturacak

³²⁷ ŞİMŞEK, s. 100.

³²⁸ EKEN, Tez, s. 73.

³²⁹ KAYA, Bilgi Edinme, s. 272-273.

bilgi veya belgeler, bilgi edinme hakkı kapsamı dışındadır.” hükmünü gerekçe göstermek suretiyle reddetmiştir³³⁰.

BEHK’nın 21. maddesinde belirtilen “kişinin izin verdiği haller saklı kalmak üzere” ibaresi ile Anayasada güvence altına alınan özel hayatın gizliliği ilkesinin bir anlamda daraltıldığı, bazı durumlarda özel bilgilerin de açıklanabileceği belirtilmektedir. Dolayısıyla anayasal bir hak, anayasanın öngörmediği şekilde kanunlarla daraltılmaktadır³³¹. Oysa 2001 yılında yapılan anayasa değişikliği ile temel hak ve hürriyetlerden biri olan özel hayatın gizliliği ancak 20. maddede belirtilen sebeplerle kanunla sınırlanabilir. Ancak “kişinin izin verdiği haller” e sınırlama sebepleri arasında yer verilmemiştir.

Özel hayata ilişkin bilgi ve belgeleri edinme hakkı, sadece ilgili kişilere tanınmaktadır. İlgili kişiler, bilgi ve belgelerin eksik veya yanlış olması durumunda eksiklikleri tamamlama veya yanlışlıkları düzeltme talebinde bulunma hakkına sahiptirler. İdari belgelerde de kişiye ait yanlış ya da eksik bilgi bulunması durumunda, bunların düzeltilmesini talep hakkı da bilgi edinme hakkı kapsamında değerlendirilmektedir³³².

BEDK, maaş bordrolarının³³³, doçentlik jüri listesinin³³⁴, profesörlük başvurusundaki diğer adaya ait jüri raporlarının özel hayatın gizliliği kapsamındaki bilgi ve belgeler arasında yer almaması nedeniyle talep edenlere verilmesi gerektiğine karar vermiştir³³⁵.

Başka örneklerde de görüldüğü üzere, rektörlüğün verdiği kadro ilanlarına göre Orman Fakültesinden başvuru yapanların başvuru dilekçelerinin ve yayın listelerinin³³⁶ ve sicil raporları değiştirilen kişilerin

³³⁰ BEDK, KT 05.12.2007, KS 2007/1335.

³³¹ UZUN, s. 251.

³³² KINALITAŞ, s. 51.

³³³ BEDK, KT 20.12.2004, KS 2004/213, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 20.04.2008.

³³⁴ BEDK, KT 17.01.2005, KS 2005/38, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 10.05.2007.

³³⁵ BEDK, KT 01.06.2005, KS 2005/409, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 15.04.2007.

³³⁶ BEDK, KT 04.04.2007, KS 2007/278.

isimlerinin bulunduğu listenin verilmesi³³⁷ ile idarenin tazminat ödenmesine neden olan bir idari işlem söz konusu olduğunda, varsa bu işlemde sorumlu olan ve kendisine rücu edilen devlet memurunun kimliğinin açıklanması, bu kişilerin özel hayatına, şeref ve haysiyetine, mesleki ve ekonomik değerlerine haksız bir müdahale teşkil etmeyecektir³³⁸. Yine BEDK'nın kararına göre, Muğla Üniversitesi'nde görev yapan uzman, okutman, öğretim görevlisi ve öğretim üyelerinin yüksek lisans ve yüksek lisans danışmanlık görevlerinde aldıkları ek ders ücretlerinin bildirilmesi, açıklanmaları halinde sahiplerinin mesleki ve ekonomik değerlerine haksız müdahale oluşturacak nitelikte değildir³³⁹.

Kişilerin meslek hayatlarında aldıkları cezalar 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun 21. maddesi kapsamında erişime kapalı tutulmaktadır. Ancak aynı değerlendirmenin ödüller açısından yapılması mümkün değildir. Çünkü ödül, kişiyi onurlandırmakta ve başarısını belgelemektedir. Dolayısıyla kişinin başarısının başkaları tarafından bilinmesinin, kişinin sağlık bilgileri ile özel ve aile hayatına, şeref ve haysiyetine, meslekî ve ekonomik değerlerine haksız müdahale oluşturacağının kabulü mümkün değildir³⁴⁰.

Bilgi edinme hakkı ve bilgi verme ödevinin en önemli olduğu alan kişiler hakkında isme bağlı olarak tutulan bilgi ve belgelerdir. Günümüzde bu tür bilgi ve belgeler, bilgisayar ortamında tutulmaktadır. Bilgisayar yardımı ile bilgi ve belgelerden yenilerini oluşturmak son derece kolaydır. Kişilerin haberi olmaksızın gerçekleşen bu tür işlemler sonucunda kişilerin, bilgi gücünü elinde bulunduran makamlara karşı bağımlı hale gelmesi kaçınılmazdır. Bu temel hak ve özgürlükler açısından büyük bir tehdittir. Bu sebeple, bu tür kayıtları tutan makamlar bilgi edinme hakkı çerçevesinde kendilerine başvurulduğunda bilgi vermekle değil, vermemekle yükümlü olmaktadır³⁴¹.

³³⁷ BEDK, KT 02.02.2008, KS 2008/175.

³³⁸ BEDK, KT 02.05.2007, KS 2007/403.

³³⁹ BEDK, KT 26.12.2007, KS 2007/1407.

³⁴⁰ BEDK, KT 11.07.2007, KS 2007/705.

³⁴¹ KINALITAŞ, s. 67-68.

IX. HABERLEŞMENİN GİZLİLİĞİ İLE İLGİLİ BİLGİ VE BELGELER

A. Haberleşmenin Gizliliği Kavramı

Anayasamızın 22. maddesi ile haberleşme hürriyeti teminat altına alınmıştır. Buna göre; herkes, haberleşme hürriyetine sahiptir ve haberleşmenin gizliliği esastır. Millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâkın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına bağlı olarak usulüne göre verilmiş hâkim kararı ile yine bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri ile haberleşme engellenebileceği ve gizliliğine dokunulabileceği hükme bağlanmaktadır. AİHM'nin haberleşmenin gizliliğine yönelik tehditlerin ortadan kaldırılması konusundaki yorumu evrensel ilkeleri belirtmektedir. Buna göre, haberleşmenin gizliliğine yönelik her türlü müdahale kanun ile öngörülmesi, meşru bir amaca yönelmeli ve demokratik bir toplumda zorunlu olan ölçüde bir gerekliliğe ihtiyaç olmalıdır. Bu kriterler ülkemiz açısından da Anayasamızda belirtildiği üzere vardır³⁴².

Haberleşme, mektup, telefon, telsiz, teleks, faks, e-mail gibi her çeşit yol ve araç ile kişiler arasında gerçekleşen iletişimi ifade etmektedir. Haberleşme gizliliğinde kural, kişinin dilediği kişilerle, dilediği biçimde haberleşmesinin engellenmemesi ve bu haberleşmelerin, ilgililerin izin ve onayı olmadıkça üçüncü kişilerin müdahalesinden korunmasıdır³⁴³.

Haberleşmenin gizliliği ilkesi, kişinin özel hayatının gizliliğini koruyan bir diğer özgürlük tipidir. Zira özel hayat kavramı, sosyal ilişkiler ağı içerisinde değerlendirilmekte, kişinin moral ve fizik bütünlüğünün, aile ve meslek hayatının, meskeninin ve kişisel bilgilerinin korunmasının kapsayacak biçimde geniştir. Buna göre kişinin kamuya hitap etmeyen ve özel hayatının

³⁴² ZENGİN, s. 94.

³⁴³ KABAOĞLU İbrahim Ö., Özgürlükler Hukuku, Ankara 2002, s. 297.

gizliliğinin koruması altında olan konuşmalarının ve iletişimine konu olan bilgilerinin gizlice dinlenilmesi, kaydedilmesi, kamuya açıklanması, delil elde etme veya başka amaçlarla kullanılması özel hayata müdahale teşkil etmektedir³⁴⁴. Dolayısıyla özel hayat kavramının içerisine haberleşmenin gizliliğinin korunması da girmektedir³⁴⁵. Bu bağlamda haberleşme özgürlüğü, insanın özel yaşantısının sağladığı ve özel yaşamının da bir görüntüsü olduğu için, genel olarak insan haklarını düzenleyen bütün belgelerde öncelikle korunan bir hürriyeti ifade etmektedir. Nitekim İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 12. maddesinde, kimsenin özel yaşamına, ailesine, konutuna veya haberleşmesine keyfi olarak karışılmayacağı, şeref ve adına saldırılamayacağı düzenlenmektedir³⁴⁶.

Haberleşmenin gizliliği ilkesi, kişilere özellikle devlet karşısında koruma sağlamaktadır. Devlet tarafından özel hayata zarar verilmesi halinde idari yargıda dava açılması mümkündür. Ayrıca özel hayatın korunması için gerekli tedbirlerin alınmaması durumunda da devletin sorumluluğu söz konusu olmaktadır. Yargıtay'da görevli olan kişinin, resmi telefonunun, Ankara Emniyet Müdürlüğü İstihbarat Şubesi'ndeki görevliler tarafından hukuka aykırı olarak dinlenerek, haberleşme özgürlüğünün ihlal edilmesi nedeniyle açılan davada, mahkeme, davacının hukuk dışı yollarla dinlenerek, haberleşme özgürlüğünün zedelendiğine ve idarenin de bu durumu önleyecek gerekli tedbirleri almayarak ağır hizmet kusuru işlediğine karar vermiştir³⁴⁷.

³⁴⁴ ÖZSUNAY, s. 132.

³⁴⁵ SELÇUK Engin, "İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Özel Hayatın Gizliliği-Telefonların Dinlenmesi-Prado Bugallo c İspanya Davası", Hukuk ve Adalet, Yıl: 1, Sy. 3, Temmuz-Eylül 2004, s. 240.

³⁴⁶ İNAL, s. 23.

³⁴⁷ Ankara 10. İdare Mahkemesi, KT 19.04.2000, E. 2000/960, K. 2000/354, Bkz. ZENGİN, s. 96.

B. Haberleşmenin Gizliliğinin İhlali

Haberleşmenin gizliliğinin ihlali, kişiler arasında yapılan iletişime üçüncü kişilerin müdahalesi ile gerçekleşir. Örneğin, Anayasamızda öngörülen sınırlama sebepleri bulunmaksızın kişinin mektuplarının açılması, konuşmalarının dinlenmesi, kayda alınması, e-maillerinin okunması ve bunların üçüncü kişilere verilmesi gibi³⁴⁸.

Haberleşmenin gizliliğini ihlal aynı zamanda suç teşkil etmektedir. Türk Ceza Kanunu'nun "Özel Hayata ve Hayatın Gizli Alanına Karşı Suçlar" başlıklı ikinci kısmının dokuzuncu bölümünün 132. maddesinde haberleşmenin gizliliğini ihlal suçu düzenlenmiştir. Buna göre, kişiler arasındaki haberleşmenin gizliliğini ihlal eden kimse, altı aydan iki yıla kadar hapis veya adlî para cezası ile gizlilik ihlali haberleşme içeriklerinin kaydı suretiyle gerçekleşirse, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile kişiler arasındaki haberleşme içeriklerini hukuka aykırı olarak ifşa eden kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile; kendisiyle yapılan haberleşmelerin içeriğini diğer tarafın rızası olmaksızın alenen ifşa eden kişi, altı aydan iki yıla kadar hapis veya adlî para cezası ile cezalandırılmaktadır. Kişiler arasındaki haberleşmelerin içeriğinin basın ve yayın yolu ile yayınlanması halinde, verilecek ceza yarı oranında artırılır.

Haberleşmenin gizliliğinin ihlali, haberleşmenin kaydı suretiyle yapılabileceği gibi dinlemek, okumak gibi şekillerde de yapılabilir. Ancak haberleşme içeriklerinin kayda alınması suretiyle yapılması ağırlaştırıcı bir sebeptir. Kişiler arasındaki haberleşmeyi ifşa suçunda ifşanın şekli önemli değildir. Haberleşmenin içeriği başta hukuka uygun olarak öğrenilmiş olsa bile bunu hukuka aykırı olarak yetkisiz kimselerin öğrenmesinin sağlanması ile suç gerçekleşir³⁴⁹.

³⁴⁸ KAYA, İdare Hukukunda Bilgi Edinme Hakkı, s. 274.

³⁴⁹ ARSLAN-AZİZGAOĞÜLU, s. 596-597.

TCK'nın 133. maddesinde ise kişiler arasındaki konuşmaların dinlenmesi ve kayda alınması cezalandırılmıştır. Buna göre; kişiler arasındaki aleni olmayan konuşmaları veya katıldığı aleni olmayan bir söyleşiyi taraflardan veya diğer konuşanlardan herhangi birinin rızası olmaksızın bir aletle dinleyen veya bir ses alma cihazı ile kaydeden kişi cezalandırılmıştır.

C. Haberleşmenin Gizliliği ile Bilgi Edinme Hakkı İlişkisi

Haberleşmenin gizliliğine ilişkin Kanun'da özel düzenlemeye yer verilmekle birlikte özel hayatın gizliliği çerçevesinde değerlendirilmektedir³⁵⁰. Haberleşme, kişinin özel yaşam alanında yer alan bir gizlilik alanı olarak kabul edilmesine rağmen kanun koyucunun bu konuya verdiği önem nedeniyle BEHK, özel olarak haberleşmenin gizliliğini ihlal edecek bilgi ve belgelere erişim engeli getirmiştir. Burada, özel yaşamın gizliliği istisnasında olduğu gibi istisnanın istisnası öngörülmemiş, başka bir deyişle kişinin izin verdiği haller saklı tutulmamıştır³⁵¹. BEHK'nın 22. maddesindeki düzenleme ile kurum ve kuruluşların ellerinde bulunan ve kişilerin haberleşmelerine ilişkin telefon görüşmesi, mektup, elektronik iletişim gibi kayıtları, ilgili kişilerin rızaları olsa bile başvurulara vermeleri mümkün değildir.

BEHK çerçevesinde haberleşmenin gizliliği ilkesi, aynı zamanda kamu kurum ve kuruluşlarının uhdesinde bulunan bir bilgi veya belgenin örneğinin alınmasında ve yayınlanmasında, kopya alabilecek bir başvuru sahibinin haklarının bir çeşit korunmasıdır. Zira kişinin özel hayatına ilişkin sırları ihtiva eden, şöhret ve haysiyetine zarar getirebilecek nitelikte bir özellik taşıyan bir belgenin suretinin sadece sahibine teslim edilmesi gerekmektedir³⁵².

İdareye yapılan başvuru üzerine bilgi veya belgenin verilebilmesi, haberleşmenin gizliliği kapsamında bulunmamasına bağlıdır. Haberleşmeye

³⁵⁰ EKEN, Şeffaf Yönetim, s. 127.

³⁵¹ KAYA, İdare Hukukunda Bilgi Edinme Hakkı, s. 273-275.

³⁵² İNAL, s. 23.

ilişkin bilgi ve belgelerin başvuruda bulunan kişiye ait olması durumunda, bunların ilgiliye verilmesi haberleşmenin gizliliği ilkesini ihlal etmeyecektir. Nitekim kişisel verilerin istem üzerine kamu kurum veya kuruluşu tarafından ilgili kişiye verilmesi mümkündür³⁵³.

BEDK bir kararında, TBMM soruşturma komisyonunu tarafından Ziraat Bankası'na yazılan ve başvuranın banka hakkında asılsız iddialarda bulunduğu ilişkin yazı ve raporun, haberleşmenin gizliliği kapsamında değerlendirilemeyeceğini belirterek erişime açılması gerektiğine karar vermiştir³⁵⁴.

X. TİCARİ SIRLARA İLİŞKİN BİLGİ VE BELGELER

A. Ticari Sır Kavramı

Ticari sır, bir gerçek veya tüzel kişi tacire, işletmeye, işletme faaliyetine, organizasyonuna veya ticarete dair sırlardır³⁵⁵. Başka bir deyişle ticari sır, üçüncü şahıslardan gizli tutulan, diğer kuruluşlar tarafından ulaşılamayan, ticari değeri olan ve maliki durumunda bulunan tacir tarafından, sırrın gizliliğini korumak amacıyla gerekli her türlü tedbirin alınmasını gerektiren bir bilgiyi ifade etmektedir. Ticari sır niteliği taşıyan unsur, bir metot, bir formül, bir teknik, bir birikim, bir mekanizmaya bağlanan ve kullanılan, çeşitli şekillerde bulundurulmuş bir bilgi olabilmektedir³⁵⁶.

Bir sırrın ticari sır olarak kabul edilebilmesi için asgari birtakım unsurlara sahip olması gerekir. Bunlar; sırrın sahibi gerçek veya tüzel kişinin onun gizli tutulması konusundaki iradesinin varlığı, bu hususun bilmesi gerekenler dışında başka şahıslar tarafından bilinmemesi, sır kabul edilen hususun gerçekte olması ve saklanması özellikle ekonomik anlamda bir

³⁵³ KAYA, Bilgi Edinme, s. 275.

³⁵⁴ BEDK, KT 20.09.2004, KS 2004/82, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 01.05.2008.

³⁵⁵ KAYA, Panel, s. 130.

³⁵⁶ İNAL, s. 24.

menfaatin bulunmasının gerekmesidir. Ancak bu menfaat sübjektif ve manevi olabilir³⁵⁷.

Ticari hayata yönelik gizlilik, üretim gizliliği ile ticari ve sınaî bilgilerin gizliliği olmak üzere iki şekilde görülmektedir. İşletmelerin ekonomik ve mali durumları ile pazar stratejilerini içeren bilgilerin üçüncü kişilerce bilinmesi bu işletmelere zarar verebilmektedir³⁵⁸. Ancak üretim gizliliğinin mutlak bir gizlilik olmaması nedeniyle çevrenin ve tüketicinin korunması üretim tekniğini bilmeyi ve diğer bilgilere ulaşmayı gerektirmektedir. Bu bilgiler fabrikaların atıklarıyla oluşan kirliliğin derecesine ve bir ürünün zararlılık düzeyini ölçmeye imkân vermektedir. Ayrıca fabrikanın kullandığı üretim tekniğini bilmek çalışanlar açısından önemlidir. Eğer üretimde sağlığa zararlı maddeler kullanılıyor ve çalışanlar bunu bilmiyor ise telafisi mümkün olmayan sonuçlar doğabilmektedir. Bu nedenle çalışanlara daha işe başlamadan bu konularda bilgi verilmesi üretim gizliliği ilkesinden çok daha önemlidir³⁵⁹.

Ticari, sınaî ve mali gizlilik ilkesi bir ürünün oluşumu ile ilgilenen tüketicinin gerekli bilgileri edinebilmesine veya hisseleri borsada alınıp satılan firmaların mali durumlarının öğrenilmesine engel olmamalıdır³⁶⁰.

Bir bilgi veya belgenin açıklanması durumunda ticari işletmenin zarar görmesi veya zarar görme tehlikesinin ortaya çıkması, ticari sırrın varlığına karine teşkil eder. Bu zararın veya zarar tehlikesinin mutlaka doğrudan parasal nitelikte olması gerekmemektedir. Bu zarar veya zarar tehlikesi iş görüşmelerinin kesilmesi, müşteri kaybı, kredi verenlerin olumsuz düşünce edinmesi şekillerinde tezahür edebilmektedir. Aslında bir bilginin ticari sır teşkil edip etmediği somut olayın özelliklerine göre değerlendirilmelidir. Üretim yöntemi ve formüllerinin ticari sır sayılması kuvvetle muhtemeldir.

³⁵⁷ KAYA, Panel, s. 133-134.

³⁵⁸ YILDIRIM, s. 236.

³⁵⁹ EKEN, Tez, s. 74.

³⁶⁰ EKEN, Bilgi Edinme, s. 68.

Ancak müşteriler, fiyatlar ve maliyetler hakkındaki bilgiler ise ticari sır teşkil edebilmektedir³⁶¹.

Hava Kirliliği Kontrol Yönetmeliği'nin özel mülk üzerinde ölçüm yapılması, emisyon tespiti ve sınırlandırılmasına ilişkin düzenlenen bölümünde; emisyon raporundaki bilgilerde tesisin endüstriyel ve iş sınırları varsa tesis sahibinin veya işleticinin talebi üzerine emisyon raporundaki bu bilgiler umuma açıklanmayabileceği belirtilmektedir. Bu hüküm ile ticari ve sınai faaliyetlerde uygulanan teknoloji ile ilgili emisyon raporları ticari sır kapsamında değerlendirilerek emisyon bilgilerini açıklama yetkisi tamamen idareye bırakılmaktadır³⁶².

B. Ticarî Sır, Banka Sırrı ve Müşteri Sırrı Hakkında Kanun Tasarısı

Ticarî Sır, Banka Sırrı ve Müşteri Sırrı Hakkında Kanun Tasarısı'nın 2. maddesinde ticari sır, banka sırrı ve müşteri sırrı kavramları tanımlanmıştır. Buna göre ticari sır, "Bir ticarî işletme veya şirketin faaliyet alanı ile ilgili yalnızca belirli sayıdaki mensupları ve diğer görevlileri tarafından bilinen, elde edilebilen, özellikle rakipleri tarafından öğrenilmesi halinde zarar görme ihtimali bulunan ve üçüncü kişilere ve kamuya açıklanmaması gereken, işletme ve şirketin ekonomik hayattaki başarı ve verimliliği için büyük önemi bulunan; iç kuruluş yapısı ve organizasyonu, malî, iktisadî, kredi ve nakit durumu, araştırma ve geliştirme çalışmaları, faaliyet stratejisi, hammadde kaynakları, imalatının teknik özellikleri, fiyatlandırma politikaları, pazarlama taktikleri ve masrafları, pazar payları, toptancı ve perakendeci müşteri potansiyeli ve ağırları, izne tâbi veya tâbi olmayan sözleşme bağlantılarına ilişkin veya bu gibi bilgi ve belgeleri" ifade etmektedir.

³⁶¹ KAYA, Bilgi Edinme, s. 277-278.

³⁶² KARAMAN TOPRAK-ATAK, s. 115.

Tasarıda meslek sırrı, banka sırrı ayrı ayrı tanımlanmış olmakla birlikte, banka sırrının meslek sırrının genişletilmiş bir çeşidi olduğu görülmektedir. Ayrıca tasarıda; ticari sır, banka sırrı ve meslek sırrı kavramları arasındaki farklılığı açıklayacak, aradaki ayrımı kolaylıkla belirleyecek bir kıstas da bulunmamaktadır. Aynı durumu ifade etmek üzere kimi zaman meslek sırrı kimi zaman ticari sır kimi zaman da mahrem gibi kavramlar kullanılmaktadır. Bu sebeple tasarının mevcut haliyle kanunlaşması halinde bilgi edinme hakkı açısından yeterli bir düzenleme ortaya çıkmayacaktır. Bu durumda uygulama BEDK ve yargı kararlarıyla şekillenecektir³⁶³.

Tasarının 3. maddesinde sırların açıklanmasına ilişkin esaslar düzenlenmiştir. Ticari sırlarla ilgili olarak kanuna aykırılık teşkil etmeyen durumlar sayılmıştır. Bunlar; kamuya açıklanmış herkes tarafından bilinen veya kanunlarda yer alan açıklık ilkesi uyarınca resmî sicillerde veya bilançolar ile faaliyet raporlarında yer alan, sır sahibinin açıklanması hususunda yazılı muvafakati bulunan, kanuni yükümlülüğün yerine getirilmesi için gerekli olan bilgi ve belgelerin açıklanmasıdır.

Tasarının 4. maddesinde, sırların talep edilebileceği haller tek tek sayılmıştır. Bunlar; TBMM’de gizli olarak yapılması gereken meclis araştırması ve meclis soruşturması oturumları ile gizli olarak yapılması gereken meclis araştırması ve meclis soruşturması komisyonları toplantılarındaki müzakerelerde, mahkemeler tarafından ve Cumhuriyet başsavcılıklarınca yürütülen kovuşturma ve soruşturmalarda, mali veya idari konularda devlet adına yapılan denetim faaliyetlerinde ve diğer kanunlarda gösterilen hallerde yazılı olarak talep edilebilir. Sırların verilmesini isteyen kamu kurum veya kuruluşlarının, talep nedenini ve yetkisinin dayanağını bildirmesi zorunludur. Ayrıca sırların gizliliğine ilişkin karşılıklılık esası öngören uluslararası antlaşma hükümleri saklı tutulmuş bulunmaktadır.

³⁶³ ZENGİN, s. 101.

Maddede, ticari sırların hangi hallerde verileceğinin sayılması suretiyle bilgi edinme hakkı açısından istisna durumunda olan ticari sırlara istisnalar getirilmektedir. Ticari sırlara ilişkin alanlar, maddede sayılan hallerde herkes açısından değil, belirli çevreler³⁶⁴ açısından durumun gereği olarak şeffaflaşmaktadır. Ancak diğer kanunlarda gösterilen hallerde ifadesiyle ticari sırrın istisnası konusu mevzuat açısından son derece geniş bir alana taşınmaktadır. Dolayısıyla sırf ticari sır alanını düzenlemek amacıyla hazırlanmış ve toparlayıcı olması beklenen bir düzenlemenin böyle bir hüküm ihtiva etmesi tasarının yapılış amacına pek uygun düşmemektedir³⁶⁵.

C. Ticari Sır ile Bilgi Edinme Hakkı İlişkisi

Ticari işletmelerin haklarını korumak, haksız rekabeti önlemek ve serbest piyasa ekonomisinin tam işlemlerini sağlamak amacıyla bilgi edinme hakkına bazı sınırlamalar getirilmektedir. BEHK'nın 23. maddesine göre, kanunlarda ticari sır olarak nitelenen bilgi veya belgeler ile kurum ve kuruluşlar tarafından gerçek veya tüzel kişilerden gizli kalması kaydıyla sağlanan ticari ve mali bilgiler, bu Kanun kapsamı dışındadır. Böylece ticari alım-satım konu edilmiş olan bilgi ve belgeler resmi evrak niteliğini yitirmekte ve BEHK hükümlerine tabi olmamaktadır³⁶⁶. Zira bu düzenlemeye göre, kanunlarda ticari sır olarak nitelenen bilgi veya belgeler yanında kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki makam ve mercilere gizli kalması kaydı ile sağlanan ticari ve mali bilgiler de ticari sır sayılmaktadır.

³⁶⁴ Sırların açıklanmasını talep etmeye yetkili makamlar Tasarının 5. maddesinde şu şekilde sayılmaktadır: “(1) Bu Kanun kapsamında bulunan sırların sahipleri ve bu sırları ellerinde bulunduranlar Türkiye Büyük Millet Meclisine, mahkemelere ve Cumhuriyet başsavcılıklarına sır kapsamındaki bilgi ve belgeleri vermekle yükümlüdürler.

(2) Malî veya idarî konularda yürütülen denetim faaliyetlerinde ise sırların sahipleri ve bu sırları ellerinde bulunduranlar, yapılan görevle doğrudan bağlantılı ve talebin amacıyla sınırlı olmak ve yürütülen faaliyet açısından zorunluluk bulunmak kaydıyla sır kapsamındaki bilgi ve belgeleri vermekle yükümlüdürler.”

³⁶⁵ ZENGİN, s. 102-103.

³⁶⁶ İNAL, s. 23.

Dolayısıyla BEHK’da ticari sır tanımlanmış değildir. Fakat ticari sır kavramına yüklenecek anlam genişletilmiştir³⁶⁷.

Ticari sırrın özü gizliliklidir. Ticari sırrın her türlü özelliği sır kapsamında kalması sebebiyle sır olmaktan çıktığı andan itibaren bir özelliği kalmayacaktır. Dolayısıyla birçok işletme buluşlarını patent gibi bir hakka dayamak yerine, buluşun gizliliğini ticari sır kapsamında korumaktadır³⁶⁸.

Kamu kurum ve kuruluşlarının ticari sır sınırına riayet etmesi, kendisi açısından hem hak hem de kanundan ve icabında fiili veya rızai sözleşmeden doğan bir yükümlülüktür. Zira söz konusu bilgi bir tacire, işletmeye ait bir sırdır. Kamu kurum ve kuruluşu bu sırrı muhafaza şartı ile edinmiştir³⁶⁹.

Bir kimsenin, belirli bir bilgiyi sağlamaktan ve vermekten hukuken sorumlu olması halinde; idareye söz konusu bilgi ve belgeleri verdiği zaman, idareden sır ile bağlı kalması açısından bir güvence talep etmesi mümkün değildir. Ancak bir kimsenin zorunluluğu olmadığı halde idareye bir sır tevdi ettiği takdirde ve sır saklama teminatı alınmaksızın işlem yapıldığında, idare sır ile bağlı olmayacaktır. Kısaca idareye tevdi edilen sır konusunda, idareden sırrın saklanması, üçüncü şahıslara açıklanmaması hususunda talepte bulunmak ve özel olarak teminat almak gerekmektedir. Üçüncü bir kişi herhangi bir sözleşme hükmü veya kanundan doğan bir yükümlükle bağlı olmadığı halde açıklık ilkesi ile bağlı kamu kurum veya kuruluşuna üçüncü şahıslara açıklanmaması şartıyla uhdesinde bulunan ticari sırları açıkladığı veya resmi evrakı teslim ettiği takdirde idarenin bu bilgi ve belgeleri BEHK hükümlerinin istisnaları kapsamında değerlendirmesi ve açıklamayı reddetmesi gerekmektedir³⁷⁰.

³⁶⁷ KAYA, Panel, s. 130.

³⁶⁸ İNAL, s. 24.

³⁶⁹ KAYA, Panel, s. 129.

³⁷⁰ İNAL, s. 25.

BEDK bir kararında, Türk Telekom A.Ş. ile çalışmakta olan yüklenici firmalardan birisinin, Türk Telekomünikasyon A.Ş. ile Telekomünikasyon Kurumu arasında imzalanan İmtiyaz Sözleşmesi'nin istenilmesi talebini, 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun "Ticari sır" başlıklı 23. maddesinin "Kanunlarda ticarî sır olarak nitelenen bilgi veya belgeler ile, kurum ve kuruluşlar tarafından gerçek veya tüzel kişilerden gizli kalması kaydıyla sağlanan ticarî ve malî bilgiler, bu Kanun kapsamı dışındadır." hükmünü gerekçe göstererek reddetmiştir³⁷¹.

BEDK diğer bir kararında ise, PTT Genel Müdürlüğü ile Türkiye Vakıflar Bankası arasındaki personelin maaş ödemelerini düzenleyen protokolün, protokol gereğince alınan promosyonun miktarına ilişkin belgenin, promosyonun hangi işlere harcandığının ayrıntılı dökümünün istenilmesi talebini ticari sır kapsamında olmadığı, sendikanın kurum çalışanlarına sağlanan bilgi edinme hakkından faydalanması gerektiğinin açık olduğu, söz konusu taleplerin 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nda düzenlenmiş olan istisnalar kapsamında değerlendirilemeyeceğinden bahisle erişime açılması gerektiğine karar verilmiştir³⁷².

XI. FİKİR VE SANAT ESERLERİ

BEHK, fikir ve sanat eserlerinin tamamını Kanunun kapsamı dışında tutmaktadır. Bu hüküm fikir ve sanat eserlerinin niteliğinden kaynaklanmaktadır. Fikir ve sanat eserleri ile ilgili olarak yapılan bilgi edinme başvuruları hakkında ilgili Kanun hükümleri uygulanmaktadır³⁷³.

Fikir ve sanat eserlerine ilişkin istisnalar, idarenin bünyesinde hazırlanmış ve gerçekleştirilmiş resmi evrak, bilgi ve belge niteliği kazanmış unsurları veya üçüncü şahıslara sipariş edilerek hazırlanmış resmi evrak,

³⁷¹ BEDK, KT 26.09.2007, KS 2007/1007.

³⁷² BEDK, KT 21.29.2007, KS 2007/158.

³⁷³ HİZ-YILMAZ, s. 112.

bilgi ve belge niteliği almış unsurlara ilişkindir. BEHK ile 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu hükümlerinin birlikte uygulanabilmesi için, istisna hükmünün sadece telif hakkı saklı kalan evrak ve belge için konu edilmesi, idare tarafından verilen bilgi ve belgenin telif haklarına bir aykırılık oluşturması ve eser sahibinin haklarına saldırı teşkil etmesi gerekmektedir³⁷⁴.

İdarenin, herhangi bir konuda, gerekli olan bir çalışmanın tamamının veya bir kısmının hazırlanması amacıyla kendi bünyesinde görevli olmayan üçüncü bir kişiyi görevlendirmesi ve bu suretle ısmarladığı bir çalışmanın ürününü kendi çalışmalarına dayanak yapması ve sonuçlarından faydalanması mümkündür. İdare bir eser sözleşmesine göre iş vermiş olduğu takdirde bitirilen işin bedelini veya telif hakkını ödeyerek eserin her türlü hakkını kendisine geçirebilecektir. Örneğin idare kendi bünyesinin dışında çalışan ekspertiz firmasına bir ekspertiz işi verecek ve sonuçlarını kullanacaktır³⁷⁵. Bu durumda istisna söz konusu olmayacaktır. Ancak idarenin, üçüncü kişi tarafından hazırlanarak kendisine tevdi edilen çalışmanın gizli kalması konusunda garanti vermesi durumunda çalışmanın gizliliğini koruması gerekmektedir. Üçüncü kişinin devletten gizlilik konusunda teminat alabilmesi için, konu edilen bilgi veya belgenin öncelikle idare tarafından ve ilgili kişiden özellikle istenilmiş olması gerekmekte ve konunun özelliği gereği olarak taşıdığı gizlilik niteliğinin önde gelen bir etken olması gerekmektedir³⁷⁶.

17.10.2004 tarihinde yapılan idari yargı hâkim adaylığı sınavı soru ve cevaplarını Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'na dayanılarak verilmesi isteği ÖSYM tarafından reddedilmiştir. Bunun üzerine yapılan itiraz sonucu, BEDK, bir kurumun hazırladığı sorular üzerinde telif hakkının olmasının doğal olduğu, ancak söz konusu soruların bir kamusal sınavda kullanıldığı için kamunun elinde bulunan bir bilgi ve belge niteliğini kazandığı, 4982 sayılı Kanun

³⁷⁴ ÇÖKELEK, s. 66.

³⁷⁵ İNAL, s. 27.

³⁷⁶ İNAL, s. 28.

kapsamında kamuya ve ilgililere açık hale geldiği gerekçesiyle sınav soru ve cevaplarının ilgiliye verilmesine karar vermiştir³⁷⁷. ÖSYM tarafından BEDK kararının soru ve cevapları istenilen sınavın 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu kapsamında bulunduğu, sınavlarda gizliliğin korunmasının esas olduğu, başvuran aday sayısının fazla olmasından dolayı adaylara ait özel bilgilerin verilmesinin fiilen mümkün olmadığı gerekçesi ile iptali istemiyle dava açılmıştır. Mahkeme 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na göre, sınav testleri üzerinde davacının telif hakkının bulunduğunu kabul etmekle birlikte bu hakkın, eser sahibinin rızası dışında eserin çoğaltılmasını yasakladığı, eseri açıklamama veya gizli tutma anlamına gelmeyeceği anlaşıldığından, testlerin başvurana verilmesi gerektiği yönündeki BEDK'nın kararını hukuka uygun bulmuştur³⁷⁸. İdare mahkemeleri, ÜDS ve KPDS sınav soru ve cevaplarının verilmesi konusundaki benzer davalarda aynı doğrultuda kararlar vermiştir³⁷⁹.

XII.KURUM İÇİ DÜZENLEMELER İLE İLGİLİ BİLGİ VE BELGELER

Kurum içi düzenlemelerin bilgi edinme hakkı kapsamı dışında tutulmasının temel amacı, idarenin ciddiyet ve sessizlik içerisinde çalışmasını sağlamak, plan ve projelerini değiştirerek yenilerini düşünmesine imkân tanımaktır. Bununla birlikte bu sınırlama ile kamuya hesap verme yükümlülüğünün sürekli gündeme getirilmesi önlenmektedir. Çünkü bazı hallerde her şeyin açıkta yapılması sakıncalara neden olabilmektedir³⁸⁰.

Bu istisna hükmü ile idarenin kamuoyunu ilgilendirmeyen ve sadece kendi personeli ile kurum içi uygulamalarına ilişkin düzenlemeler hakkındaki

³⁷⁷ BEDK, KT 18.05.2005, KS 2005/345, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 01.05.2008.

³⁷⁸ Ankara 10. İdare Mahkemesi, KT 09.12.2005, E. 2005/1332, K. 2005/2153.

³⁷⁹ Ankara 10. İdare Mahkemesi, KT 08.07.2005, E. 2005/308, K. 2005/1043; Ankara 10. İdare Mahkemesi, KT 12.10.2005, E. 2005/752, K. 2005/1583; Ankara 4. İdare Mahkemesi, KT 28.10.2005, E. 2004/3263, K. 2005/1481; Ankara 1. İdare Mahkemesi, KT 02.02.2006, E. 2006/696, K. 2006/118; Ankara 8. İdare Mahkemesi, KT 17.07.2006, E. 2004/3374, K. 2006/152.

³⁸⁰ EKEN, Tez, s. 73; YILDIRIM, s. 237.

bilgi veya belgeler kapsam dışında tutulmaktadır. Ancak bilgi edinme başvurusuna konu olan bilgi veya belgenin kamuoyunu ilgilendiren bir nitelik taşıması halinde bilgi veya belgeye erişim mümkün olabilmektedir. Ayrıca kamuoyunu değil sadece kurum personelini ilgilendiren düzenlemelerden etkilenenlerin ise bilgi edinme hakları saklı tutulmaktadır³⁸¹. BEDK bir kararında, Kurumda ikinci hukuk müşavirliği kadrosuna atama yapıp yapılmadığı, atama yapılması durumunda atanan kişinin adı ve soyadının bildirilmesine ilişkin bilgi edinme başvurusunun herhangi bir kişi tarafından yapılması halinde BEHK'nın 25. maddesi kapsamında değerlendirileceği, ancak başvuruda bulunan kişinin kurumda 13 yıl hukuk müşavirliği yapmış olması sebebiyle istisna kapsamına girmediğinden talep edilen bilginin verilmesi gerektiğine karar vermiştir³⁸². Bu nitelikteki bilgi ve belgelerin bilgi edinme hakkı kapsamı dışında tutulmasının nedeni, bunların açıklanmasındaki sakıncalar sebebiyle gizli tutulması değil, bireyleri ilgilendirmede olduğu yolundaki düşüncedir³⁸³.

BEDK başka bir kararında, İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlığından istenilen, “Lojmanlardan hangi şartlara sahip olanlar yararlanmaktadır? Lojmanlarda en uzun süredir oturan personel kaç yıldır lojmanda oturmaktadır?” bilgisinin, 4982 sayılı Kanunun 25. maddesinin “Kurum ve kuruluşların, kamuoyunu ilgilendirmeyen ve sadece kendi personeli ile kurum içi uygulamalarına ilişkin düzenlemeler hakkındaki bilgi veya belgeler, bilgi edinme hakkının kapsamı dışındadır.” hükmü uyarınca reddedilmesine karar vermiştir³⁸⁴.

BEDK diğer kararlarında, Muğla Üniversitesi Rektörlüğü'nde askerlik görevini yapmadan çalışan memur sayısının ve çalıştıkları birimlerin bildirilmesini³⁸⁵, Mersin Merkez ve Erdemli İlçesinde 2006-2007 Eğitim-

³⁸¹ ADALI, s. 151.

³⁸² BEDK, KT 06.04.2005, KS 2005/233, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 14.05.2005.

³⁸³ AYANOĞLU, s. 1533.

³⁸⁴ BEDK, KT 16.04.2008, KS 2008/378.

³⁸⁵ BEDK, KT 06.02.2008, KS 2008/110.

Öğretim Yılı içerisinde ataması gerçekleştirilen felsefe grubu öğretmenlerinin hizmet puanlarının istenilmesini 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun "Kurum içi düzenlemeler" başlıklı 25. maddesini gerekçe gösterilmek suretiyle reddetmiştir³⁸⁶.

Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'nin bir kararında, sicil not ortalaması ile ilgili bilginin tarafına verilmemesi işleminin iptali davasında, Bilgi Edinme Hakkı Kanunu uyarınca sicil notu ortalaması ile ilgili bilginin verilmemesi işleminin hukuka aykırı bulunması nedeniyle iptaline karar vermiştir³⁸⁷. Bu karara karşı idare tarafından karar düzeltme yoluna gidilmesi sonucu AYİM, TSK personelinin sicil not ortalamasının açıklanması hususu, müessesede disiplininin idamesi, amir, memur ve maiyetin çalışma etkinliği, verimliliği ve uyumlu çalışması ile sicil amirinin iradesinin baskı altında kalmaması açısından hayati önemi haiz olduğu için gizlilik dereceli bir bilgi olduğu bu nedenle davacıya; kendisine tebliğ edilen sicil belgesinin ilgili kısımları ile kıdem sıralamasındaki yeri dışında kalan sicil notu ortalaması bilgisinin verilmemesinde herhangi bir hukuka aykırılığın bulunmadığına karar vermiştir³⁸⁸.

³⁸⁶ BEDK, KT 26.09.2007, KS 2007/1015.

³⁸⁷ AYİM, KT 02.02.2006, E. 2005/1366, K. 2006/188, "...Türk Silahlı Kuvvetleri sicil sisteminin dayanağı olan Kanunların hiç birinde, personele verilen sicillerin ve sicil belgelerinin gizli olduğuna ilişkin açık bir düzenleme yapılmadığı görülmektedir. Bu düzenlemelere, sicil sisteminin dayanağı olan Kanunlardaki genel atıflar sonucu çıkarılan ve sicil sistemine ilişkin ayrıntılı düzenlemeler içeren yönetmelik maddelerinde yer verildiği anlaşılmaktadır...Ayrıca bu hususu ilgilendiren bir diğer hüküm de 15 nci maddede getirilen "Yargı denetimi dışında kalan idari işlemlerden kişinin çalışma hayatını ve mesleki onurunu etkileyecek nitelikte olanlar, bu Kanun kapsamına dahildir." şeklindeki hükümdür. Kanun, bilgi edinme hakkı kapsamının istisnası olarak nitelendirdiği bir işlem grubunun dahi "kişileri ilgilendirmesi" halinde "ilgisine açıklık" ilkesi gereğince Kanun kapsamına girdiğini açık olarak hükme bağlamış olmakla bu hüküm de, hakkındaki sicil notu ortalaması bilgisinin ilgilinin kendisine verilmesinin Kanuna uyan hukuki bir davranış olacağı sonucunu doğurmaktadır..."

³⁸⁸ AYİM, KT 14.09.2006, E. 2005/1063, K. 2006/886, "...Türk Silahlı Kuvvetlerinde sicil; personelin görev performansını gösteren ve belli bir sicil ortalamasını aşan personelin, terfii, rütbe kıdemliliği, kademe ilerlemesi ve kritik görevlerle seçilmelerine imkân sağlayan bir değerlendirme kriteridir. Bu sistemde sicil amirlerinin personelin görev performansını belirleyen; örneğin Subay Sicil Belgesindeki 40'dan fazla soruda, yine kendi içindeki niteliklere ilişkin kanaatleri belirleyen seçenekleri işaretlemek suretiyle yaptıkları değerlendirmeye oluşan sicil not ve kanaatlerinin bir kısmının da sicil alan personele imza karşılığı tebliğ edildiği nazara alındığında; esasen sicil sisteminin yarı açık olduğu görülmektedir. Keza personel her yıl kendisine tebliğ edilen kıdem sırası ile de sicil notları

TSK'da sivil memur olan kişi tarafından açılan sicil raporlarının verilmemesi işleminin iptali davasında AYİM, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu ve Devlet Memurları Sicil Yönetmeliği'nde sicil raporlarının gizli olduğuna dair hükümler düzenlenmiş ise de, 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun 5. maddesinde yer alan hüküm karşısında, bu gizliliğin ancak üçüncü kişiler için geçerliliğini koruduğu, hakkında sicil raporu düzenlenen ilgili kurum çalışanının 4982 sayılı Kanun'un 15., 16. ve 25. maddeleri gereğince sicil raporlarına erişim hakkı bulunduğu karar vermiştir³⁸⁹.

XIII. KURUM İÇİ GÖRÜŞ, BİLGİ NOTU, TEKLİF VE TAVSİYE NİTELİĞİNDEKİ BİLGİ VE BELGELER

İdarelerin faaliyetlerini yürütürken elde ettikleri görüş, bilgi notu, teklif ve tavsiye niteliğindeki bilgi veya belgeler bilgi edinme hakkı kapsamı dışında tutulmaktadır. Bu nitelikteki belgeler mutlak olarak bilgi edinme hakkı kapsamı dışında değildir. Ancak aksi kararlaştırılmadığı takdirde kapsam dışı tutulabileceği belirtilmektedir. Ayrıca bu konuda istisnanın istisnası öngörülmektedir. Buna göre bilimsel, kültürel, istatistik, teknik, tıbbi, mali,

hakkında genel bir bilgi sahibi olmaktadır... Türk Silahlı Kuvvetlerinin mevcut disiplin anlayışı ve askerlik görevinin gerekleri sicil sisteminin tamamen açık olmasına izin vermemektedir. Nitekim sicillerin tamamen açık olması; diğer kurumlara nazaran daha iç içe bir mesleki yaşam sürdüren seçkin görev yeri, kıta ve birlik komutanlıklarına yapılacak atamalarda her biri birbiriyle kıyaslanamayacak kadar başarılı ve performans sahibi aynı emsal (devre) personel arasındaki çok küçük nitelik farklılıklarının açıklanması personel arasında gereksiz sürtüşme ve burukluklara sebep olabilecek ve sonuçta da Askerliğin yegane ayırt edici temeli olan disiplin zaafa uğrayabilecektir. Kişinin zaten yarı açık olan mevcut sicil sistemine göre; kendisine imzasıyla tebliğ edilen kıdem sırasını emsaller arasındaki konumunu ve Amirinin hakkında verdiği kanaatlerin bir kısmını bilmesinin ötesinde tamamen alt ayrıntıları ve sicil notunu bilmek istemesinde sağlayabileceği yarar; TSK.lerinin ve askerlik hizmetinin rütbe ve kıdem esasına oturtulan disiplin anlayışının uğrayabileceği zafiyetle kıyas kabul edilemeyecek kadar küçüktür.” ; AYİM, KT 15.11.2007, E. 2007/363, K. 2007/1172.

³⁸⁹ AYİM, KT 10.10.2007, E. 2007/28, K. 2007/1214, “...Davalı İdare Türk Silahlı Kuvvetlerinin mevcut disiplin anlayışının sicil sisteminin tamamen açık olmasına izin vermediğini, bunun personel arasında gereksiz sürtüşmelere ve kırgınlıklara neden olabileceğini, sicil amirlerine karşı saygı ve güveni azaltacağını, sicil amirlerinde de çekingenlik yaratarak objektif değerlendirme yapmaktan uzaklaştırabileceğini, nihayet Türk Silahlı Kuvvetlerinin disiplin anlayışının zafiyete uğrayacağını ileri sürmüştü ise de; 4982 Sayılı Kanunun “Kapsam” Başlıklı 2 nci maddesinde; “Bu Kanun, Kamu kurum ve kuruluşları ile Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının faaliyetlerinde uygulanır” amir hükmü karşısında, anılan Kanun hükümlerinin Türk Silahlı Kuvvetleri için de bağlayıcı olduğunda tereddüt bulunmamaktadır...”

hukuki ve benzeri uzmanlık alanlarında yasal olarak görüş verme yükümlülüğü bulunan kişilerin görüşleri, eğer idarelerin kararlarına dayanak teşkil ediyorsa istisna uygulanmayarak bu görüşlere erişilebilmektedir³⁹⁰.

BEDK, itiraz başvurularını değerlendirirken öncelikle talep edilen belgelerin BEHK’da belirtilmiş olan bilgi ve belgelerden olup olmadığını belirlemektedir. BEDK bir kararında, İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü’nden talep edilen belgenin Bakanlık faaliyetlerini yürütmek üzere elde edilmiş bir görüş, bilgi notu, teklif ve tavsiye niteliğinde olmadığı anlaşıldığından başvuru sahibine verilmesi gerektiğine karar vermiştir³⁹¹.

BEDK istenilen görüş, bilgi notu, teklif ve tavsiye niteliğindeki bilgi veya belgelerin kurum ve kuruluşlarca aksi kararlaştırılmamış olması durumunda erişime açılması gerektiğine karar vermekte, diğer bir ifadeyle bu konuda şekli bir değerlendirme yapmaktadır³⁹². Nitekim BEDK, SSK Başkanlığı’ndan talep edilen bilgi ve belgelerin aksi kararlaştırılmamış ise erişime açılması gerektiğine karar vermiştir³⁹³. Ayrıca BEDK, görüşe karşı verilen mütalaanın örneğinin istenilmesi talebinin BEHK’nın 26. maddesi hükmü doğrultusunda karşılanmayabileceğine karar vermiştir³⁹⁴.

BEDK talep edilen görüşlerin kurum ve kuruluşların alacakları kararlara esas teşkil edip etmediği hususunu ise esastan değerlendirmektedir³⁹⁵. BEDK bir kararında, jüri raporlarının başvuru sahibine verilmesi talebinin, BEHK’nın 26. maddesinin 1. fıkrasında belirtilen “Kurum ve kuruluşların faaliyetlerini yürütmek üzere, elde ettikleri görüş, bilgi notu, teklif ve tavsiye niteliğindeki bilgi veya belgeler, kurum ve kuruluş tarafından aksi kararlaştırılmadıkça bilgi edinme hakkı kapsamındadır.” hükmü gerekçe gösterilerek reddedilemeyeceğine, BEHK’nın 26. maddesinin 2. fıkrasında

³⁹⁰ KAYA, Bilgi Edinme, s. 281.

³⁹¹ BEDK, KT 20.12.2004, KS 2005/209, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 14.04.2008.

³⁹² AL, s. 160.

³⁹³ BEDK, KT 10.01.2005, KS 2005/17, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 24.04.2008.

³⁹⁴ BEDK, KT 12.07.2006, KS 2006/528.

³⁹⁵ AL, s. 61.

belirtilen “Bilimsel, kültürel, istatistik, teknik, tıbbî, malî, hukukî ve benzeri uzmanlık alanlarında yasal olarak görüş verme yükümlülüğü bulunan kişi, birim ya da kurumların görüşleri, kurum ve kuruluşların alacakları kararlara esas teşkil etmesi kaydıyla bilgi edinme istemlerine açıktır.” hükmü uyarınca bilgi istemlerine açık olduğuna karar vermiştir³⁹⁶.

Dış Ticaret Müsteşarlığı’nın Birliğe, Alım Heyeti başvurusuyla ilgili olarak görüş sorup sormadığı bilgisi ile Birliğin Müsteşarlığa vermiş olduğu cevabın istenilmesi talebini, 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu’nun 26. maddesi kapsamında değerlendirilmek gerekir³⁹⁷.

BEDK, Konak Belediye Başkanlığı yazısı ve uzman raporunun istenilmesi talebini, belgeler Kültür ve Turizm Bakanlığı İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu’nun belirli kararına esas teşkil etmiş olduğundan, 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanununun 26. maddesinin “Bilimsel, kültürel, istatistik, teknik, tıbbî, malî, hukukî ve benzeri uzmanlık alanlarında yasal olarak görüş verme yükümlülüğü bulunan kişi, birim ya da kurumların görüşleri, kurum ve kuruluşların alacakları kararlara esas teşkil etmesi kaydıyla bilgi edinme istemlerine açıktır.” hükmü gereği olarak söz konusu belgelerin başvuru sahibinin erişimine sunulması gerektiğine karar verilmiştir³⁹⁸.

XIV. TAVSİYE VE MÜTALAA TALEPLERİ

BEHK’nın 27. maddesinde tavsiye ve mütalaa taleplerinin kapsam dışında olduğu belirtilmektedir. Bilgi edinme hakkı, idarenin elinde bulunan veya bulunması gereken bilgi veya belgelerle ilgili olarak tanınan bir haktır. Henüz idarelerin elinde bulunmayan bilgi veya belge istenememekte, idare

³⁹⁶ BEDK, KT 17.01.2005, KS 2005/29, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 24.04.2008.

³⁹⁷ BEDK, KT 26.09.2007, KS 2007/1005.

³⁹⁸ BEDK, KT 07.02.2007, KS 2007/111.

de vermekle yükümlü kılınmamaktadır³⁹⁹. Çünkü idare, BEHK kapsamındaki bilgi ve belgeleri başvuru sahibine vermekle yükümlü olup, bir danışma mercii değildir. Doğal olarak kişilerin idareden tavsiye niteliğinde bilgi ve belge istemesi istisna kapsamında tutulmuştur. Tavsiye ve mütalaa taleplerinden ne anlaşılması gerektiği konusunda hem kanunun gerekçesinde hem de yönetmelikte bir açıklık bulunmamaktadır. Kısaca tavsiye ve mütalaaı kurum ve kuruluşların mevcut bilgi ve belgelere ilişkin yorumları olarak tanımlayabiliriz⁴⁰⁰.

Kamu kurum ve kuruluşların görev alanlarına ilişkin konularda tavsiyelerde bulunmaları bilgi edinme kapsamında değerlendirilemeyecektir. Bununla birlikte kamu kurum ve kuruluşlarında bulunan tavsiye ve mütalaaalara ilişkin bilgi ve belgelerin yönetimde demokrasi ve şeffaflığı sağlama amacıyla erişime açık olması kabul edilebilir⁴⁰¹.

BEDK'ya göre mütalaa veya tavsiye niteliğinde, kayıtlara geçmiş bilgi ve belgeler bilgi edinme hakkı kapsamında olup, talep edilen bilginin kurumca oluşturulması gereken mütalaa ve tavsiye talebi olması halinde istisna kapsamında kabul edilmesi gerekmektedir⁴⁰².

BEDK bir kararında, okuldan alınan hasta sevk kâğıtlarının hastane dönüşünde bir nüshasının okula verilmesinin gerekip gerekmediği; gerekiyor ise bu zorunluluğa neden olan kanun, yönetmelik, genelge hakkında yazılı olarak bilgi verilmesi talebini, mütalaa talebi niteliğinde olduğu değerlendirildiğinden itirazın reddine karar vermiştir⁴⁰³. BEDK diğer bir kararında, bankacılık yapma izni almış olan bir bankanın, kendi içinde genel müdür yardımcılığına bağlı olarak faaliyet gösterecek şekilde BDDK'dan izin

³⁹⁹ HIZ-YILMAZ, s. 114.

⁴⁰⁰ ZENGİN, s. 116.

⁴⁰¹ AL, s. 162-163.

⁴⁰² BEDK, KT 15.06.2005, KS 2005/440, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 29.01.2008.

BEDK, KT 11.03.2005, KS 2005/151, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 21.02.2008.

BEDK, KT 11.10.2004, KS 2004/133, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 21.02.2008.

⁴⁰³ BEDK, KT 09.01.2008, KS 2008/40.

olarak veya almadan; müşterilerine aynı müşteri numarası altında ve ayrı hesaplarda takip edilmek üzere Katılım bankaları tarafından kullanılan hesaplar gibi hesap açabilirler mi? Müşterilerine katılım bankalarının verdiği hesap bazında aynı hizmeti verebilirler mi? Verebilirler ise bankaların bu konuda yapması gerekenler nelerdir? bilgisinin mütalaa talebi niteliğinde olmasından dolayı 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun 27. maddesi hükmü gerekçe gösterilmek suretiyle reddetmiştir⁴⁰⁴.

BEDK bir başka kararında ise, Ziraat Bankasına aktarılan paranın niçin aynı gün ödenek kaydedilmemiş başka tarihte kaydedilmiştir? Aktarılma süresi ile ödenek kaydedilmesi arasındaki azami zaman ne kadardır? talebinin, mütalaa talebi niteliğinde olduğuna karar vermiştir⁴⁰⁵.

Başvuru sahibinin, sicil raporlarındaki değerlendirme sorularına verilen puanlara esas olan somut delillerin neler olduğuna ilişkin idari işlemin gerekçesinin bildirilmesi talebine karşılık, BEDK, başvurunun BEHK kapsamında değerlendirilebilecek bilgi veya belge niteliğinde olmadığı, bir mütalaa talebi niteliğinde olduğu ve "Tavsiye ve mütalaa talepleri bu Kanun kapsamı dışındadır." hükmü gereği başvurunun reddine karar vermiştir⁴⁰⁶.

Maliye Bakanlığı ile Dışişleri Bakanlığı'ndan talep edilen "Vize süresi ve buna bağlı olarak verilen oturma izni süresi dolan bir öğrencinin İngiltere'de kalmaya devam etmesi o ülke mevzuatı gereği mümkün müdür? Tespiti halinde nasıl bir işlem yapılır?" bilgisi mütalaa talebi niteliğindedir. Ancak Pamukkale Üniversitesi Rektörlüğü'nden talep edilen kefil olduğu öğrencinin görev süresinin uzatılması kararının öğrenciye hangi tarih ve sayılı yazı ile tebliğ edildiği bilgisi ise 4982 sayılı Kanun'un istisnalarına girmeyen açık bilgilerdendir⁴⁰⁷.

⁴⁰⁴ BEDK, KT 09.01.2008, KS 2008/36.

⁴⁰⁵ BEDK, KT 20.02.2008, KS 2008/157.

⁴⁰⁶ BEDK, KT 19.10.2005, KS 2005/717, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 24.04.2008.

⁴⁰⁷ BEDK, KT 11.10.2004, KS 2004/130, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 20.02.2008.

XV. GİZLİLİĞİ KALDIRILAN BİLGİ VE BELGELER

BEHK'nın 28. maddesine göre, gizliliği kaldırılmış olan bilgi veya belgeler, bu Kanunda belirtilen diğer istisnalar kapsamına girmiyor ise, bilgi edinme başvurularına açık hâle gelmektedir. Bu hüküm, kanunun en sakıncalı maddelerinden biri olarak görülmektedir. Çünkü bir bilgi veya belge üzerindeki gizliliğin kaldırılmış olması, onun herhangi bir sebeple ulaşılabilirliğini engelleyen unsurun artık geçerli olmaması koşulunu gerektirir. Başka bir deyişle bilgi veya belgenin gizli olmasını haklı kılan sebepler kanunlarda öngörülmüştür; gizliliğin kalkması demek kanunla belirlenen haklı nedenlerin olmadığı anlamına gelir. Eğer herhangi bir nedenle bilgi veya belgeye ulaşamayacak ise aslında gizlilik kalkmamış demektir⁴⁰⁸.

BEDK bir kararında, yardımcı doçentlik kadrosuna atanmaya dayanak oluşturan jüri raporlarının, gizlilik kaydı taşıyan belgelerin gizliliği kaldırılmadıkça bilgi edinme başvurularına açık olmadığı gerekçesiyle reddedilmesini BEHK'ya uygun bulmamıştır⁴⁰⁹.

BEDK, Kanun'un 9 ve 28. maddelerinde düzenlenen hükümlerin bilgi edinme hakkının istisnalarını kapsamadığı, söz konusu maddelerde yer alan gizlilik dereceli ifadesinden bütün gizlilik dereceli bilgi ve belgelerin bilgi edinme hakkı kapsamı dışında tutulduğu anlamının çıkarılamayacağını, aynı Kanun'un 16. maddesinden açıkça anlaşılabileceği üzere bütün gizlilik dereceli bilgi ve belgelerin değil sadece açıklanması hâlinde devletin emniyetine, dış ilişkilerine, millî savunmasına ve millî güvenliğine açıkça zarar verecek ve niteliği itibarıyla devlet sırrı olan gizlilik dereceli bilgi veya belgelerin bilgi edinme hakkı kapsamı dışında tutulduğunu kabul etmektedir⁴¹⁰.

⁴⁰⁸ KAYA, Bilgi Edinme, s. 282.

⁴⁰⁹ BEDK, KT 18.05.2005, KS 2005/358, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 24.04.2008.

⁴¹⁰ BEDK, KT 20.12.2004, KS 2004/232, <http://www.basbakanlik.gov.tr>, 24.04.2008.

XVI. ÇEVRE KANUNU İLE GETİRİLEN İSTİSNA

Çevre hakkı, bir insan hakkı olarak anayasal hak niteliği taşımaktadır. Nitekim Anayasamızın 56. maddesinde, herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğu düzenlenmiş ve bu hakkın korunmasının devletin ve vatandaşların ödevi olduğu belirtilmiştir.

Çevre hukukunun, çevreyi korumak, geliştirmek, kirliliği önlemek, verilecek zararı gidermek ve işletmelerin gerektirdiği mali kaynakları belirlemek gibi işlevleri vardır. Çevre, vatandaşların ortak varlığı olduğu için çevrenin korunması ve çevre kirliliğinin önlenmesi gerçek ve tüzel kişilerin görevidir⁴¹¹.

2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 30. maddesine göre, çevreyi kirleten veya bozan bir faaliyetten zarar gören veya haberdar olan herkes ilgili mercilere başvurarak faaliyetle ilgili gerekli önlemlerin alınmasını veya faaliyetin durdurulmasını isteyebilir. Bu düzenleme çevre ile ilgili hususlarda bilgiye erişim konusunda ülkemizi diğer ülkelerden ileri konuma getiren önemli ve çağdaş bir düzenlemedir⁴¹².

Çevre Kanunu'nun 30. maddesinde 26.04.2006 tarih ve 5491 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik ile maddenin başlığı "İdari Makamlara Başvurma" iken "Bilgi Edinme ve Başvuru Hakkı" olarak değiştirilmiştir. Yine aynı kanun ile herkesin BEHK kapsamında çevreye ilişkin bilgilere ulaşma hakkına sahip olduğu; ancak açıklanması halinde üreme alanları, nadir türler gibi çevresel değerlere zarar verecek bilgilere ilişkin taleplerin ise bu Kanun kapsamında olmadığı belirtilmektedir.

⁴¹¹ ALICA Süheyla, Çevre ve Katılım, TC. Başbakanlık İdari Usul Kanunu Hazırlığı Sempozyumu (17-18 Ocak 1998), Ankara 1998, s.144-145.

⁴¹² YAŞAMIŞ, Panel, s. 56.

SONUÇ

Bilgi edinme hakkı bir insan hakkıdır. Diğer haklar gibi sınırlandırılabilen bir hak olup, mutlak değildir. Bilgi edinme hakkı bireylerin kendilerini ilgilendiren veya ilgilendirmeyen bilgi ve belgelere erişebilmelerini ifade eder. Ancak bireylerin istedikleri her türlü bilgi ve belgeye erimeyecekleri de bir gerçektir. İşte bu noktada bilgi edinme hakkının sınırlandırılması kavramı karşımıza çıkmaktadır. Zira erişilmek istenen bilgi veya belgeler diğer bireylerin özel hayatlarına ilişkin olabileceği gibi devletin güvenliğine ilişkin olabilir. Bilgi edinme hakkının önemi ve yasalarla düzenlenmiş diğer insan hakları ile olan kaçınılmaz ilişkisi bu hakkın sınırlarının doğru olarak tespitini gerektirir. Çünkü hakkın kullanılmasının sınırlarının belirlenmesi, hakkın kullanımı bakımından çok önemlidir.

Bilgi edinme hakkının, idarenin karar alma sürecinde yapacaklarının önceden kanunla belirlenmesi ve elinde bulundurduğu bilgi ve belgelere ulaşmayı mümkün kılması nedeniyle de birçok yararı vardır. Her şeyden önce bilgi edinme hakkı ile hukuk devletinin temeli olan yasallık ilkesi gerçekleşmekte, böylece çıkarlar korunarak kamu yararına daha kolay ulaşılabilir.

Hukuk devletinde idare, doğru, adil, hukuka uygun bir karar alabilmek için; yapacağı idari işlemin dayandığı hukuki vakıaları en doğru şekilde belirlemek, olayın araştırmasını yapmak, gerekli delillerden faydalanmak, olayın karşı tarafına kendini savunma, gerekli bilgi ve belgeleri idareye sunma imkânı tanımak ve kendi elindeki bilgi ve belgelere kişilerin kolayca ulaşabilmesini sağlamakla yükümlüdür⁴¹³.

Türk kamu yönetimi açısından önemli bir gelişme olan Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun kabulü ile tek taraflı emretme mantığına ve otoritenin

⁴¹³ AKYILMAZ, Başvuru Yolları, s. 85.

üstünlüğüne dayanan yönetim anlayışı yerini iki taraflılık ve karşılıklılık esasına dayanan yönetim anlayışına bırakmıştır. Ancak Kanunun sadece otuz üç maddeden oluşmasına rağmen, istisnalarının on dört maddede düzenlenerek Kanunda önemli yer işgal etmesi, Kanunun amacı ile bağdaşmamakta ve ulaşılmak istenen yönetim anlayışını zedelemektedir.

Yönetimin, yönetilenler karşısında sahip olduğu tek taraflı karar alabilme ve uygulayabilme yetkisine karşılık, yönetilenlere de yönetimin işlem ve eylemlerinin yapılması sırasında onları denetlemeyi ve haklarını korumayı sağlayacak olan bilgi edinme hakkının tanınması, demokrasinin ve yönetimin şeffaflığı ilkesinin yerleşmesi ve gelişmesi açısından atılan somut bir adımdır⁴¹⁴.

İdarenin alacağı kararlar hakkındaki her türlü bilgi ve belgeyi ilgiliye vermek ve idari işlemin yapılması sırasında ilgilinin katılma hakkını sağlamak suretiyle, demokratikleşme sürecinde tam bir şeffaflığa gidilmesi İdari Usul Kanunu ile olacaktır. Bu sebeple İdari Usul yönetime katılmaya imkân vererek, idarenin açıklığını ve bilgi edinme hakkının daha fazla kullanılmasını sağlayacaktır.

Kural olarak bilgi edinme hakkının aktif sujesi, gerçek ve tüzel kişi ayrımı yapılmaksızın herkeştir. Türk gerçek ve tüzel kişiler açısından herhangi bir sınırlama söz konusu değildir. Ülkemizde ikamet eden yabancı gerçek kişiler ile faaliyette bulunan yabancı tüzel kişiler isteyecekleri bilginin kendileriyle veya faaliyet alanlarıyla ilgili olması ve karşılıklılık şartının gerçekleşmesi kaydıyla bilgi edinme hakkına sahiptir.

Bilgi edinme hakkının pasif sujesi olan bazı kamu kurum ve kuruluşları özelleştirme politikaları sonucunda özel sektörde faaliyet göstermeye

⁴¹⁴ YILMAZOĞLU Maviye, Bilgi Edinme Hakkı-II, GMD, Yıl: 2, Sy. 21, Ağustos 2007, s. 60-61.

başlamaktadır. Dolayısıyla bilgi edinme hakkının kapsamı dışına çıkmaktadır. Bu tür kurumlarda özellikle eskiye ait bilgilerin açıklanabilmesini sağlayan bir mekanizmanın oluşturulması ve yasal zemine kavuşturulması gerekmektedir.

Bilgi edinme hakkı, Anayasamızda tanınan ve güvence altına alınan temel hak ve özgürlüklerden değildir. Buna karşılık bilgi edinme hakkının sınırlarının birçoğuna Anayasamızda bir temel hak ve hürriyet olarak veya bir temel hak ve hürriyetin sınırlama sebebi olarak yer verilmiştir. Dolayısıyla bilgi edinme hakkının temel bir hak olması nedeniyle öncelikle Anayasamızda yer verilmesi gerekmektedir. Ayrıca azami ifşa ilkesi uyarınca idareler ellerindeki tüm bilgi ve belgeleri azami düzeyde aleni hale getirmelidir.

Hiçbir hak mutlak olmadığından bilgi edinme hakkının da eşyanın tabiatı gereği sınırlamaları elbette olacaktır. Ancak bilgi edinme hakkını düzenleyen 4982 sayılı Kanun incelendiğinde, sınırlamaların idarenin takdirine dayalı olduğu ve sınırlarının açıkça belirtilmediği görülmektedir. Hakkın kullanımı açısından son derece sakıncalı olan bu durumun yasal düzenlemelerle giderilmesi gerekmektedir. Yapılacak olan yasal düzenlemelerin ayrıntılı yapılması ve hiçbir personelin sınırlamaya girip girmediği konusunda tereddüt etmeyeceği kadar açık olması gerekir. İstisnaya giren bütün hallerde bu şekilde belirgin düzenlemelerin yapılması zorunludur. Zira Devlet Sırları Kanun Tasarısı ve Ticari Sır Kanunu Tasarısında, devlet sırrı ve ticari sır kavramlarından ne anlaşılması gerektiği somut olarak ortaya konarak hangi hallerin devlet sırrı veya ticari sır kapsamında olduğu tek tek sayılmıştır. Söz konusu tasarılar yasalaştığı takdirde, idarenin takdir yetkisi olabildiğince kısıtlanacak ve böylelikle bilgi ve belgelere erişim hakkı amaçlanan şekilde sağlanmış olacaktır.

KAYNAKÇA

- ADALI Nermin, Bilgi Edinme Hakkı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 2004.
- AKILLIOĞLU Tekin, Bireyin Yönetmel İşlemler Karşısında Korunması ve Yönetim Hukukumuz, AİD, C. 14, Sy. 3, Eylül 1981. (37-56)
- AKILLIOĞLU Tekin, Yönetim Önünde Savunma Hakları, TODAİE Yayınları, No:206, Ankara 1983. (Savunma Hakları)
- AKILLIOĞLU Tekin, Yönetimde Açıklık-Gizlilik ve Bilgi Alma, 1. Ulusal İdare Hukuku Kongresi (1-4 Mayıs 1990), Bildiri Özetleri, Ankara 1990. (110-112)
- AKILLIOĞLU Tekin, Yönetimde Açıklık-Gizlilik ve Bilgi Alma Hakkı, 1. Ulusal İdare Hukuku Kongresi (1-4 Mayıs 1990), İkinci Kitap, Kamu Yönetimi, Ankara 1990. (805-819) (Bilgi Alma)
- AKILLIOĞLU Tekin, Yönetimde Açıklık-Gizlilik ve Bilgi Alma Hakkı, AÜSBFD, C. 46, Sy. 3-4, Haziran-Aralık 1991. (1-12) (Yönetimde Açıklık)
- AKILLIOĞLU Tekin, Yönetmel İşlemlerde Gerekçe İlkesi, AİD, C. 15, Sy. 2, Haziran 1982. (7-19)
- AKŞENER Haşmet Sırrı, Bilgi Edinme Kanunu Üzerine Bir İnceleme, LHD, Yıl: 2, Sy. 13, Ocak 2004. (26-40)
- AKYILDIZ Necat, 1982 Anayasa'sının İnsan Hakları Rejimi ve "Bilgi Edinme Hakkı", Kazancı Hukuk, İşletme ve Maliye Bilimleri D, Sy. 3, Ekim 2004. (38-48)
- AKYILMAZ Bahtiyar, Bir İdari Usul İlkesi Daha: Anayasa m. 40/2 Başvuru Yollarının Gösterilmesi, Yıldızhan Yayla'ya Armağan, İstanbul 2003. (Başvuru Yolları)
- AKYILMAZ Bahtiyar, İdare Hukuku, Konya 2003.
- AKYILMAZ Bahtiyar, İdari Usul İlkeleri Işığında İdari İşlemin Yapılış Usulü, Ankara 2000.
- AKYILMAZ Bahtiyar, İyi Yönetim ve Avrupa İyi Yönetim Yasası, Gazi ÜHFD, C. VII, Sy. 1-2, 2003. (144-158)

- AKYILMAZ Bahtiyar, Yeni Bir İdari Usul Kanunu Örneği: İspanya Kamu İdarelerinin Hukuki Rejimi ve Genel İdari Usul Hakkında Kanun, T.C. Başbakanlık İdari Usul Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu (17-18 Ocak 1998), Ankara 1998. (35-54) (İspanya)
- AL Mehmet Aydan, Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu Kararları Işığında Bilgi Edinme Hakkı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.
- ALAN Nuri, İdari Usul ve İdari Yargı, DD, Yıl: 30, Sy. 102, 2000. (3-15)
- ALICA Süheyla, Çevre ve Katılım, T.C. Başbakanlık İdari Usul Kanunu Hazırlığı Sempozyumu (17-18 Ocak 1998), Ankara 1998. (144-148)
- ANAMERİÇ Hakan, Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ve Kurumsal Bilgi Yönetim İlişkisi, Bilgi Dünyası, C. 5, Sy. 2, Ekim 2004. (168-186)
- ANLAR Umut, Bilgi Edinme Hakkı, Hukuk Gündemi, Sy. 4, Mart-Nisan-Mayıs 2006. (102-107)
- ARSLAN Çetin-AZİZZAĞAOĞLU Bahattin, 5238 sayılı “Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” ve 5377 sayılı “Türk Ceza Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nda Yapılan Değişiklik Eki ve Açıklaması, Ankara 2005.
- AYANOĞLU Taner, Bilgi Edinme Hakkı ve Yargısal Korunmasına İlişkin Bazı Sorunlar, LHD, Yıl: 2, Sy. 18, Haziran 2004. (1529-1540)
- AZRAK Ülkü, İdari Usulün Kodifikasyonu, 1. Ulusal İdare Hukuku Kongresi, Bildiri Özetleri, 1-4 Mayıs 1990, Ankara. (113-115)
- AZRAK A.Ülkü, İdari Usul ve Yasalaştırılması, 1. Ulusal İdare Hukuku Kongresi (1-4 Mayıs 1990), İkinci Kitap, Kamu Yönetimi, Ankara 1990. (821-834)
- BAYRAKTAR Köksal, Bilgi Edinme Hakkı ve Sır Kavramı, Kazancı Hukuk, İşletme ve Maliye Bilimleri D, Sy. 3, Ekim 2004. (7-11) (Sır Kavramı)
- BAYRAKTAR Köksal, İdare ve Ceza Hukuku Açısından Bilgi Edinme Hakkı, TBB Bilgi Edinme Hakkı Paneli, 5 Mayıs 2004, Ankara. (109-117) (Bilgi Edinme)
- BEREKET Zuhal, Hukukun Genel İlkeleri ve Danıştay, Ankara 1996.

- CİHANER İlhan, İnsan Hakkı Olarak Bireysel Bilgi Alma Hakkı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2001.
- ÇAYCI Sadi, Devletin Gizlilik Dereceli Bilgilerinin Korunması, Stratejik Analiz, Şubat 2005. (45-48)
- ÇÖKELEK Mehmet, Bilgi Edinme Hakkı, AAD, Yıl: 33, Sy. 122, Temmuz 2005. (51-72)
- Dietionary of United States Military Temis For Joint Usage, Joint Usage, Joint Ehiefs of Staff, Jerrold L. Walden, "The EIA: A Study in The Arrogation of Administrative Powers", The George Washington Law Review, Volume 39, Number 1, October 1970, s. 66. Nakleden Tayfun Akgüner, 1961 Anayasasına Göre Milli Güvenlik Kavramı ve Milli Güvenlik Kurulu, İstanbul Üniversitesi, Yayın No: 3162, İstanbul 1983.
- DURAN Lütfi, İdari Usul İlkeleri ve Kapsadığı Konular, TC. Başbakanlık İdari Usul Kanunu Hazırlığı Sempozyumu (17-18 Ocak 1998), Ankara 1998. (26-34)
- DURAN Lütfi, İdari Usulün İlkeleri ve Kapsadığı Konular, AİD, C. 31, Sy. 2, Haziran 1998. (3-13)
- DURAN Sait, Yönetimde Açıklık, İHİD, Yıl: 3, Sy. 1-3, 1982. (101-112)
- EKEN Musa, Bilgi Edinme Hakkı, İnsan Hakları Yıllığı, Muzaffer Sencer'e Armağan, C. 17-18, 1995-1996. (Bilgi Edinme)
- EKEN Musa, Gizlilik Geleneğinden Şeffaf Yönetime Doğru, AİD, C. 38, Sy. 1, Mart 2005. (Şeffaf Yönetim)
- EKEN Musa, Kamu Yönetiminde Açıklık ve Bilgi Edinme Hakkı, Doktora Tezi, İzmir 1993. (Tez)
- EKEN Musa, Kamu Yönetiminde Kötü Yönetim Olgusu, TİD, Yıl: 70, Sy. 419, Haziran 1998. (127-139) (Kamu Yönetimi)
- EKEN Musa, Yönetimde Şeffaflık Teori - Uygulama, Aralık 2005.
- EKİCİ Şerafettin, Bilgi Edinme Hakkı Kanunu Üzerine, Güncel Hukuk Dergisi, Nisan 2004, Sy. 4.
- EKŞİ Oktay, "Anayasa ve İnsan Hakları Bağlamında Bilgi Edinme Kanunu", TBB Bilgi Edinme Hakkı Paneli, 5 Mayıs 2004, Ankara. (3-5)

- ERİNÇ Orhan, Basın Özgürlüğünden Bilgilenme Hakkına, Prof. Dr. Çetin Özek Armağanı, İstanbul 2004.
- EROL Ahmet, Dilekçe Hakkı ve Bilgi Edinme Hukuku, Ankara 2005.
- FINDIKLI Remzi, Yönetimde Açıklık-Açık Yönetim, TİD, Yıl: 68, Sy. 412, Eylül 1996. (103-110)
- GEMALMAZ Mehmet Semih-GEMALMAZ Haydar Burak, Ulusalüstü İnsan Hakları Standartları Işığında Türkiye’de Bilgi Edinme Düşünce-İfade ve İletişim Mevzuatı, İstanbul 2004.
- GOFFAUX Patrick, Transparence Administrative Et Motivation Formelle Des Actes Administra En Belgique, T.C. Başbakanlık İdari Usul Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu (17-18 Ocak 1998), Ankara 1998. (161-167)
- GÖZAYDIN İftar, Yönetimde Şeffaflık Üzerine Notlar, T.C. Başbakanlık İdari Usul Kanunu Hazırlığı Sempozyumu (17-18 Ocak 1998), Ankara 1998. (124-129)
- GÖZÜBÜYÜK A. Şeref-TAN Turgut, İdare Hukuku, C. I, Ankara 2006.
- GÖZÜBÜYÜK A. Şeref, Yönetimsel Yargı, Ankara 2001.
- GÜLAN Aydın, İdare ve Ceza Hukuku Açısından Bilgi Edinme Hakkı, TBB Bilgi Edinme Hakkı Paneli, 5 Mayıs 2004, Ankara. (100-109)
- GÜLLEROĞLU Gökçe Su, Sır Kavramı ve Gizlilik Anlaşmalarının Hukuki Boyutu, HDD, Nisan-Mayıs-Haziran 2006.
- GÜMÜŞ Ali Tarık, Türk Anayasasında Kişinin Maddi ve Manevi Varlığını Koruma ve Geliştirme Hakkı, SÜHFD; C. 13, Sy. 2, Yıl: 2005. (133-172)
- GÜNEY Niyazi-ÖZDEMİR Kenan-BALO Yusuf Solmaz, Türk Ceza Kanunu, Ankara 2004.
- HIZ Yüksel-YILMAZ Zekeriya, Bilgi Edinme ve Dilekçe Hakkı, Ankara 2004.
- İNAL Tamer, Bilgi Edinme Hakkı ve Özel Hayata, Haberleşmeye, Ticari Sırlara, Fikir ve San’at Eserlerine İlişkin Sınırlamalar, Kazancı Hukuk, İşletme ve Maliye Bilimleri D, Sy. 3, Ekim 2004. (12-29)
- İYİMAYA Ahmet, Bilgi Edinme ve Verilere Ulaşma Özgürlüğü, ABD, Yıl: 61, Sy. 1, 2003. (41-47)

- İYİMAYA Ahmet, Ortak Değer Olarak “İyi Yönetim” Yaklaşımı, ABD, Sy. 1, Ankara 2005. (73-90) (İyi Yönetim)
- KABAOĞLU İbrahim Ö., Özgürlükler Hukuku, Ankara 2002.
- KALABALIK Halil, İnsan Hakları Hukuku, İstanbul 2004.
- KANLIGÖZ Cihan, Katılımcı Demokrasi ya da “İdari Usul Kanunu Hazırlığı” Uluslararası Sempozyumu Üzerine, AÜHFD, C. 45, Sy. 1-4, Ankara 1998. (167-183)
- KAPANİ Münci, Politika Bilimine Giriş, Ankara 1983.
- KARAMAN TOPRAK Zerrin-ATAK Şermin, Kamu Yönetiminde Gizlilik Faktörünün Çevre Korumacı Politikalara Etkisi, TİD, Yıl: 68, Sy. 412, Eylül 1996. (111-127)
- KAYA Arslan, Vergi, Ticaret Hukuku ve Bankacılık Açısından Bilgi Edinme Hakkı, TBB Bilgi Edinme Hakkı Paneli, 5 Mayıs 2004, Ankara. (127-141). (Panel)
- KAYA Cemil, İdare Hukukunda Bilgi Edinme Hakkı, Ankara 2005. (Bilgi Edinme)
- KAYA Cemil, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin Resmi Belgelere Erişme Konusunda Üye Devletlere Tavsiye Kararı Rec (2002) 2, TBBD, Yıl: 18, Sy. 58, Mayıs-Haziran 2005. (189-194) (Tavsiye Kararı)
- KAYA Cemil, 2000 Tarihli İngiltere Bilgi Edinme Hakkı Yasası Üzerine Bir İnceleme, Yıldızhan Yayla’ya Armağan, İstanbul 2003. (327-341)
- KENAN Kenan, Türk Kamu Hukukunda Dilekçe Hakkı ve Kullanma Usulü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007.
- KINALITAŞ Vahit, Bilgi Edinme Hakkı, TODAİE Adalet Yönetimi Yüksek Lisans Programı, Dönem Projesi, Ankara 2002.
- KUNTBAY İhsan, İdarenin İşlemleri Karşısında Bireyin Korunması Hakkında Karar, AİD, C. 11, Sy. 4, Aralık 1978. (3-11)
- KUTLU GÜRSEL Meltem, İdare Hukuku Bağlamında Yönetime Katılma ve İdare Hukukunun Sujelerinden Biri Olarak Bireyin Niteliğindeki Gelişim, Yıldızhan Yayla’ya Armağan, İstanbul 2003. (317-326)
- NOYAN Erdal, Ceza Muhakemesi, Ankara 2005.

- ODYAKMAZ Zehra, İdari Usulden Beklediklerimiz, T.C. Başbakanlık İdari Usul Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu (17-18 Ocak 1998), Ankara 1998. (2-5)
- ODYAKMAZ Zehra, Hazırlanmakta Olan İdari Usul Kanunu Açısından Demokratikleşme Sürecinde Şeffaflaşma ve Bireye Tanınan Haklar, Gazi ÜHFD, Prof. Dr. Naci Kınacıoğlu'na Armağan, C. 1, Sy. 2, Aralık 1997. (1-21) (İdari Usul)
- ÖZAY İlhan, Günişığında Yönetim, İstanbul 2002.
- ÖZAY İlhan, İdare ve Ceza Hukuku Açısından Bilgi Edinme Hakkı, TBB Bilgi Edinme Hakkı Paneli, 5 Mayıs 2004, Ankara. (97-100)
- ÖZBEK Veli Özer, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2006. (Ceza Muhakemesi)
- ÖZBEK Veli Özer, İzmir CMK Şerhi, Ankara 2005.
- ÖZBUDUN Ergun, Anayasa Hukuku Bakımından Özel Haberleşmenin Gizliliği, AÜHF Ellinci Yıl Armağanı, Ankara 1977. (265-295)
- ÖZDEŞ Orhan, Tabii Hukuk Açısından Kişinin Özel Hayatının Gizliliği, DD, Yıl: 4, Sy. 14-15. (87-95)
- ÖZEK Çetin, Basın Özgürlüğünden Bilgilenme Hakkına, İstanbul 1999.
- ÖZKAN Gürsel, Bilgi Edinme Hakkı, Ankara 2004. (Bilgi Edinme)
- ÖZKAN Gürsel, İdari Rejim Olarak Örnek Aldığımız Fransa'da, İdari Usul ve Bilgi Edinme Hakkına İlişkin Düzenlemeler, GÜHFD, Prof. Dr. İhsan Tarakçıoğlu'na Armağan, C. II, Sy. 1-2, Haziran-Aralık 1998. (281-290)
- ÖZKAN Gürsel, İdari Usul Kanununda Düzenlenmesi Gereken Genel İdari Usul İlkeleri, T.C. Başbakanlık İdari Usul Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu (17-18 Ocak 1998), Ankara 1998. (55-63) (İdari Usul)
- ÖZSUNAY Ergun, Gerçek Kişilerin Hukuki Durumu, İstanbul 1974.
- ÖZTÜRK Namık Kemal, Bürokratik Devletten Etkin Yönetime Geçiş: İyi Yönetişim, TİD, Yıl: 74, Sy. 437, Aralık 2002. (27-38)
- PÜSKÜLLÜOĞLU Ali, Öz Türkçe Sözlük, Ankara 2003.

- SELÇUK Engin, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Özel Hayatın Gizliliği- Telefonların Dinlenmesi-Prado Bugallo c İspanya Davası, Hukuk ve Adalet, Yıl: 1, Sy. 3, Temmuz-Eylül 2004.
- SEZGİNER Murat, İdari Belgelere Ulaşma Hakkı –Fransa Örneği, Prof.Dr. Süleyman Arslan’a Armağan, SÜHFD, Yıl: 1998, C. 6, Sy. 1-2. (299-343) (İdari Belge)
- SEZGİNER Murat, Usul Kanunlarında İdari İşlemin Dış Görünüşü, T.C. Başbakanlık İdari Usul Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu (17-18 Ocak 1998), Ankara 1998. (201-226)
- SÖYLER İlhami, Kamu Mali Yönetim Sisteminin Modern Bütçe İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi, GÜİBFD, C. 8, Sy. 1, Aralık 2006. (194-208)
- ŞENGÜL Ramazan, Bilgi Edinme Hakkı Kanunu Türk Kamu Yönetimini “Camdan Eve” Dönüştürür mü?, AÜSBFD, Sy. 60-3, Temmuz-Eylül 2005. (216-234) (Bilgi Edinme)
- ŞENGÜL Ramazan, Fransa’da Yönetmelik Açıklık Prensiplerinin Uygulanması Kapsamında 17 Temmuz 1978 Tarihli Yasa, TİD, Yıl: 72, Sy. 427, Haziran 2000. (179-206) (Yönetmelik Açıklık)
- ŞİMŞEK Oğuz, 4422 Sayılı Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Kanunu’nun 4. Maddesine Göre Kayıt ve Verilerin İncelenmesi ile Kişisel Nitelikli Verilerin Korunması, İBD, Yıl: 66, Sy. 1, Ocak 2001. (94-104)
- TAN Turgut, İdari İşlemin Geri Alınması, Ankara 1970, s.115.
- TANSUĞ Çağla, 4982 Sayılı Kanun Uyarınca Bilgi Edinme Hakkının İçeriği, Galatasaray ÜHFD, Yıl: 2, Sy. 1, Ocak 2003. (121-134)
- TEZCAN Durmuş-ERDEM M. Ruhan-ÖNOK Murat, Ceza Özel Hukuku, Ankara 2006.
- TORTOP Nuri, İletişim ve Bilgi Edinme Hakkının Önemi, AİD, C. 37, Sy. 1, Mart 2004.
- UZUN Turgay, Kamu Yönetiminde Değişim ve Bilgi Edinme Hakkı, SÜSEAD, Yıl: 5, Sy. 9, Nisan 2005. (229-256)

- ÜZELTÜRK Sultan, 1982 Anayasası ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesine Göre Özel Hayatın Gizliliği Hakkı, Mayıs 2004.
- YAHYAOĞLU Güran, Vergi, Ticaret Hukuku ve Bankacılık Açısından Bilgi Edinme Hakkı, TBB Bilgi Edinme Hakkı Paneli, 5 Mayıs 2004, Ankara. (142-152)
- YAŞAMIŞ F. Demir, Anayasa Hukuku ve İnsan Hakları Açısından Bilgi Edinme Hakkı, <http://www.bilgilenmehakkı.org>, 15.05.2008. (1-32) (Bilgi Edinme)
- YAŞAMIŞ F. Demir, “Anayasa ve İnsan Hakları Bağlamında Bilgi Edinme Kanunu”, TBB Bilgi Edinme Hakkı Paneli, 5 Mayıs 2004, Ankara. (21-76) (Panel)
- YAŞAMIŞ F. Demir, Kamu Yönetimi Kuramında ve Uygulanmasında Yeni Gelişmeler, TİD, Sy. 417, Ankara 1997.
- YAŞAR Osman, Uygulamalı ve Yorumlu Ceza Muhakemesi Kanunu, Ankara 2005.
- YALÇINBAYIR Ertuğrul, “Anayasa ve İnsan Hakları Bağlamında Bilgi Edinme Kanunu”, TBB Bilgi Edinme Hakkı Paneli, 5 Mayıs 2004, Ankara. (6-12)
- YEDİĞ Serhan, Kerpetenle Bilgi Topluyorlar, Hürriyet Gazetesi.
- YERGÖK Ziya, “Anayasa ve İnsan Hakları Bağlamında Bilgi Edinme Kanunu”, TBB Bilgi Edinme Hakkı Paneli, 5 Mayıs 2004, Ankara. (13-21)
- YILDIRIM Ramazan, İdare Hukuku Açısından Bilgi Edinme Hak ve Özgürlüğü, T.C. Başbakanlık İdari Usul Kanunu Hazırlığı Sempozyumu (17-18 Ocak 1998), Ankara 1998.
- YILMAZOĞLU Maviye, Bilgi Edinme Hakkı, GMD, Yıl: 2, Sy. 20, Ağustos 2007. (56-60)
- YILMAZOĞLU Maviye, Bilgi Edinme Hakkı-II, GMD, Yıl: 2, Sy. 21, Ağustos 2007. (56-61)
- YURTCAN Erdener, Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu ve Yorumu, İstanbul 2005.

YÜCEL Horasan, Türkiye’de Bilgi Edinme Hakkı ve Uygulaması, AD, Yıl: 97, Sy. 23, Eylül 2005. (165-190)

ZENGİN Mehmet Ali, Türk Hukukunda Bilgi Edinme Hakkının Sınırları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2007.

<http://www.basbakanlik.gov.tr>.

<http://www.danistay.gov.tr>.

<http://www.kazanci.com>.

<http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss248m.htm>.

ÖZET

Bilgi edinme hakkı, temel bir insan hakkıdır. Bilgi edinme hakkı, yönetimin şeffaflığını ve açıklığını sağlayan, idarenin keyfi davranışlarını önleyerek kamu hizmetinden yararlananların demokratik yollarla idareden hesap sorabilmesine imkân veren, vatandaşlara daha yakın ve daha katılımcı bir yönetim sağlayan, halkın devlet yönetimine karşı güven duymasına yardımcı olan bir haktır. Bilgi edinme hakkı, demokratik sistemlerin tamamlayıcı ve vazgeçilmez bir unsurudur.

Bilgi edinme hakkı, idarenin tek taraflı iradesiyle hukuk düzeninde yapacağı değişiklikler hakkında ilgililerin, işlemin niteliği ve sonuçları hakkında bilgi alabilmesi ve idarenin elinde bulunan bilgi ve belgelere bireylerin hiçbir bir kısıtlama olmaksızın ulaşabilmesi olarak tanımlanabilir.

Ülkemizde 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, Avrupa Birliği mevzuatı ile uyum süreci içerisinde TBMM tarafından 09.10.2003 tarihinde kabul edilmiş ve 24.04.2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kanun'un kabul edilmesi ile birlikte "devletin hikmetinden sual olunmaz" anlayışı terk edilmiştir. Kanun, bilgi edinme hakkını kural olarak herkese tanımakta, hem bilgilere hem de belgelere erişim imkânı getirmekte ve bu hakkın istisnalarını düzenlemekte, diğer kanunların bu kanuna aykırı hükümlerinin uygulanmayacağını hükme bağlamakta, idarelere açıklığı sağlamaya yönelik birtakım yükümlülükler getirmekte, bilgi ve belgelere kısmi erişim imkânı sağlamakta, hakkın kullanılmasını gözetmekle yükümlü bağımsız bir kurul oluşturarak kötüye kullanımlar için ceza hükümleri öngörmektedir.

Anahtar Sözcükler

1. Bilgi edinme hakkı
2. Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu
3. Yönetimde demokrasi
4. İnsan hakları

ABSTRACT

Obtaining information is a basic human right. The right to information is a right that provides the transparency and the openness of management that enables people who takes the advantage of public service to question democratically preventing the arbitrary acts of the management, that provides closer and more participatory management, that helps people trust the state government. The right to information is a complementary and inevitable element of democratic systems.

The right to information can be defined as the persons concerned can ask for information about the quality and the results of the changes which management will do in the legal system with its one sided willpower and the individuals can access to the information and documents that the management holds, without any limitation.

The Law of right to information with no. 4982 in our country was accepted on 09.10.2003 by the Turkish Grand National Assembly within the adaptation process with European Union and put into practice on 24.04.2004. The understanding of "the philosophy of the state cannot be questioned" was left behind with the adoption of the law. The law principally gives the right to information to everyone, brings about the opportunity of accessing the information and documents and organizes the exceptions of this right, it enters the judgement that the opposing provisions of other laws cannot be practised, brings some responsibilities to managements in order to provide the openness of managements, provides partly access to information and documents, forming an independent committees in charge of looking after the usage of the right, foresees penalty provisions for misuse.

Key Words

1. Freedom of information
2. Appraisal Board Of Access to Government-Held Information
3. Democracy in administration
4. Human rights